

# ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

---

XVI. KÖTET. X. SZÁM.

---

## DICSÉNEK

JACOBUS ANTONIUS MARCELLUSRA.

IRTA

JANUS PANNONIUS.

MAGYARRA FORDÍTOTTA, BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKKELL ELLÁTTA

HEGEDÜS ISTVÁN

L. TAG.

(SZÉKFOGLALÓ.)

Ára 90 kr.

BUDAPEST.

1897.



## Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

- I. k.** I. Solon adótörvényéről. *Tel'fy Ivantól.* 1867. 14 l. Ara 10 kr. — II. Adalékok az attikai törvénykönyvhöz *Tel'fy Ivantól.* 1868. 16 l. 10 kr. — III. A legujabb magyar Szentírásról. *Türkányi J. Belától.* 1868. 30 l. 20 kr. — IV. A Nibelung-ének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről *Szász Károlytól.* 1868. 20 l. 10 kr. — V. Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása *Toldy Ferencztől.* 1868. 15 l. 10 kr. — VI. A keleti török nyelvéről. *Vambergi Ármintól.* 1868. 18 l. 10 kr. — VII. Geleji Katona István főleg mint nyelvész. *Imre Sándortól.* 1889. 98 l. 30 kr. — VIII. A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. *Bartalus Istvántól.* Hangjegyekkel. 1869. 184 l. 60 kr. — IX. Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (1. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen szindarabjai. 1550—59. — 2. Egy népirodalmi emlék. 1550—75-ből. 3. Baldi Magyar olasz Szótárkája 1583-ból. — 4. Báthory István országbíró mint író. — 5. Szenezi Molnár Albert 1574—1633). *Toldy Ferencztől.* 1869. 176 l. — X. A magyar. bővített mondat. *Brassai Samueltól.* 1870. 46 l. 20 kr. — XI. Jelentés a felső-austriai kolostoroknak Magyarországot illető kéziratai- és nyomtatványairól. *Bartalus Istvántól.* 1870. 43 l. 20 kr. (1867—1869.)
- II. k.** I. A Konstantinápolyból legujabban érkezett négy Corvin-codexről. *Matray Gábor* l. tagtól. 1870. 16 l. 10 kr. — II. A tragikái felfogásról. Székfoglaló. *Szász Károly* r. tagtól. 1870. 32 l. 20 kr. — III. Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. *Joannovits Gy.* l. tagtól 1870. 43. l. 20 kr. — IV. Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. *Finály Henrik* l. tagtól. 1870. 47 l. 20 kr. — V. Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög népnyelv. *Tel'fy Iván* lev. tagtól. 1870. 23 l. 20 kr. — VI. Q. Horatius satirái (Ethikai tanulmány). Székfoglaló. *Zichy Antal* l. tagtól. 1871. 33 l. 20 kr. — VII. Ujabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I. Magyar Ial XIII. századbeli kanonista. II. Margit kir. hercegnő, mint ethikai író. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szótárkája 1582-ből. Második közlés IV. Egy XVI. századbeli növénytaní névtár XVII. és XVII. századbeli párhuzamokkal. V. Akadémiai eszme Magyarországon Bessenyei előtt) *Toldy Ferencz* r. tagtól. 1871. 124 l. Ara 40 kr. — VIII. A sémi magánhangzókrol és megjelölések módjairól. *Gr. Kuun Géza* lev. tagtól. 1872. 59 l. 20 kr. — IX. Magyar szöfjejtetések. *Szilády Áron* l. tagtól. 1872. 16 l. 10 kr. — X. A latin nyelv és dialektusai. Székfoglaló. *Szenássy Sándor* l. tagtól. 1872. 114 l. 30 kr. — XI. A defferekrol. *Szilády Áron* lev. tagtól. 1872. 23 l. 20 kr. — XII. Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. *Szvorényi József* lev. tagtól. 1872. 13 l. 10 krajczár. (1869—1872.)
- III. k.** I. Commentator commentatus. Tartózatok Horatius satiráinak magyarázóin után. *Brassai Samuel* r. tagtól. 1872. 109. l. 40 kr. — II. Apáczai Cséri János Barczai Akos fejedelemhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében *Szabó Károly* r. tagtól. 1872. 18 l. 10 krajczár. — III. Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. *Szabó Imre* t. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — IV. Az első magyar társadalmi regény. Székfoglaló *Vadnai Károly* l. tagtól. 1873. 64 l. 20 kr. — V. Emlékbeszéd Engel József felett *Finály Henrik* l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VI. A finn költészetrol, tekintettel a magyar ösköltészetre. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1873. 135 l. 40 kr. — VII. Emlékbeszéd Schleicher Ágost, külső l. tag felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. A nemzetiségi kérdés az araboknál. *Dr. Goldziher Ignác*tól. 1873. 64 l. 30 kr. — IX. Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 1873. 12 l. 10 kr. — X. Adalékok Krim történetéhez. *Gr. Kuun Géza* l. tagtól. 1873. 52 l. 20 kr. — XI. Van-e elfogadható alapja az ik-es igék, külön ragozásának. *Riedl Szende* lev. tagtól. 51 l. 20 kr. (1872—1873.)
- IV. k.** I. szám. Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére. különös tekintettel a magyarra. *Brassai Samuel* r. tagtól. 1874. 151 l. 40 kr. — II. szám Bálint Gábor jelentése Oroszország- és Azsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet öt khálmik dana hangjegye. 1874. 32 l. 20 kr. — III. szám. A classica philologának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak mivélése hazánkban. Székfoglaló *Bartal Antal* l. tagtól. 1874. 182 l. 40 kr. — IV. szám. A határozott és határozatlan mondatról. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1874. 31 l. 20 kr. — V. szám. Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletrol hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. *Dr. Goldziher Ignác*tól. 1874. 42 l. 20 kr. — VI. szám. Jelentések: I. Az orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléséről. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. — II. A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről *Budenz József* r. tagtól. 1875. 23 l. 15 kr. — VII. szám. Az új szókrol. *Fogarasi János* r. tagtól. 15 kr. — VIII. szám. Az új magyar orthologia. *Toldy Ferencz* r. tagtól. 1875. 28 l. 15 kr. — IX. szám. Az ik-es igékről. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1875. 32 l. 15 kr. — X. szám. A nyelvújításról. *Szarvas Gábor* l. tagtól. 1875. 25 l. 15 kr. (1873—1875.)

# ÉRTEKEZÉSEK

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYI OSZTÁLYA KÖRÉBŐL.

TIZENHATODIK KÖTET.

AZ OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTETTE

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

---

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1897.





## T A R T A L O M.

- I. szám. A besztercei szószedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból. FINÁLY HENRIK I. tagtól.
- II. \* A pogány arabok költészetének hagyománya. (Székfoglaló.) GOLDZIER IGNÁCZ r. tagtól.
- III. \* A szláv szók a magyar nyelvben. ASBÓTH OSZKÁR I. tagtól.
- IV. \* Paraspondylos Zotikos költeménye a várnai csatáról. PECZ VILMOS I. tagtól.
- V. \* Új-görög munkák ismertetése. TÉLFY IVÁN I. tagtól.
- VI. \* Két új-görög nyelvtan magyarul és a mai görög verstan. TÉLFY IVÁN I. tagtól.
- VII. \* A Murmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. SZAMOTA ISTVÁN-tól.
- VIII. \* Guarinus és Janus Pannonius. HEGEDŰS ISTVÁN-tól.
- IX. \* Kisázsia török dialektusairól. (Székfoglaló.) KUNOS IGNÁCZ I. tagtól.
- X. \* Dicsének Jacobus Antonius Marcellusra. Irta Janus Pannonius. Magyarra fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta HEGEDŰS ISTVÁN I. t. (Székfoglaló.)
-





# DICSÉNEK

## JACOBUS ANTONIUS MARCELLUSRA.

IRTA

JANUS PANNONIUS.

MAGYARRA FORDITOTTA, BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKKEEL ELLÁTTA

HEGEDÜS ISTVÁN

L. TAG.

(SZÉKFOGLALÓ.)

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1897.





## Dicsének Jacobus Antonius Marcellusra.

(Olvastatott a M. T. Akadémia I. osztályának 1897. márcz. 1-én tartott ülésében.)

Tekintetes Akadémia!

Midőn hálás köszönetet mondok azon rendkívüli kitüntetésért, hogy szerény munkásságom túlbecsülésével engem tagjainak díszes sorába emelni kegyes volt, egy panegyrikus szavait alkalmazom magamra. Mamertinus Julianus császárnak megköszönvén kitüntetését, így szól: «Könnyebb jó tulajdonokkal kivívni a consulságot, mint kitartó munkássággal bebizonyítani, hogy megérdemeltük akkor, mikor azzá lettünk.» Én e kitartó munkásságot ígérem. Egy életre kiható programot adhatnék, ha nem ismerném a hangzatos ígéret beváltásával járó nehézségeket. E program nem kevesebbet ölelne föl: mint a magyarországi latin műveltség történetét. De bonyolult a feladat. Az anyaggyűjtést kell folytatni és minél teljesebbé tenni, a meglevőt feldolgozni és az európai nagy kultúráramlatok keretébe foglalva, kidomborítani és a magyar nemzeti szellemre gyakorolt hatásában megbecsülni. Mert csak az ad a tudományos buvárlatnak lelket, szellemet, ha az adathalmazt áthatja a nemzeti szellem. Mens agitāt molem. Egyelőre a magyarországi latin epikával foglalkoztam tüzetesen. Az epikában Janus Pannonius helyét kívánom megállapítani.

Janus Pannoniusról mint epikusról szólva, a renaissance epikájának jellemzését is kell adnom. Mintegy mutatót akarok a Tekintetes Akadémiának nyújtani arról: mint óhajtanám én az egész magyarországi latin költészetet feldolgozni.

Még egyszer fogadja a Tekintetes Akadémia hálás köszönetem kifejezését.

### Janus Pannonius mint epikus.

A magyarországi latin költészet túlnyomó részben epikus. Kezdeté benyúlik a középkorba. Az a *chronicon rhythmicum*, mely Nagy Lajos király korában egy időben keletkezék a Budai krónikával és a Muglen Henrik német krónikájával, e nagy király egyenes óhajtására mintegy a nemzeti történet iskolai tanítása céljára jött létre.

Engel, ki ez érdekes chronicon-t közli a *Monumenta Ungarica*-ban,\*) a bevezetésben a szerzőről így nyilatkozik: «Autor anonymus, sacerdos tamen ut videtur, Germanus capellæ regis Ludovici I. addictus cæterum ut ipse fatetur, juvenis chronicon Simonis Kezæ versibus leoninis iisque satis rudibus reddidit». Melőzve ez alkalommal e krónikának a Kézai krónikájával való viszonyát, melyre nézve Engel tévedésben van, mert több ponton kimutatható e krónikának a budai krónikával való szorosabb kapcsolata, csak annyit hozok föl ez érdekes verses krónika jellemzésére, hogy egészen a német Meistersängerek szellemében alkotott verses formákban, főként az úgynevezett æquivocus — teljesen egyformán hangzó — szójátékokon nyugvó rigmusokban, tisztán szótagszámra alapított dallamtalan alakban beszéli el ügyetlen, bárdolatlan, teljesen középkori latin nyelven a krónikák tartalmát egészen a Salamon koráig. E chroniconnak a Pannonia megvételeire vonatkozó része csekély, de jellemző eltéréssel összhangzik ama híres *Ének Pannonia megvétele*ről című magyar költeménnyel, melynek szerzőjéről ha Szilády azt állítja, hogy «régi énekekre eszmélhetett, a melyek magoknak a diák krónikáknak is forrásul szolgáltak»: a mi chroniconunk jámbor német szerzője e forrásokhoz még közelebb állott. Mintegy a népköltészeti forrásra mutat rá a verna (villicus) felelete, melyet Szvatopluknak ad, mikor ez kijelenti:

Nam equum interficiam | Ad thymumque projiciam  
Frenum sellam ad flumina | Ut me docebunt Numina  
Tunc verna; Nil proficies | Si equum interficies  
Sed parcis in hoc panibus | Dum roditur a canibus

\*) *Mon. Ungarica*. Edidit Joh. Christ. Engel. Vienna 1809. 1—54. lapokon.



Frenum dabis messoribus | Et sellam piscatoribus  
 Ops, latex rus sunt Regio | Quæ si Hunnorum legio  
 Habet, habebit cætera. | *Ut dicta sonant vetera*  
 Regressus Hunnos monuit | Ut sermo Ducis sonuit.

E kifejezés: *dicta vetera* a szójhagyományra egyenes utalást tartalmaz. E chronicontól kezdve végig tekintve a feldolgozásra készen álló, de még felette hézagos anyagon, melyet a helybeli nagy könyvtárak részben unicumai, egy esztergomi codex gazdag gyűjteménye,\*) de melynek elnevezése nem válik be valónak, mert mondhatni, az egész gyűjtemény minden darabja megjelent nyomtatásban, az Engel, az Eder kiadványai tartalmazznak, végig olvasgatva Schesaeus, Csabai, Sambucus, Gabelmann, Thuri György, Sommer János, Filefalvi Filiczki, Bocatius, Csernovich János, Uncius, Calegius, Lebel és mások munkáit a XVI. század elegiáit, epigrammjaít, epistoláit, panegyrisait: mind a magyar föld légkörében érezzük magunkat, csak a classikus formák, az utánzó költészet eszmetársítása, gyakran a cento-készítésig süllyedő önállótlan-sága, a tisztán latin irodalmi emlékek ellenállhatatlan befolyása és fascinálo hatalma, a többé-kevésbbé zengzetes latin nyelv tanuskodnak a mellett, hogy a renaissance hatását hazánkban is teljes erővel megéreztek. Nemzetünk az európai kultúra áramlatának sodrába került; de azért hazai tárgyat választott a latin költő is. Megható módon lelkesít a magyar föld integritása mellett nem egy idegen ajkú költő a műveltek közös nyelvén: a humanismus anyanyelvén. Nem jut eszébe a német ajkú latin költőnek más, mint hogy Zrinyi nagyságát magasztalja, a török kiűzése mellett izgasson; a szász Schesaeus és Lebel a magyar dicsőségért lelkesednek.

Mindig a közérzület ereje, a közszellem ihlete lelkesíti a latin költőket. Bennök Magyarország jó szelleme beszél hozzánk.

És mégis, Janus Pannonius egy pár hazafias tárgyú elegiáján, főként a Mátyás király bosnyák hadjáratáról szóló elegiáján kívül, melyet költőnk Mátyás király nevében és megbízásából Antonius Constantinus olasz költőhez intéz válaszul, ennek buzdító költeményére, melylyel Mátyást a török kiűzésére lelkesíti,\*\*) nagy

\*) *Collectio poetarum Latinorum quorum opera expressa non extant.*  
 Cat. X. Sect. IV. a. b.

\*\*) Teleki-féle 1784-diki kiadás I., 304—312. lapjain található meg

szabású epikus műveiben, melyeket a Silva panegyricá-ban találunk, csak ígérkezik, hogy majd Hunyadi János tetteit fogja magasztalni, tényleg idegen légkörben mozog. Idegen a tárgya annak a nagy terjedelmű (a bevezetéssel együtt 2922 sor) epikus költeménynek is, melyet műfordításban van szerencsém bemutatni és melynek háttérét, mintegy keletkezését, stilszerű sajátosságait kíváncsom ez alkalommal jellemezni, hogy így Janus Pannonius epikus felfogását és tehetségét mintegy eleven képből domborítsam ki.

A költemény címe a bécsi codex alapján: *Panegyricus, ad Jacobum Antonium Marcellum Venetum*. Tárgyául a velenceiek hosszú és válságos háborúja szolgál, melyet 1426—1452-ig folytatnak előbb Maria Philippus Visconti, majd Sforza és ismét Milano ellen a Terra firma meghódítása és megtartása érdekében. E küzdelem hősei Milano részéről a Piccininók: Miklós; majd két fia: Jacopo és Francesco, Velence részéről Carmagnola és Cotignola, Sforza Ferencz gróf; tehát condottierik, kiket zsoldos csapatok segítettek, hogy bámulatos politikai forgatagsággal saját családjok uralmát Olaszország nyugalmanak és jólétének földulásával alapítsák meg. Velence dogeja, Foscari Ferencz szerencsétlen nagyravágyásának Milano féktelen hatalomra törekvő hercegének nagyravágyásával össze kellett ütköznie, a mint azt jók szavakkal Mocenigo doge megjövendölte utolsó beszédében, melyet 1423-ban halálos ágyához hívott barátai előtt mondott,\*) mikor óvta őket, hogy halála után örizkedjenek, nehogy Foscari Ferenczet válaszszaák dogenak. De a Macchiavelli hazájában az egymással hatalmi versengésben élő Genua, Firenze, Milano elkerülhetetlenül bevonták Velenczét a küzdelembe és tömérdek vérbe és pénzbe került Velenczének az a kedvencz eszme, mely egy politikai fictionon alapult. És mi volt e fictio? Végig forgattam Velence történetíróit: Darut, Le Bretet, Leót: megkapó részleteket találtam főként Brescia hősies védelmére; a Carmagnola, Gattamelata, Sforza és Piccininók küzdelmében sok hősies, sok

e szép elegia, melynek fordítását adtam magyarázó bevezetéssel az *Erdélyi Múzeum* XVI. 1896. évi 8. füzetében. Mátyás-ünnepi füzet.

\*) E beszéd olvasható: Le Bret: *Staatsgeschichte der Republik Venedig*. Riga. 173. II. r. I. cz. 18. k. 2. f. 432. l.

megrázó jelenetet olvastam; de a politikai eszme fenségét, erejét, mely mintegy a rendkívül változó sikerrel vívott harcok mozgató eszméjeül volna tekinthető: az egyes városok és a közönséges condottieri rangból magukat fejedelmi rangra felküzdő fondor hadvezérek köpenyforgatásaiban, eselvéseiben nem birtam föltalálni. Kerestem hősinke Antonio Marcellót. Meg-megjelen mint velencei senator, mint szerencsés békeközvetítő, mint Verona megmentője, mint Ravennának Velence részére ügyes békeközvetítés útján meghódítója; de sehol sem központja, sehol sem vezére a hadjáratnak; Attendolo, Cotignola és Sforza mellett csak Velence megbízottja, csak a sereg polgári biztosa és úgy látszik, titkos ügynöke, kit mindig kézügyben tart és fontos feladatokkal bíz meg. De Velence oknyomozó történetírói nem domborítják ki Marcello szerepét vagy nem is tulajdonítanak neki döntő befolyást az események alakulására.

Nem elégedtem meg e hadjárat válságainak tanulmányozásában a feldolgozó történetírók olvasásával. Muratori *Scriptores Rerum Italicarum* kötetében, az egykori naplóírókat, panegyrikus történeteket, emlékbeszédeket: Simonettát, Poggiót, Decembriót, Soldót, Porcellius is végigböngésztem és a mi Antonio Marcellónk alakja nem nyert nagyobb megvilágítást, habár életteljesebb képet öltött előttem e szomorúan érdekes és meghatározó részletekben gazdag korszak. Brescia körülfárása, kiéhezete, önfeláldozó kitartása, Velence iránti meghatározó hűsége, a Garda tavára az Etsch vizén feltolt és a havasokon keresztül hihetetlen nehézségek közt lebozsátott hajóraj története, a havasi küzdelmek, a Pó szigetén vívott vakmerő tusa: mint egymástól elszigetelt képek: még mind nem birtak oly egységes egészebe olvadni, mely a valódi epikus feldolgozás alapfeltétele. Mert mi epikus tárgyat nyújthat a jó sok aranynyal megvásárolt, az ellenség szolgálatából felfogadott, majd elbozsátott Carmagnola szomorú kivégeztetése, a Piccininók többszörös pártváltoztatása, Sforza hősies szolgálata, de a melyet a Signoria azonnal felmond, mihelyt 1447 augusztusában meghal. Maria Philippus Visconti és Milano népe Velenczével épen a Sforza kényuralma ellen szövetezik. És mikor vereségről-vereségre érzi meg Velence e hős vezér erejét, egyet gondol és vele szövetezik, hogy Milanótól vívja ki elvesztett területét. Mindez annyira közönséges történetnek lát-

szik, annyira a magasabb történelmi eszme híjával van, hogy majdnem csodálkoznunk kell: mi birta Janus Pannoniust panegyricusának megírására.

Ám Romanin megtalálja az összekötő szálát, mely a szét hulló eseményeket a történelmi eszmék fejlődésében egészszerűvé fűzi egybe. Mélyre ható gondolat Romanin-nál,\*) melylyel rámutat arra a fictióra, mely a politikai fictiók e classikus korában Velenczét belerántá a küzdelembe. Ez a római birodalmi császársági eszmét fentartó német császárok azon jogelvén alapszik, hogy Italiában birtokokat ruházhatnak át hűbéri czímen. Jellemző ünnepély folyt le Prágában 1437 augusztus 16-án. Marco Dandolo, Velence követe és teljhatalmú képviselője átveszi Zsigmond császártól a birodalmi zászlót, átveszi az investitura jelvényét és hazája részéről átadja az ezer arany értékű palástot Velence hűbéri hódolata jeléül. Romanin közli az 1437 július 20-ról kelt okmánynak egy jellemző helyét, melyből elég lesz egyetlen mondatot közölnünk: *faciet iuramentum fidelitatis pro dicta collatione in communi et usitata forma ac pro honorantia et recognitione superioritatis ipsarum terrarum imperii teneatur*».\*\*) Ez okmány átruházza Velenczére Treviso, Feltre, Belluno, Ceneda, Padova, Brescia, Bergamo, Castalmaggiore, Soncino, Platina, S. Giovanni in Croce területeit, Cremona összes tartozékaival az Addán innen. Schlick Gáspár nevére kiállítja az utalványt 10,000 aranyról, melyet Velence havonkénti 1000 arany részletben kötelezte magát fizetni.

És sajátságos, ez investiturai eljárás nem ismétlődött, sőt mikor Velence 1495-ben ismét megújíttatni kívánja, Miksa e jogczímet nem ismeri el, megtagadja. Mikor III. Frigyes német császár Rómába megy, hogy a birodalmi és a római királyi koronával koronáztassa meg magát: Janus Pannonius első nagyobb panegyricusát írja: *Propacanda Italia*. Ebben a szónoki személyesítés erejével Italia belbékéjének érdekében maga Italia esdekel Frigyeshez. Nem a viláгурalmat kéri többé Italia: «csak békét adj nekem nyomorultnak», mondja. E költeményt 1452-ben írja kölönk alig 18 éves korában. Mintegy a révparról néz vissza a

\*) Storia documentata di Venezia di S. Romanin. Velence 1855. III. kötet.

\*\*) Romanin, i. m. III. 187. l.



viharos multba. A költői situatio megvan. De hát a jelenkor mély lelkű történetírójának gondolatát felfogja-e a kortárs? A régi római nagyság: a birodalmi egység hagyományait találjuk-e meg a mi panegyricusunkban; mert ily szempontból a szövevényes és egymással ugyancsak ellenmondó események egységes egészbe olvadnak egybe?

E ponton kell foglalkoznunk a költemény hőisével és megvizsgálunk: mi tette őt első sorban alkalmassá arra, hogy egy nagyszabású epikus elbeszélés, mondhatjuk, epos hőisévé emelkedjék?

Velenceze birt a XV. században a régi római hatalom legtöbb tulajdonával. A renaissance iskolájának szellemében oly hősré volt szükség, ki e hatalom fentartását családi hagyománynak tekintse, kinek neve (igaz, hogy csak véletlen találkozás, de nomen et omen) a Claudius Marcelluséra emlékeztet, ki Sicilia meghódításával Róma világuralmának megalapításához hatalmas lépést tett. Ha Romanin a történetbölcsestet álláspontjáról ítéli meg az 1437 július 20-ról kelt oklevél fontosságát, melyet Muratori nem közöl a *Rerum Italicarum* XXII. kötetében, hová tartozott, másolatát Sanuto őrizte meg a dogek történetét tartalmazó modenai kéziratban: a mi fiatal költőnk Antonius Jacobus Marcellus iránti hálás lelkesedésében, a költői ihlet parancsoló hatalma által mintegy kényszerítve, megtalálta az eseményeket összefűző eszme egységét: az Italia felbomlott államéletében mintegy kimagasló Velencének római hagyományait: a hazaszeretetet, mely a római nagyság gondolatával elválhatatlanul egybeforrott.

Hogy mily öntudattal választá hőseit, arra jellemző a költemény kezdetén Pallas buzdítása, melylyel a költőt lelkesíti, hogy ne bámulja mindig az ókort: nézzen körül Italiaszerte: mennyi hős, mennyi új nagyság, a művészetek minő új fölvirágzása, az új életnek mily sok új formája, a gazdagságnak, a természeti és emberi csodáknak minő bősége árad szét és a renaissance eleven fuvalatát mely város érzi leginkább? Velenceze!

Mint a Latona Delosa egykor

Hirtelenül kiemelte fejét, ki a szőke habokból.

És bár csak gyűlevész nép volt, a mely egybesereglett,

Semmi viszály nincs, szebb egyetértés nincs a világon

S békésebb nyugalom; mert tiszteli minden a törvényt,

Nem vetik a nemesek sanyarú rabságra a népet

És lázongva a nép se szegődik a kényuralomhoz,  
 Mert eszesen kitalált szép szóra hajolni bir e nép  
 És a szelid hatalomnak igáját hordja szerényen.  
 Így ezer éve, hogy szeplőtlen, tiszta szabadság  
 Kényuralomnak meg nem adá soha szüzi erényét.

(123—133. v.)

És sorra veszi Velenceze patricius-családjait. Ezeknek összes erényeit ruházza Marcellusra. Nem művészi öntudatra vall-e e felfogás abban a korban, melyben a renaissance oly áhitattal csüngött a múlton? Hiszen Petrarca nagyobb súlyt helyezett *Africá*-jára mint sonnetjeire: Pallas figyelmezteti a költőt, hogy a régi Quiritek népe támadott föl a velencei népben:

«Hálátlanság vádja is érhet, hogy ha a multat  
 Túlbecsülöd s a jelent kicsinyelvén, szánod, irigyled  
 Élőktől a babért s példát a messzi jövőtől.» (47—49. v.)

Az események elbeszélésében az egykorú írók elbeszéléseivel bámulatos pontossággal megegyezik, mint alább lesz alkalmam egy pár jellemző példában kimutatni, de az események felfogásában az epikus költő rátermettsége nyilatkozik meg. Mert ha modoros is az epikus gépezet, ha túlterjengő a Minerva ajkaira adott elbeszélés, mely 2600 versen át adja elő a történelmi tényeket, a szónokias előadás minden ékességével, a panegyricus hang kifogyhatatlan bőségével; ha az ifjú költő iskolai benyomásai, visszaemlékezései megáradó folyamába majdnem belevesz a költemény egysége: egy megmarad épen, a valódi tehetség kétségtelen bizonyosságaképen megvilágítja az egész cselekvényt és ez: a velencei patricius hazaszeregete és a velencei nagyságban öröklődött római hagyomány. Nem lehetett e küzdelem főhőse sem Carmagnola, sem Cotignola, sem Gattamelata, sem Sforza Ferencz, hanem egy ős patricius: a velencei hazaszeretet és dicsvágy képviselője, kit szent Mark oroszlána hív elő a magányból, hová Milano védszentje, Ambrosius által az alvilágból felidézett *Rágalom* fondorkodásai következtében vonult. Szent Mark oroszlána őt ismeri hőseül. Családi örököül a ki-elégíthetetlen tettvágyat hordta már ifjú szívében, midőn egy álomkép felveri és ulixesi vándorútra sarkalja.

«Im szent Marknak aranyházát csak látom inogni,  
 S már-már mélybe zuhanni hívém iszonyú ropogással:

(504)

Én tüstént rohanok — sarkalt egy isteni szellem —  
 (Én voltam \*) s neki dölve azonnal teljes erőmmel  
 Az inogó fedelet föltartám.» (223—227. v.)

Hősünk felugrik ágyából, a tengerpartra siet, hajóra száll és bekalandozza a világot, végig bámulja annak csodáit. Öt évi bolyongása közben ragadta a vágy valami nagyot tenni. Áttör a Gadesen; át a középkor ismerte föld határain; a gyáva kormányos kezéből kiragadja a lapátot és ő vezérli a gályát. Mintha Amerika fölfedezésének gondolata ilhethné meg a hős ifjú lelkét:

«Lelke merész tervet sző, messzibb szállni miként a  
 Csillagos ég, el háta mögött hagyván a világot  
 Föl-kikutatni, ha nem lappang-e az Özcean árján  
 Új föld, nincs-e világ még messze a Gadesen is tul.»  
 (318—321. v.)

A kalmár nép fáradhatatlan erélyével a kielégíthetetlen tudvágyat köti egybe hősünk; ez teszi őt igazi velenceiivé és pedig renaissance-kori velenceiivé. A kincsekkel, ritkaságokkal megrakott hajó kalandos hősét ismét egy álom, egy hívó szózat: a közben meghalt atyja árnyának hívó szózata a veszélyben forgó haza védelmére szólítja:

«Fényüzésre ne add magadat, sem renyhe gyönyörre.  
 Vesd izmos vállad' munkúra közügybe' hazáért,  
 Hogy ha követ kell, légy te a szónok, az Alpokon átkelj,  
 Hogy ha kitör hadi zaj, legelőbb fegyvert te ragadjál,  
 Lépj szöszékre gyakorta, bíróként bölcsen ítélkezz'.»  
 (511—515. v.)

Ime, a költő megtalálta hősét: a patricius hazaszeretete, a merész tervek kiviteléhez öt évi tengeri útban átélt hihetetlen veszélyek tengeri szörnyekkel, zátonyokkal, tengeri csodákkal vívott hősi küzdelemben megedzett karral siet Velence táborába és közvitéz lesz és csakhamar maga a sereg önként ismeri el vezéreül.

Mikor vádolták és távozása miatt Velence ügye hanyatlik: szent Mark oroszlána

«Lángszín szárnyakkal lendüle mostan  
 És átkelve az Ets folyamán, Veróna felé száll.»

---

\*) Minerva, ki az egész eposon át az elbeszélő személyét tölti be.  
 (505)

Itt találja a haragvó Achillesként önmagát emésztő Marcel-lust, ki boszút ugyan nem forral hona ellen, de a megbántott Scipióként Linternumául tekinti Verónát. De az első álmkép valóra válni készül: Szent Mark templomának oszlopai roppanva törtek össze, a templommal jelképezett haza, mint Petőfinknél:

Szentegyház keblem belseje,  
Oltára képed.

hívó szózata zendül:

Mennyi verejtéket hullattál értem örökké.  
Hányszor dül le hazánk, ha alá nem tartod a vállad.  
Mint az Atlas terhét tartá fön Hercules egykor.

(2479—2481. v.)

És hősünk lelkében véghez megy a változás, mely Achillest is visszasodorta a csaták viharába; de nem a boszú, de a megbocsátás alakjában

Rútnak tartá ily nyomorába' gyűlölni honát még.

(2496. v.)

Rámutattam az epikus felfogásra, mely a Milano ellen viselt hadjárat kuszált eseményeibe, a politika szeszélyes változataiba egyseget vitt bele.

Mert lett volna még egy nagy eszme: a szabadság eszméje, ha Firenze, Milano, Velencze és Genua mint önálló köztársaságok egyetértéssel osztják meg hatalmuk körét. De ép ez nem pirkadott még e korszakban. A nagyravágyó condottieri családok tyrannikus érdekei kuszálták össze a népek egyetértését. Csodálatos éleslátással mutat rá Macchiavelli e korszak jellemére, mely miatt Italia a betolakodó idegenek: németek, francziák, spanyolok zsákmánya lett. «Semmiféle bármily erős rázkódás sem tehette volna akár Milanót, akár Nápolyt szabaddá, mert ez államok szervezete meg volt már rontva, a mint kitünt Maria Philippus Visconti halála után, mert megkísérté Milano kivívni szabadságát, de nem volt képes.»\*) A szabadság rendszerére nem voltak megérve. Az arragoniai ház feje, Alfonz ellen Anjou Renét

---

\*) *Discorsi sui le Decche di Tito Livio.*



hívják be, a század végén véres küzdelmek közt juttatják uralomra Italia földjén az idegent és az idegen uralom elleni gyűlölet úgy szövődik be az olasz lélek világnézetébe, mint a mi lelkünkbe alkotmányunk feltékeny szeretete. Volt egy nagy államférfi e korban, ki az olasz városoknak a szabadság alapján létesítendő szövetség gondolatát táplálta. Ez államférfi az ostromlott Brescia hőse: Francesco Barbaro, kinek e korszakban kelt levelei élénk világot vetnek azon eseményekre, melyek a tárgyaltuk költemény cselekvényét alkotják. Barbaro Janus Pannoniust is barátjai sorába vette föl Guarinusnál, a mi költőnk mesterének ajánlata alapján. Janus Pannonius szorosabb összeköttetésére vall az a nászének, melyet Balbi Jakab és Barbaro Paula lakodalma alkalomával szentel költőnk Francesco Barbarónak. Nagyon fiatalon írja e költeményt:

«Vedd kegyesen Muzsám zsengejét, vedd derűs arczczal;  
Hogy ha talán darabos, esiszolatlan volna a versem,  
Tudd be csak ifju koromnak.»

E Francesco Barbaro 130 levelét adta ki Remigio Sabbadini.\*) Sok érdekes adatot találtam, melyek költeményünk történeti megbízhatóságát nem kis mértékben megerősítik, de legjobban meglepett az a világosság, melyet Italia politikai viszonyaira vetnek e levelek.

1747. aug. 19. Trevisóból ír. Igen fontos pillanat volt. Megtudta Maria Philippus Visconti halálát. Rögtön belátja, mi lenne Olaszország mentő eszméje: a szabad köztársaságok szövetsége az idegen ellen. Ez az igazi guelf politika: a tősgyökeres olasz politika. a későbbi Italia unita csirája. «Ego tamen — írja a velencei államférfiak sorában oly kiváló szerepet játszó Frederico Contarininak — auctoritate et æquitate consociare vires Galliæ nobis quam armis dissociare mallem.»

E politikai gondolatot fejezi ki Poggio is Florencz történetében (Muratori, *Rerum Italicarum Scriptores* XX, 434.), midőn elbeszéli, hogy Jenő pápa Velence és Sforza Ferencz, milanói herczeg közt a békét közvetíté, a firenzei követeknek: Johanno-

\*.) Rem. Sabbadini: *Centotrenta Lettere inedite di Fr. Barbaro* etc. Salerno 1884.

tius Pandulfinusnak és Medici Cosmus fia Péternek ajkára a következő nyilatkozatot adja: «A köznyugalomra nem elég a béke megkötése, de létre kell hozni ezenfelül azt a szövetséget és barátságot, mely az időviszonyok romboló hatása következtében megszakadt és a közhaszon érdekében föl kell ujtani. Mert ha két köztársaság (a firenzei és velencei) egyetért, senkitől sem kell félni Italiában vagy azt gondolni, hogy merne valaki új dolgokra törni. Így mindkét fél a leghosszasabban élvezhetné a béke nyugalmat.» E békealku 1454-ben volt. De már 1447-ben lehetett volna megkötni ilyen szövetséget, mely hogy meghiúsult és hogy Velence elfordult, cserben hagyta a szabad Milanót, mely «im Bunde der Dritte» lett volna, Sismondi a tényleg megkísérlett szövetség meghiúsulásaért Foscari doge nagyravágyó terveit okolja. (Romanin, i. m. III, 213.) Pedig kezdetben csakugyan ép azért fordul el Velence Sforzától, mert ez a hercegi trón elfoglalását tűzte ki célul. De fordulat áll be Velence politikájában. A mi hősünknek kiváló része volt abban, hogy végre 1450-ben Milano hercegi hatalmát Sforza nyerte el.

De hát a renaissance költőjét a római hagyományok bilincselték le. A népek szabadsága helyett a Velenczében újjá születő Rómát látja. A panegyricus e gondolata felette jellemző. Mondhatni a külső egység rovására, majdnem epilog alakjában beszéli el a költő, most már Klio sugallatára, Velence keletkezését, váratlanul gyors emelkedését, világhatalmi missióját.

Ez a Guarinus iskolája. Ez az a milieu, mely e költemény formálására is oly döntő befolyást gyakorolt. Guarinusköréhez tartozott Pier Candido Decembrio, kinek hatása rendkívül érzik Janus Pannonius költeményén. Ugyanis Pier Candido Decembrio a ferrarai udvarnál alakult irodalmi kör egyik jelentékeny tagja, a *politia letteraria* szerzője tiszta vérű renaissance-gondolkodó módjára a Cæsar fölényét védte a Scipio nagyságáért lelkesedő Bracciolini Poggióval szemben, ki a szabad Firenze gyermeke, hol Medico Cosimo az egyensúly politikáját képviselte. E politika híve volt Leonello, ferrarai herceg is. A Cæsart eszményítő renaissance egészen más áramlatot képvisel, mint a szabadságért rajongó Rienziben mintegy fajképpen képviselt renaissance, mely a köztársasági Rómát szerette volna felújítani.

A ferrarai herceg és mestere Guarinus a Pier Candido De-

cembrio álláspontján álltak. Hogy Pier Candido Decembrio a mi költőnkre mély hatást gyakorolt, az kitűnik a panegyricus azon részleteiből, melyek a Janus Pannoniustól elbeszélte eseményekre nézve Decembrio két történeti munkájával meglepő módon egybehangzanak. Ugyanis Decembrio két művét közli Muratori.\*) Az egyik: *Vita Philippi Mariae vicecomitis Mediolensium ducis-tertii auctore Petro Candido Decembrio* (az Ambrosiana codex alapján) és a másik *Oratio Petri Candidi Decembrii in funere Nicola Picinini etc. anno MCCCCXLIV. A Polismagna initalicum sermonem conversa*, (a modenai Esték könyvtárának kéziratából). Az elsőben a Maria Philippus Visconti jellemét, magánéletét úgy rajzolja, hogy teljesen talál a mi panegyricusunk ama helyével, hol a költő megemlékezik a herczeg haláláról. Halljuk előbb a költőt:

«Sok balsorsa után emeli a fejét a ligur már  
S készüle újabb harcra a gall Senának a táján.  
A mikor annyi csapás láttára kétségbeesett, bús  
Viscontit sok bűne miatt megtorlani jöttek  
A furiák, neki hozva halált!» (1749. és köv. v.)

Majd festvén a herczeg jellemét, így szól:

«Mert hiszen assyri gőgje miatt külön éle a néptől.  
Messzi került a fényt. Vendége ha jött fejedelmi,  
Arczát sem látá; neje sem ismerte eléggé.» (1840—1843. v.)

Hallgassuk meg a történetírót!

A XLVII. fejezetben olvassuk: «Királyi palotájába még megszokott és ismert ember sem juthatott be egyenesen, a milanoi várba zárkózott el. Senkit be nem bocsátottak, mielőtt nem értesítették és az óvintézkedéseket meg nem tették.» Alább olvassuk: «hogy minél jobban elzárkózhassék környezetétől, rendeletben adta ki, hogy senkit, a ki a pestistől érintett vidékről jött, negyven nap előtt hozzá be ne ereszszenek». Decembrio megjegyzi, hogy minden ürügyet felhasznált arra, hogy a magányt biztosíthassa magának.

\*) *Rerum Italicarum Scriptores. Mediolani MDCCXXXI. XX. kötetében 983—1034. lapjain.*

Egyik fejezetben, melynek czíme :

«Hogyan bánt nejeivel» — írja, — «hogy Maria Allobrogától egészen külön élt, számára kastélyt épített és féltékenységeben annyira távol tartá minden férfi látásától, hogy csupa nőcselédrel szolgáltatta ki.»

Decembrio ez életrajza szakasztott mása a Suetonius Tiberiusának. A tárgy felfogása, berendezése, még a fejezetek czíme is a Suetonius adoma-beszélő modorát, a magánjellem rajzában rendkívüli megfigyelő tehetségét, a miniature képfestésre való hajlandóságát követi. Igaz, hogy elnagyolva és durvább ecsettel; de azért elevenen.

Még a *furiákat* is eszmetársítás útján használhatta fel Janus Pannonius arra, hogy Maria Philippus sok lelki szenvedését fesse. Decembrio erős vonásokkal rajzolja a herczeg babonás félelmét. Ha hirtelen mennydörgést hallott, hálószobája szegletébe meghúzódva, remegett. Egész éjjel őriztette magát. Álmatlanság gyötörte. Ki-kínézett, ha ébren vannak-e a palotaőrök.

Egyszer galambjai váratlanul elpusztultak; jószerűül vélte; nem sokára el is esett Brescia. A szerdai napot gyászosnak tartá.

Hanc vita solitudinem instituit, mondja Decembrio, ki pedig már atyja révén közlőrl ismerhette a herczeg magánéletét. Ugyanis Uberto Decembrio Jean Galeazzónak, Maria Philippus atyjának volt a titkára.

De álljon itt Decembrio olaszra fordított emlékbeszédéből is egy részlet, mely a hermeneutica azon elve alapján, hogy az esetleges, az aprólékos találkozás az elbeszélés vagy leírás részleteiben, nagyobb súlylyal esik a mérlegbe, mint a főesemények előadásában való egyezés. Természetesen, mert hiszen egy-egy topografikus apróság, egy-egy párbeszéd részlet, egy-egy adoma egybehangzó, szószerinti találkozása : a közös forrást bizonyítja.

E szempontból lássuk, mit mond Decembrio abban az emlékbeszédben, melyet Piccinus felett tartott. Előadván a veleneczeiek vakmerő vállalatát, melynek tervezője Gattamelata vagy mások szerint Sorbolo, mások szerint Blasio de Arboribus vagy Nicolo Carcavilla vagy Caravilla volt, de a melyet költőnk helyes epikus érzékkel Marcellusnak tulajdonít, midőn a hajókat a havasokon átbocsátották, Torholenál a Gardára szóról-szóra ezeket mondja : «a lebocsátott hajók oly iszonyú súlylyal huzták alá a

kötéléket, hogy az öreg olajfák, melyekre ezek kötve voltak, darabokra törtek össze, mikor azokat kezdték eregetni.» (1076—1077.)

Janus Pannonius így írja le e bámulatos jelenetet:

Ámde a mélybe bocsátni a tóra le még nehezebb volt,  
Bár tartotta bizony nem is egy kötélek a gerinczét,  
Hogy ne zuhanjon alá a hajó s romlást ne okozzon,  
Mégis elszabadult tartó kötéleke szakadtán.  
Tartja hiában ezer kéz, zugva zuhan le a mélybe,  
S oly iszonyú zajjal zúditja vizét föl a tónak,  
Mintha a nap eleresztve a gyepőt fényszekerével  
Mélybe zuhanna alá le az égboltnak tetejéről.  
(905. és köv. v.)

De Minerva megmenti a hajót és

«hogy a többi ne jutna hasonló  
Sorsra, miként óvják azokat, most megtanítottam.  
Ottan egy oly nagy olajfaberek vala ép a közelben,  
Mint a minőt a fehérő Hymettus láthat örökké,  
És a minőt táplál a Taburnus örök verőfényen,  
Most idegen formát öltvén, nekik azt mutatám meg,  
Mint kössék körül itt vastag kötélekkel a fákat,  
És hogy dörzsöltetve, erősen lánggra ne kapjon  
Itt a fatörzs, intém, öntözzék folyton örökké.  
Most is megmaradott nyoma még az erős kötéleknek.  
Látni a fák törzsén a sebet, nem tűnt el egészen.»  
(927. és köv. v.)

E meglepő találkozás bizonyítja, hogy Decembrio műveiből meritett Janus Pannonius. De meritett Poggio florenczi történetéből is, kivel bensőbb viszonyba léphetett, mert hiszen Poggio Hunyadi Jánossal is összeköttetésbe lép. Ki hívhatta föl a figyelmét a nagy magyar hősré más, mint Janusunk. Poggio Hunyadi Jánoshoz Rómából 1448 ápr. 4-ről kelt levelében említi, hogy hiból sokat hallott hősi erényeiről... Hivatkozik ugyan Miklós krakkói decanusra,\*) de a korán érő 14 éves ifju betölthette Hunyadi dicsőségének lelkes dicséretével Guarinus iskoláját és a ferrarai köröket. Poggio liviusi bőséggel áradozó történetének VII. könyvében beszéli el ez eseményt, melyről azt mondja: «Res profecto ardua et digna quæ litterarum monumentis mandetur.» Részletesen szólna a vállalatról, a hajók lebocsátását így festi:

\*) L. Ábel: *Adalékok*. Budapest 1880, 180. l.

«necesse enim erat demitti crassioribus restibus paulatim naves ne suo pondere præcipitarentur.» És elragadtatással emeli ki, hogy még az ókor hősei is bámulták volna e csodalátványt.

E részletek meggyőző bizonyságul szolgálnak arra, hogy Janus Pannonius Decembriót és Poggiót forrásokul használta vagy az ő révükön formát öltött hagyományokat lelkiismeretes buzgósággal és az ifju képzelem eleven hevével fogta és dolgozta föl. Visszatérve azon alapeszméhez, melyre Janus Pannonius epikai fölfogását visszavittük: megértjük, miért választá költőnk terjedelmes eposának hőseül a patricius nemest, a velencei jellem e kiváló képviselőjét, mondhatni fajképét. De ezzel jellemző bizonyítékot is szolgáltatunk költőnk epikus tehetsége mellett is. Valódi epikus felfogásra vall, melyre nézve Janus Pannonius a magyarországi latin epikában megközelíthetlen magasságban áll, hogy nem ragaszkodik a történeti események feldolgozásában a történelmi hűséghez, a krónikai pontossághoz. Hol vannak tőle a XVI. század összes költői, kik közt még az egy Schesæus is, kinek pedig szép epikus nyelve van, a történelmi hitelességre veti a figyelmet, mint ezt lesz alkalmam kimutatni, midőn Tinódiival párhuzamba állítom, mire már Eder czélzott Losonczy István hősi haláláról szóló énekekre nézve. A mohácsi vész a történelmi érzéket felébreszté. A nemzet magára fordítá figyelmét: magába vonult vissza. Érdekes volt minden apró cselekedet, melyet valaki a hazáért tett. Apró részletességgel beszélték el

«Szállt az ének szájról-szájra . . .»

De az olasz renaissance hozzánk átültetett gyönyörű plántája, e rövid életű, ragyogó arany gyümölcsöket termő fa . . . a nemzeti meghasonlás korában elsenyvedt. Wittenberga humanismusa és az olasz földről hozott renaissance közt az a különbség, a mi az olasz és a német éghajlat között.

De még a renaissance e ragyogó korában is, mely benyult az Ulászló és II. Lajos idejébe is, Janus Pannonius epikus felfogása nem talált követőre. Bizonyíthatom ezt STIEROECHSL-nek: Taurinusnak nem csekély értékű költeményével, melyet a paraszt lázadásról írt.

Taurinus *Stauromachia*-jának előszava 1519 januárjában kelt Gyulafehérvárott. Költői álláspontját jellemző szavakkal jelzi.



Előadván, hogy élt ő költeményében szónoki ékitményekkel is: «contractius e quidem atque Poeta solent; hoc ideo, ne historiae veritas (*quae potissimum integra asservanda est*) affectatis cincinnorum cooptationibus minuatur.»\*) Felsorolván az írókat, kiket olvasott és a kiknek a plagiumával vádolták, így nyilatkozik: «Ego ingenue fateor Lucanum belli Pharsalici cantorem in hoc intrito calle mihi ducem autesiquanum fuisse.» És sajátos, hogy a használt költők sorában megemlíti Pontanust is és hallgat Janus Pannoniusról.

Költőnket az idegen tárgy választására a költői szabadság korlátlan használhatása is indíthatá. De erre indítá az ifju költő hálája pártfogója iránt, ki által Velence köreiből ismert lett neve, kit Guarinusa után első sorban tekint jóttevőjének. Egy pár vonással rajzolnunk kell a költő és a költemény hőse közti viszonyt.

Nézzük végig azokat a nyilatkozatokat, melyeket költőnk Jacobus Antonius Marcellusról tesz, hogy mintegy keletkezését adjuk annak a mély tiszteletnek és költői rajongásnak, mely ily nagy szabású költemény írására illeté. Hogy idegen tárgyat választott, annak egyik indító okául a renaissance-költő olaszföldi élményeiben: a római hagyományok iránti áhítatában, melyek a Marcellus-család hagyományaiban és hősünkben a panegyricus nagyítás szemüvegén keresztül megszemélyesítve vélt látni, mutatuk ki; a másik a Janus Pannonius alapjában, hálás természetében található. Úgy hogy ép e hálás, ez odaadó természet képezi élete tragikumát is. Hiszen nagybátyjának, az esztergomi érseknek köszönhetett mindent. Mikor Vitéz János a Mátyás ellen szőtt fondorlatokba sodortatott, magával ragadta a mi költőnket is.

A renaissance-költő a maga háláját az akkor divatba jött műfaj: a panegyricus epos alakjában fejezte ki. A mi e műfajt illeti, erről volt alkalmam megemlékezni a mi költőnknek Guarinusra zengett nagyszabású panegyricusáról írott tanulmányomban. Ez alkalommal csak egy oly jellemző körülményt hozok föl, melyet a renaissance-kor irodalmának bűvárai nem emeltek ki kellően. A ferrarai iskola körében ez időtájt főként azokat az írókat tárgyalták, melyek az újság ingerével hatottak. Ezzel hatottak

\*) Ed. Engel. f. i. m. 117. l.

pedig azok, kiknek iratait a kolostori könyvtárak poros zugaiból napfényre hozták. Ilyenek voltak a többek közt Quintilianus és a Pliniusok. Ép ez időben került forgalomba a panegyricusok kötete, élén az ifjabb Plinius mintaszerű panegyricusával, melyet Trajan dicsőítésére írt a hálás köszönet kifejezése végett, hogy őt consuli méltóságra emelte. A tizenkét panegyricus egy kéziratban volt található Mainzban. Ez volt az archetypus. Az első másolás ép ez időben történt. Innét került az Aurispa példánya, kinek útján e Guarinus iskolája mohó szenvedélyvel esett neki a dicsbeszédnek olvasásához.

Érdekes Baehrens Emil praefatiójában, melyet a *XII Panegyrici Latini Lipsiae MDCCCLXXIV.* elé bocsát, a XIII lapon szemlélfelhető leszármaztatása az Aurispa kéziratának. Hogy Guarinus az ifjabb Plinius műveivel tüzetesen foglalkozott, arra nézve meggyőző bizonyítékot találunk R. Sabbadini: *Codici Latini posseduti, scoperti illustrati da Guarino Veronese* cz. művében, mely Guarinus levelezése alapján sorban mutatja ki a Guarinus értékes kéziratgyűjteményének tartalmát. E munka 66. lapján közöl egy levelet a híres Vallától, melyet valószínűen 1444-ben írt Nápolyból. E levélben kéri Guarinust, hogy ha látta volna Pliniusnak panegyricusát, értesitse. Eam si penes te habes, ad me mitesse.

A Plinius leveleinek Guarinus-féle kézírata e romlott szövegű kéziratok közé tartozik. Keil elítélően nyilatkozik erről 1873-iki kiadásban. (Plini Coel. Secundi *Epistularum libri novem etc. Lipsiae 1872*, III—IV. 1.)

A Plinius beszéde a szóbőség, a csillogó ellentétek, a finom fordulatok, a Trajant megelőző iszonyu korszak elítélésének az uralkodó Trajan iránti hizelgés alakjában finoman elleplezése, a régi római szabadság pirkadásának üdvözlése, de az egyeduralom szentesített formájában, a nagyítások mesteri igazolása, hogy a szolgálai hizelgés látszata se bántsa a római lelket, a politikai tapintat, melyvel a római köztársaság emlékeit fölleveníti és magasztalja a nélkül, hogy a cäsarismus politikai rendszerét megbontással fenyegetné, a mindig numerosus írásmód, mely Boileau elmés mondása szerint:

Que jusqu'à «Je vous hais» tout s'y dit endrement; a tökéletes részletek, de az elhibázott egész, a mondatok összecsengése, de a valódi érzés és benső igazság hiánya, a keresettség, mely a

Petronius Arbiter *Satiricon*jában tett szellemes észrevétel szerint: a természet elvész és nem bír önmagára találni... ezek a tulajdonok igézték meg a Guarinus körét. Ugyanez időben foglalkoztak az öreg Plinius, Vitruvius, Strabo műveivel... ezekbe szőtt sok érdekes ujdonság, egy tanult korszak izlése a tanult embereket hamis irányba terelte. Így hatott Plutarchos a maga idézetekkel túlsufolt morális értekezéseivel, melyekből Janus Pannonius fordítgat; így olvasták Suetoniust, ki tele van ingerlő adomákkal. Mindezt azért hoztam föl, hogy rámutassak arra a szellemi légkörre, melyben Janus Pannonius ifjú képzelme kibontá szárnyait. Ha Guarinus óriási levelezését elolvassuk, melyet Remegio Sabbadini nagy lelkiismeretességgel gyűjtögetett egybe és dolgozott föl, most újabban is «*La scuola e gli studi di Guarino Guarini Veronese*»\*) ez. művében meglepő találkozást érezünk ki e levelekből; e tanulmányokból a latin irodalom ú. n. ezüst korszaka kivált a Kr. u. első század irodalma és a renaissance irodalmi izlése és iránya között. A már tanult izlés egy túlélt formába új szellemet készül önteni. A forma tisztelete, a forma imádása, de a tartalom, a szellem modern volta sajátságos ellenmondásba kerülnek egymással. Így válik a Césárokra árasztott panegyricus dicsbeszéd itt-ott egy-egy condottieri magasztalásává. Hiszen a Guarinus köréhez tartozó Porcellius költő Piccininót állandóan Scipiónak, Sforza Ferenczet pedig Hannibálnak nevezi és a szónoki dicsbeszéd keretébe foglalja a történetet.

Nem jellemző-e például annak a követségnek az elbeszélése,\*\*) melyben Velence részéről Barbadico Jeromos, Pascale Maripetro és a mi Marcellónk vettek részt. E követségnek a Piccinino nevében, ki bizonyára nem igen bírta a finom latin nyelvet, Parcellius felel és választát verssel végzi:

Surge age Piccinine, Ducum fortissime, sola  
Spes Venetum, Martisque parens: nunc arta tuaque  
Militia atque animis opus est...

és végzi e szóval: *Plaudite*. Így írtak akkor történetet. Ez az irány, ez az izlés, mely magával ragadta Janus Pannoniust, ki ép ez ese-

\*) Catania, 1896.

\*\*) Muratori: *Rerum Italicarum* XXV. kötetében Supplementum:

mény idején e körnek már ünnepelt költője volt, pedig alig tölté be huszadik évét. E légkörben a szellemes gondolatra, a stílszerű elbeszélésre, a ragyogó leírás-, a kerekded szónoki tárgyalás-, a szónoki ékitmények váratlan használatára, a gördülékeny mondatokra nagyobb súlyt helyeztek, mint a tárgyias igazságra, mint az őszinte érzés közvetlenségére. Ha tehát Janus Pannonius aránylag csekély tárgyat az epos stílszerű gépezetével kötvén egybe, epikus magaslatra emelkedik, de a panegyricus hangja által szónokias elbeszéléssé, mondjuk *laudatio*-vá alakítja a történelmi eszmék hordozójának hősét zengő epost: ennek magyarázatát a korszak izlésében megtaláljuk. De hogy az epikus conceптиót, mint fentebb kimutattam, megbirta Janus Pannonius tehetsége, ez arra vall, hogy határozott hivatása lett volna, hogy Hunyadi Jánosról: mint a kiben a magyar nemzet a történelmi eszme hordozójává emelkedett, valódi epost írjon. És csak mélyen sajnálhatjuk a keserű végzetet, hogy e lélek meghasonlásbajött ép azzal a Hunyadi családdal, melylyel nemzetünk európai küldetése és hivatása összeforrt.

A személyes hála megkereste a formát és megtalálta a Guarinus iskolája körében kedvelt panegyricusban. A régi dicsbeszéd formájába önték a történetírók az életrajzot, a költők az epikus tárgyat. Még Tacitus is, ki a történetíró pragmatikus szempontját mintegy rászületett tehetségében birta, az Agricola életrajzában ugyanezt művelte. Az a gyönyörű apostrophe, melylyel ez örök-szép monographiát végzi, melyet Madáchunk még a Lancaster egyenlősítő kétségbeejtően prózai korában is felruház azzal a képességgel, hogy lelkesedést gerjeszsen, szemléletes képet nyújt a szónoki elem uralkodásáról, mely betört a költészetbe és túlterhelte a költők nyelvét, meghamisítja a plastikus felfogást, a roccoco cifrázatával rakta ki a régi épületek egyszerű arányokban concipált tervét és betört a történelem komoly muzsájától ihletett történetírók birodalmába és szónoki fordulatok csábító mezejére csalta a történelmi szellem kutatóit. Álljon itt a mi panegyricusunk epilógusának eszmemenete e tétel igazságának bebizonyítására.

*Commentaria Rerum Gestorum a Jacobo Piccinino anno MCCCCLIII. Auctore Porcellio poeta et scriba Alphonsi I. utriusque Siciliæ regis.*

Mikor a költő előadta Velenceze csodás fölvirágzását, a római Marcellusok ivadékaiknak Velenczébe áttelepedését, emelkedését, a velencei hatalom megalkotásában kiváló szerepöket, ismét párhuzamot állít föl mintegy az ellentétbehelyezéssel domborítván ki hősünk nagyságát.

A Palici tónál e jóslatot kiáltja a római Marcellushoz :

Új Marcellus fog támadni, kikelni porodból,  
 Túlszárnyalja a mit te tévél ez tetteivel majd.  
 Ötször consuli és két izbe' proconsuli bárdot  
 Fogsz elnyerni: közember alig lesz ez annyi időn át.  
 Hányszor fogja dicső neved ismételni az Évkönyv.  
 Hogyha te Nólát, ő megmenti a Brescia népét;  
 Téged a hány évig fárasztta Corinth fala újból,  
 Ő Vérónát újra veendi meg annyiszor épen.  
 Hogyha előled fut meg először Hannibal egykor,  
 Annyi között ez előtt hátrál meg csak Picinínus.  
 Virdomarus lánczát meg fegyvereit ha te hordod,  
 Ez Fülöpöt, fészket fenyegetvén küldi halálba.  
 Ha leleménynyel egyik tengerre bocsáta vitorlát.  
 Bérczeken át csodamód, szállítja hajóit a másik.  
 Embereket győzesz te le és csakis emberi munkát.  
 Természetnek örök szigorát megfékezi majd ez.  
 Míg te vezér vagy, a pún fenyegetve riasztja a várost,  
 Ő meg az ellenség falait maga döngeti bátran.  
 Míg társiddal alig bírod azt meg is őrzeni bizton,  
 Mit csak hosszú tusák árán szerzettek az ősök:  
 Ő csakis egy maga azt a mi elvesze, vívja ki újból.

(2840—2860. v.)

Mi természetesebb, minthogy a halhatatlanságot igéri meg a hősnek. Mint Horatius mondá Augustusnak:

Hac arte Pollux et vagus Hercules  
 Ensis arces attigit igneas.  
 Quos inter Augustus recumbens  
 Purpureo bibit ore nectar.

(Odák III. 3, 12.)

Marcellus is:

Ottan a csillagos égnek ölen heverészik örömmel  
 És örök ifjító nektárral elüzi az aggkort,  
 Ott hol ürít poharat Herakles a neje kezéből,  
 Hol Perseús, Liber s Ledának az ikrei ülnek.  
 S dől le Venus sarjával együtt heverészve Quirinus.

(2867—2871. v.)

Így végződik a panegyricus, mintegy szembeszökő példában szemléltetvén e korszak epikájának kettős vonását: a klasszikus visszaemlékezések körében mozgó nyelvezetet és a szónoki dicső beszéd berendezését, mely az égig emeli hőstét, a tárgyias igazság, a plastikai természetesség határait túllépve.

Ha a fenn jelzett párhuzamot összevetjük mindazon epigrammokkal, melyeket költőnk Marcello magatartására írt, ugyanazt az eszmekötést találjuk. Így a Teleki kiadásában olvasható XXXVI. epigramm: *Comparatio Marcellorum Veneti et Romani*, mely e két sorban foglalja össze a dicsérő hang climaxát:

Szünj már, szünj, többé ne hasonlítsd egybe a kettőt,  
Minden Scipiadot és Fabiust lever ez.

Hogy Marcellus költőnket még Velenczében fölkarolta, hogy folyton támogatta, hálás szívvel ismeri el több ízben.

Mindjárt panegyricusunk előhangjában:

Ő karolá legelőbb föl az én Muzsám' igazában,  
Az a mit érte tevé, nem vala pusztá beszéd.  
Ő növelé kis hirnevetet terjesztve világgá,  
Vendégül fogadott, éhemet ízte el ő.  
Lantom fűzze nevét a Guarinus drága nevéhez,  
Hogy ha Guarinust, őt háladal illeti meg.  
Ez vala első, mert nekem ez vala mesterem egykor.  
Jöjjön utána legott ő, a ki pártfogolóm.

(Praefatio 28 és köv.)

Ugyanezt fejezi ki a LXXIX. epigramm; hol Marcellust Pollio-hoz, Proculeiushoz hasonlítja.

Ábel *Adalékai*-ban is van egy jellemző költemény: *De Marcelli Tropheo* cím alatt közölve, melyben magát a szent Oroszlánt, tehát Velence védszentjének jelképes állatát szólítja meg, hogy fogadja el Marcellus diadaljelvényeit, melyeket az Insu-bereken kivívt győzelmeinek emlékeül állít föl; elhozta az insu-ber lobogót, melyen a taréjos kigyók képe volt látható. Itt is a Virromarust legyőző Claudiussal hasonlítja egybe. Ez a Ledro völgyében aratott diadal emlékét örökíti meg, hol Paris Lod-rone fiai segíték meg Marcellust. Itt Piccinino oly vereséget szenvedett, hogy majdnem foglyul esett. Egy egykori naplóíró szerint Piccinino egy zsákban viteti ki magát és így mene-



kül. \*) Soldo olasz nyelven írt naplójában meghatóan festi Brescia hűségét Velenceze iránt. Leírja az éhséget, mikor napokig nem volt a piacon kenyér, majd oly drága volt, hogy egy vékácska buza harmincz lira, a rozs 25 lira, a köles husz lira volt. A gyermekek éhezve kiabáltak az utczákon: pane, pane; de azért, teszi hozzá a naplóíró: «E pure se la portavano in pace per non venire sotto quel Duca di Milano, aspettando sempre il soccorso del conte Francesco (Muratori i. m. XXI. 889. l.) Magát a czímet is egészen Decembrio leírásával egyezően említi. \*\*)

Janus Pannonius meghitt bizalmas viszonyát, melyet Marcellussal szőtt, az Előhang is érinti:

Itt, hol a Marcellusnak a birtoka, földje s a háza  
Mely kedvesb neki mint otthon az ősi lakás,  
Boldogan él menyje és neje drága szeretti körében,  
Itt, eme házban, a mely otthona gyermekinek,  
Padua vonzza Velenceze fiát oly erős kötelékkel.»

(44—49. v.)

E hely felette fontos chronologiai adatot tartalmaz. Világos, hogy Janus Pannonius már elhagyta Ferrarát és Paduába ment, hol jogi tanulmányokra adta magát nagybátyja meghagyásából, ki lánageszü unokaöcsesét már akkor ama fényes pályára szükséges feltételekkel akarta ellátni, mely a pécsi püspöki állásban érte el tetőpontját.

Teleki költőnkrol nagy gonddal írt életrajzában a panegyricus keletkezésének időpontját kívánván megállapítani, a panegyricus első soraiban festett situatióból kiindulván, hol a költő a maga látományát, melyben a Minervával folytatott beszélgetést a Pó partjára helyezi, kimutatván, hogy költőnk e panegyricust okvetetlenül a Guarinusra írott után alkotá és Magyarországon fejezte be, így okoskodik: nec obstat fortasse quod initio hujus panegyrici Marcello scripti dicat se poëta ad Padi ripas procubuisse, ibique sibi Minervam apperuisse et dictasse carmen illud de Marcello. Nam illud potest ita accipi, ut in Italia Ferrariæ vel alibi, quidem coeptum sit poëma illud ante A. 1458. \*\*\*)

\*) *Annales Brixiani ab anno MCCCCXXXVII. usque ad annum MCCCCCLXVIII.* Cristoforo A. Soldo. Olasz nyelven írott napló.

\*\*) Muratori, i. m. XX, 996. l.: *De vexillorum ejus imaginibus.*

\*\*\*) Pannonii opusculorum pars altera. p. 215.

Kétségtelennek tartom a «Guarinus és Janus Pannonius» című értekezésemben bőségesen felsorolt érvek alapján, hogy a Guarinusra írt panegyricus keletkezésének időpontját a Guarinus Strabo fordításának befejezése dönti el, mi 1456-ban történt. Guarinus elvesztvén V. Miklósban pártfogóját, kinek költségén e nagy munkát kiadni remélte, ez esemény 1455-ben történt, mikor V. Miklós meghalt.

Jacobus Antonius Marcellus lőn újabb pártfogója, kihez az egyik praefatiót is intézi. Az évre nézve eltér az én nézetemtől Remigio Sabbadini legújabb nagy tanulmányával írt munkájában,\*) hol így nyilatkozik: «Il Panegyrico fuscritto del 1454, quando appunto Guarino era negli 80 anni». Ennek igazolására hivatkozik e panegyricus 732. sorára, hol ez áll:

de most Strabo *izzasztja* a férfit — én is ragaszkodtam fordításomban a *fatigat* szóhoz. Ekképen költőnk csak kilátásba helyezné a végleges befejezést e szavakkal:

A muzsafiak mily örömmel  
Várva lesik, mikor a három próbára javítva  
Tajtkövel kisimítva, kifestve piros minionnal  
Czedrusolaj szagot árasztván, ott hagyja a szekrényt.  
(733. és köv. v.)

Minthogy Guarinus Strabóhoz 1453-ban fogott, ha Janus Paannonius panegyricusa 1454-ben keletkezék, akkor épen 80 éves volt és a iambris decimi tangens confinia lustris (879. vers) = «hogy bár a *huszad öt* évnek a szélére értél» nagyítását így igazítja helyre: «Sarebbe mostruoso intendere 100 anni; se voleva accostarsi piu, al vero, pur esagerando, poteva dire *bis noni* e il verso tornava egualmente,» nem kis öröömre szolgál, hogy Sabbadini e művének megjelenése előtt a mult évben szintén márcziusban tartott felolvasásomban egy jegyzetben magam is így nyilatkoztam: vagy csak költői nagyításról van szó, vagy a szövegbe *bis decimi* helyett *bis noni* teendő».

Származhatott a tévedés palaeographiai alapon, ha a számnevet római IX jelzé és az I tévedésből kimaradt.

Ugyanis Guarinus 87 éves korában halt meg 1460-ban.

\*) La scuola e gli studi di Guarino Guarini Veronese. (Con 44 documenti) Catania 1896.

Tehát ugyanazt mondja. Úgy de ha kétszer kilencz lustrum 90 évet ad ki : akkor nekem van igazam, hogy a panegyricus befejezését 1456-ra tettem, mert ekkor épen a 18-ik lustrum széléhez jutott, mert elérte a 86 évet.

A Marcellusra írt panegyricus korát ez időpont megszabja. Ugyanesak Guarinus hatása alatt írhatta és így Guarinusnak pártfogójává lett Marcellus a hű tanítvány részéről a legszebb, a legragyogóbb ajándékban részesült. Ha Taurinus a *Stauromachia* praefatiójában így nyilatkozik : «contractum debitum meum ære etiam alieno persolvam» — alkalmazhatjuk Guarinusra, mert szebb köszönetet a nagylelkű Marcellus nem nyerhetett, mint költőnk panegyricusa, melyről Teleki oly szépen mondja, hogy azzal «antiquitatem provocare possit.» Hogy Marcellusnak volt érzéke a költészet iránt, bizonyítja költőnk CCIX. epigrammjá, mely így hangzik :

Nem tagadom meg azért költő-voltod' soha Marcell',  
Mert csak köznyelven zeng a dal ajkaidon.  
Mit tesz az, mily nyelven szól, zendül az ajkon az ének  
Szépen hogy ha dalol, énekes az a madár.

Megemlékezik egy más epigrammjában arról, hogy Marcellus olasz nyelven írott dalait maga fordítá le latinra. Meghitt viszonyra vall ez epigramm. Telekinél a CCCXXXIX :

Elsiratá a saját versében gyakran a költő,  
Hogy ha erős szerelem áthevitette szívét.  
Marcellus dalait zengém szerelembe nujjoncz én,  
Azt mit a köznyelven zengve epedve dalolt.  
Hogy ha ohajtod olasz lantról hallgatni a dalt, úgy  
Halld az övét, oly szép mint a Petrarca dala.  
Hogy ha pedig Latium nyelvén szép néked az ének :  
Hát ha van üres időd, vedd e lapot szívesen.

Hogy e szerelmi költemények Janus Pannonius fiatalkori frivol tartalmú költeményeivel azonosak volnának vagy legalább hasonló tárgyúak : e feltevést Teleki méltó fölháborodással utasítja vissza. Marcellus abban a korban, midőn Janus Pannonius vele megismerkedett, az ifjú kor lángolásain és pajzán játékán rég túl volt. Elég egy kétségtelen érvel bizonyítanunk. Panegyricusunkban a következő hely fordul elő :

Képin a fenség ül, a melyet fokoz az, hogy a barna  
Fürtöket itt-ott már megese az ősz dere gyéren.

(169—170. v.)

mi bizonyítja, hogy mikor költőnk Paduában tartózkodott, 1454-ben, Marcellus az élet delén túl volt.

Marcellus tanult, művelt ember lehetett. Valószínű, hogy a latin nyelvnek nem volt annyira birtokában vagy az ujjá teremtett latin írásmódban nem volt oly jártas, hogy irodalmi nyelvül használhatta volna. Így érthető, hogy Janus Pannonius még azzal is kedveskedett jótevőjének, hogy ennek egy pár fiatalkori költeményét latinra fordítá. Tanultságáról tanúskodik az *Il Campidoglio Veneto* című nagyszabású munka, mely a velencei Marciana egyik legbecsesebb kézírata. A nagy folio-kötetek közül a III. emlékezik meg a velencei tősgyökeres patricziusok sorában Marcellusról. Szerzője Girolamo Alessandro Capelleri Vivaro Vicentino. E kézirati életrajz mindazon tetteket Marcellusnak tulajdonítja, melyeket Janus Pannonius dicskölteménye, valamint Emanuel Cicogna egy monographiában, melyet 1842-ben adott ki: *Della famiglia Marcello patrizia Veneta* cím alatt és Marcellus tanultságáról így nyilatkozik: «A haditéren szerzett jártasságán kívül nagy műveltségre tett szert a tudományokban és különféle beszédekert írt különböző tárgyakról.»

Marcellussal tehát az irodalmi munkásság révén sokszoros összeköttetésben áll a mi Janusunk. Mikor hazajön, azután is fenntartja e viszonyt. Erre mutat az az epigramm, mely Telekinél a CXXXVII. szám alatt olvasható. Ez megemlékezik Marcellus fiának, Valeriusnak kora haláláról.

Ha a halál, o Valér' nem dönt ily gyöngye korodban  
Sírba, a Marcellók dísze virága te lésszsz.  
Benned enyész a Velence reménye, te véled enyészett  
Drága anyád vigasza, édes atyád gyönyöre.  
Ha szépség, jóság, ha a zengő szó hat az égre,  
Méltó voltál, hogy Nestori éveket érij.  
Clotho hajolt bár és Lachesis sem tiltakozott már;  
Am a sötét testvér vágta el a fonalat.

Teleki bizonyítja, hogy Valerius 1461 januárjában halt meg, mert Philelphus ekkor tartja felette az emlékbeszédet. Érdekes megjegyeznünk, hogy ez emlékbeszéd szerint a mi Marcellusunk

ekkor 64-ik évébe lépett. Sajnosan kell nélkülöznünk azt a vigasztaló költeményt, melyet költőnk Magyarországról intézett pártfogójához.

Hogy a Marcellus egyénisége lelkesedésre gyújthatta költőnket, erre nézve két érdekes adatot hozhatok föl. Az egyiket magából a költeményből meritem. Midőn előadja, hogy Marcellus mily fényes eredménynyel harczolt hol az Addua árján, Milano saját területén: áradozó lelkesedéssel sorolja föl a sok kitüntetést, mely hőstét érte. Felhossa az Anjou Renétől, akkor Nápoly urától küldött hadi jelvényt és ezután a mi Hunyadi Jánosunkra tér, ki ez időben kormányzói méltósággal volt felruházva:

Sőt a te drága hazád feje, kormányzója is egy szép  
Ösművű boglárt küld, a melyet maga horda a mellén,  
Ösi vitézkötés, a melyen csupa ékkövű kígyó  
Lángszín testével halkal tekerődzeni látszék.

(1647—1650. v.)

A másik adat irodalomtörténeti érdekesség. Tiraboschi megemlékezik nagy szabású irodalomtörténetében,\*) melynek a latin költészetéről szóló fejezete bámulatosan gazdag forrástanulmányra vall (XVII, 4. f., 121—247), Alberto da Carrara művei sorában egy panegyricusról,\*\*) melyet hősi mértékben Jacobus Antonius Marcellus tetteiről zengett. Mivel megjegyzi Tiraboschi, hogy e költeményt kéziratban a Santa Maria della Salute könyvtárában őrzik, az érsekség e könyvtárának igazgatójához fordultam azzal a kérelemmel, hogy e verset másolatban velem közölni kegyeskedjék. Igen udvarias választ kaptam, melyben az alkönyvtárnok, dr. Ferro professzor tudatja, hogy gondos keresés után sem akadt rá, pedig könyvtárunkban igen sok becses kézirat van. Azért helyeztem súlyt e kérdésre, mert párhuzamba szerettem volna állítani költőnk e művével. A Guarinusra írt panegyricusnak epikus gépezetre vonatkozó részét büszkén állíthatjuk a később élt s a latin költők fejedelmének elismert Poliziano, *Mantó*-ja mellé. A Marcellora írt panegyricus is kimagaslik az ez időtájban keletkezett panegyricusok között.

\*) *Storia della letteratura Italiana di Girolamo Tiraboschi*. Milano, 1831. XVII. kötet.

\*\*) U. o. XVI, 74—75. l.

A fennebbiekben rámutattam arra a hangulatra, mely a költőnek ihletet adott, arra az iskolára, mely a részletek kidolgozásánál idomitá gondolatait, társítá eszméit, arra a gépezetre, mely a classikus eposzok emlékeiből teremtdődött, de egyet határozottan mint önálló értékes vonását kell kiemelnem a Marcellusra írt panegyricusnak: ez az epikus *conceptio*, mely hőjét nemzeti és egyszersmind római hőssé avatta és így világtörténeti eszme hordozójává, mi által a Velence és Milano közti bonyolult és sok tekintetben kisszerű érdekharczokból Velence világhatalmi küzdelmét tudta megalkotni és így szilárd alapot vetett egy valódi eposznak.

Ez alkalommal a részleteket mellőzöm. Elég jeleznem, hogy Marcellus viszontagságos tengeri útja; a hajóknak a havasokon át szállítása, a bércek közti tusák, a Pó szigetén vívott harcz, Verona gyors bevétele, melynek rajzában nyomról-nyomra találkozik költőnk Simonetta \*) illető helyeivel egész a köhid leírásáig, mely e várost két nem egyenlő részre osztó Ets vizén át a régi várhoz vezet, sőt még az a beszéd is visszhangzik költőnknel, melylyel Marcello rávette Sforzát, hogy Veronát vegye tüstént vissza, hivatkozván arra, hogy Johanná-ja \*\*) itt van, a Milanót fenyegető Marcello ellen felindult szent Ambrosius magánbeszéde, a Rágalom erőteljes leírása, kit a szent földéz az alvilágból, a szent oroszlan hasonló beszéde az elrágalmazott és megbántott Marcellohoz: mind oly részletek, melyek nemcsak a megáradó classikus emlékektől duzzadó szóbőség, szónoki virágok bámulatosan gazdag föltárásában pompáznak, de magasabb öntudattal szőtt cselekvény szerves részeivé alakulnak. A Claudius Marcellusnak adott jóslat — bár mint egy *parergon* tűnik föl — a *compositio* alapeszméjének kidomborításához szükséges.

Láttam Jacobus Marcellusnak síremlékét Velenczében a Santa Maria dei Frari templom kereszthajójának balfelőli falán. Egy sarcophagot három görnyedt alak tart, melyen fönn

\*) Johannis Simonette Commentarii derum Gestorum Franc. Sforzæ Mediolauensis Ducis. V. K. Muratori i. m. XXI, 283. és köv.

\*\*) Tulajdonképen Bianca. Visconti Fülöp törvénytelen ágyból származott leánya, kivel sokáig esábitgatta, majd kénytelen-kelletlen odaadta nejeül.

áll Marcellus vezéri jelvényeivel. Büszke sirirata \*) a többek közt azt hirdeti, hogy az ő tevékenysége végre visszaadta egész Italia békéjét. E békéért eseng a megszemélyesített Italia III. Frigyeshez költőnknek 1452-ben írt magasztaló versében, e béke hőisévé emelkedik a panegyricus Marcellusa. De e békét századok mulva vívta ki az egységes Olaszország.

Vezéri jelvényeivel, hangzatos sirirattal néz a századok ködébe Marcellus; de azért alakját az idő köde boritná sűrű árnyával, ha meg nem világítja a magyar költő, ki jeltelen sírban fekszik. Nagyszabású panegyricusának fordítása legyen szerény áldozat névtelen sírján.

Mert sírja névtelen. Gondos utánjárásom és tudakozódásom is arra az eredményre vezetett, hogy ha volt is Janus Pannoniusnak síremléke, mint némelyek, a Guarinus Baptista készítette sirversből következtették, \*\*) de a török hódoltság

\*) Álljon itt Marcellus sirirata:

Jacobo Antonio Marcello  
Equiti senatori clarissimo.

Brixiadum triennii obsidione levata. Benaco Lago admirabili invento classi per montes immissa, Verona a Picinini faucibus erepta. Ravenna eius ductu auspiciisque Imperio Veneto adiecta; Abdua omne primum ab eo super acto cum ad Mediolani usque portas insultatum esset, ubi ille equestris dignitatis erat Baron ac Regni Neapolitani maritima praefectura a Renato Rege commissa cuius et sacrae societati inter primos adscriptus est, pace demum honestissima eius opera universae Italiae data Valerius eius filius M. P.

Nicolaus et Petrus Nepotes ex Mat. extremam operi manum impon curarunt.

MDLV K. N.

Hogy e Valer nem lehet azonos a fennebb közölt Valérral, az mindjárt kitűnik, mert ennek halálát Marcellus megérte. De hát akkor ki lehetett? Erre nem bírok biztos adattal szolgálni.

\*\*) Így Haas: *Baranyá*-ja 285. lapján. Álljon itt a Baptista Guarinus verse hű fordításban:

Pannonföldnek a dísze, e század fénye világa  
Janus fekszel emitt: sir kiben érez a szív.  
Sirat a Muzsa zilált fűrtökkel, az Aoni berkek  
Sírnak, Apollo zokog, néma kezében a lant.

idején elveszett s a pécsi székesegyház restaurációja alkalmával azok, kik közvetlen szemlélői voltak az építésnek és tüzetesen ismerték a székesegyház összes emlékeit, síremlék nyomára nem akadtak. Eljött az ideje, hogy a nagynevű püspök, a lánglelkű költő emléke látható jelben is megörökíttessék. Legszébb emléket pedig összes műveinek új kiadásával lehetne állítani.

Budapest 1897. február 5.

HEGEDÜS ISTVÁN.



## DICSÉNEK JACOBUS ANTONIUS MARCELLUSRA.

### ELŐHANG.

Miglen a barlang árnyas ölén zeng pásztori ének  
S Mantua költőjén <sup>1)</sup> csüngnek az ifju szivek,  
Ő neki Mæcenas, tusc ősök sarja eként szól :  
«Hitvány tárgyra miért elpazarolnod erőd' ?  
5 Mondd : mi babért is aratsz Meliboeus <sup>2)</sup> bus panaszával,  
Vagy ha nekünk Corydon sirja szerelmi baját,  
Vagy ha a pásztori versengést csillapítja Palæmon,  
És a gyerek, ki legott, hogy született, mosolyog ?  
S égbe ragadt Daphnis, s Daphnis, ki a tölgyfa alatt ült  
10 S kinek a zengzete úgy elbűvölé a hiúzt,  
Vagy Moeris, ki borong, Gallus, ki lángola vágytól ?  
Már negyedik tele, hogy zenged a pásztori dalt.  
Tán csak azért nyújt annyi gyönyört a pásztori ének,  
Mert nagy Cæsar ezért vissza mezőid' adá ?  
15 Zengd csak a harczy mezőt s Cæsar több földet adand még.  
Nádsíp helyett hadd zúgjon a harsonaszó.  
Rajta, vezesd csak a dardani rajt a lavini öbölbe !  
Zengj a dionæi sarjnak a harczairól !  
Zengd Juliust, ki letészi az albani várnak alapját  
20 Isteni jelre a hol sarjad a Cæsari ház !»  
Végzi az intést és eme szóra hajolt is a költő  
S hús ligetet hagyván zengte a férfitusát.  
Már ha követném most magam is példádat, o Maró,

<sup>1)</sup> Vergilius. Ismeretes az emlékvers: *Mantua me genuit* etc., habár a költő szülőhelye Andes.

<sup>2)</sup> E sorban és a következőkben Vergilius eclogáinak tartalmára van vonatkozás.

- Cæsarom nekem is, mondd, a jelenbe' ki lesz.
- 25 Marcellus, te legyél, te a tógás faj deli sarja,  
Hős, ki Velence szilárd támasza, oszlopa vagy!  
Nézzem tetteidet, tettekből senki kiválóbb:  
Érdemeket nézvén, hol vagyon érdemesebb?  
Ő karolá legelőbb föl az én Muzsám igazában;
- 30 Az a mit érte te, nem vala pusztá beszéd.  
Ő növelé kis hírnevemet terjesztve világgá  
Vendégül fogadott, éhemet üzte el ő.  
Lantom fűzze nevét a Guarinus drága nevéhez,  
Hogyha Guarinust, őt háladal illeti meg.
- 35 Ez vala első, mert nekem ez vala mesterem egykor;  
Jöjjön utána legott ő, a ki pártfogola.  
Ámde ti mind, a kikért ott hagyta Athene a Cecrops  
Várfalait s az ital földre lakozni jöve:  
Hármas bölcsészet meg a két jog hű művelői,
- 40 Hallgassátok, mit zeng ma tinektek e lant.  
Nem rég sípomnak zöngelmén Ferrara tapsolt.  
Most mélyebb ihlet föl magasabbra ragad.  
És ha a barbar hang nem tetszék egykor ez ajkról.  
Érte, csak érte csupán tetszhetik ím ez a dal.
- 45 Itt, hol a Marcellusnak a birtoka, földje s a háza,  
Mely kedvesb neki mint otthon az ősi lakás,  
Boldogan él menyé és neje, drága szeretti körében  
Itt eme házban, a mely otthona gyermekinek.  
Padua vonzza Velence fiát oly erős kötelékkel,
- 50 Hogy már rég öleli őt a saját fiaként.  
Igy ha nem értem is, oh de figyeljete érte e lantra,  
Mert becses olykor a tárgy, hogy ha silány is a mű.

## PANEGYRIS.

- Ép egy nyírfa alatt heverésztem a multkor a Pónál  
S jó hűves árnyba' körültem a hattyúk éneke hangzék,  
Egymagam álmodozón szövögettem versnek a tervét,  
Pajzstalanul csak elém terem és megszólita Pallas.
- 5 «Thespis szüzeinek <sup>1)</sup> ki kegyencze vagy, ifju, mi tervet  
Szósz te magadba'? Minő lejtésű ütemre kívánod  
Hajtani a szókat? Csak nem akorsz még játszani most is

<sup>1)</sup> A Muzsáknak.

- Drága Guarinusnál, avagy épen a pásztori sípszó  
Tetszik jobban emitt eme lombkoszorúta vidéken ?
- 10 Könnyed elégia kell-e avagy jambusnak a mérgé ?  
Lassu scazon avagy tizenegytagu régi phalæus ?  
Vagy kedvesb a játszín enyelgő, édes epigramm ? <sup>1)</sup>  
Gyermeki játékot mért üznél ? Hagyd oda immár !  
Hogy ha sovárgod a hírt, a babért, mely zöldel örökké,
- 15 Törj magasabbra ! Csekély sajkún ne evezz te szünetlen  
Partnak a mentén. Rajta, hajódat a síkra irányozd :  
Mert a sekély vizen el-megakadhat könnyen a sajkád,  
Ámde csodás kincset hoz amott a nagy árboczu jármú,  
Mely a nagy örvényt szelve kel át s koszorúzva jut el majd
- 20 Biztos révbe, fővenyvbe harapva az érczfogu horgony.  
Mint indul föl a parton a taps s az öröm riadója !  
Mert szellemnek erőt csak a fenkölt tárgy ad, a költőt  
Ez teszi nagygyá. Nézd csak a régi atyáknak a sorját :  
A remeket nemes eszme tevé csak örökre remekké.
- 25 Fenkölt tárgy ha megihlet, ered meg a szó igazán csak ;  
És ha a műnek tárgya silány, az fényleni nem bír  
Vagy kicsiszoltan sem hozhatja meg azt a gyümölcsöt,  
Melyre a nagyra törő költő epekedve sovárog.  
Nagygyá Trója tevé s nem a Békák harcza Homerost.
- 30 Statius is Thebaisa s Achillese és nem a Berkek  
Által szerze dicső nevet, Vergilre örök fényt  
Ép nem a Szűnyog <sup>2)</sup> hoz, de a Turnus hős viadalja :  
Igy te, hogy íme neved már szálldos az emberek ajkán,  
Könnyű verésű dalt ne pengess és fuvolád sem
- 35 Sírjon már ; de a harez riadóját fújjad a kürtön.  
Ámde a régi időkbe te vissza ne menj ; ki az ősök  
Árnyékít felköltve felőlük kezdene új dalt,  
Hasztalanul fárad, gyűjt nappal is éjjeli lángot.  
Ajkokon él Thebé, Ilion, Argos, Lacedæmon
- 40 Égbetörő Perseus meg Jason, a tengeri hős és  
Hol van a színpad, a hol még nem őrvöngye Orestes.

<sup>1)</sup> Az itt felsorolt versformák : distichon, scazon (trochæus vagy spondæus végű jambus) és hendekasyllab (— ◡ — ◡◡ — ◡ — ◡ — ◡) vonatkoznak a Guarinus iskolájában folytatott versalakzatokra, melyek költőnk tehetségét idomították.

<sup>2)</sup> Vonatkozás a Vergiliusnak tulajdonított *Culex* című idylli költeményre. Turnus az *Aeneis*ben Aeneas ellenfele, a Rutulok vezére.

- Nem vacsorált Tereüs s az Agēnor sarja se bolygott? <sup>1)</sup>  
 Tantalus is hol nem kaphatta magas saruit már?  
 Hány dal szolt az eget tartó heraklesi vállról?  
 45 Hány Theseüsről? Hány zengé a Pelops <sup>2)</sup> robogását,  
 Hány meg a Hippomenes <sup>3)</sup> futtát, Daedal <sup>4)</sup> röpülését  
 S hálátlanság vádja is érhet, hogy ha multat  
 Túlbecsülöd s a jelent kicsinyelvén, szánod, irigyled  
 Élőktől a babért s példát a messzi jövőtől.  
 50 Menthetnéd e hibát, ha korod soha semmi kitünőt  
 Nem látott voln'. Ámde melyik kor volt ragyogóbb még  
 Béke időn vagy a harczba' ? Talán még Juppiter ismét  
 Visszaidézi a vas helyett a régi aranykort.  
 Hogyha nem ellenzem, nem tűrhetvén a Saturnus  
 55 Renyhe korát. El is üztem a szendergő szivek, elnék  
 Mély álmát és hosszú időn át gondosan éber  
 Munkásságra tüzelve tanítám mesterek által:  
 Ime ezért látsz annyi vezért ma is és nem egy Athént.  
 Itten az uj születik meg és újul amottan a régi,  
 60 Ugy hogy előttd a Sándor, a Cæsar aranykora támad.  
 Fénye, virága a ti korotoknak versenyez azzal;  
 Mert a műveltség úgy sarkalja, ragadja az elmét.  
 Nézd a sok új remeket, miket általam alkot e korszak:  
 Itt e hajókat, amott meg nézd a sok új hadi gépet,  
 65 Száz Argost és száz Epeost <sup>5)</sup> látsz, most ha körülnépsz.  
 Hippolytost, kit a mén ragad el s a Dianna kegyenczét,<sup>6)</sup>  
 S szobrot, a mit maga Zeüs megbámult oly csodaszép mű,  
 Phidias remekét te ma is még fényleni látod,

<sup>1)</sup> A trójai, a thebai mondakörből merített epikus és drámai művekre vonatkozik. Külön említi *Orestes* és *Io* alakját, kik a nagy görög és az utánzó római tragédia újból meg újból színre hozott alakjai.

<sup>2)</sup> Pelops, Tantalus fia, ki nejét Hippodamiát szekérvényben, —

<sup>3)</sup> Hippomenes, ki nejét Atalanlat versenyfutásban nyerte el: állandó ajakjai az antik eposnak.

<sup>4)</sup> A szárnyakat feltaláló és labyrinth-fogságából szárnyakon menekvő Daedalus regéje közönségesen ismert.

<sup>5)</sup> Argos, az a híres hajó, melyen az Argonauták az arany gyapju elhozatalára indultak. Epeios volt a trójai ló építője; itt névmásításképen van használva.

<sup>6)</sup> Endymion, kihez Selene a Latmos barlangjába szállott le éjjelenként, hogy a «szép alvó»-val találkozzék. Természeti mythos, mely jelképesen beszéli el a hold lenyugvását a Latmos hegyén.

- Álljon elé Paphiē festésre, Apellese meglesz.
- 70 Porba ha hull Tyrus és Sidon meg a büszke Korinthus :  
Élnek a szobrok és ragyogón tündöklök a bíbor.  
Nézd csak szerte a sok palotát, melyek égre merednek ;  
A labyrint elül, el Babylonnak iromba csodája ;  
El Salamon műve és a mit alkota pajzsos Amazon ;
- 75 Pyramis el, mauzoleum el s órjási colossus.  
Nézd csak, a kék habokon mint száll a hajók raja szerte ;  
Hinnéd : büszke torony vagy egy-egy sziget indula utnak,  
Akkora árbocz nyulik az égre magasra meredten ;  
Annyi lapát csapkod, dagad és leng annyi vitorla.
- 80 Ám nemesebb, mire ihletem én és Hermes a mestert.  
És mire ihletet adnak az aoni <sup>1)</sup> szüzek : *a lantszó*.  
Mert hiszen annyi Linos <sup>2)</sup> s Arion, <sup>3)</sup> mely korba' virágzott ?  
Mely korszak szakított le olyan sok kastali lombot ?  
És a miből oly nagy költők bőven meritettek.
- 85 Ujra buzog már halkal a Pegasus isteni árja.  
Hős se hiányzik, a kit költő lantjára vehet föl ;  
Mert hisz' a művészetnek ez adhat szárnyakat ismét.  
Zord hadi nép, levente vezérek, vad csatazajgás.  
Vaspánczél a lovat s a lovagját elfedi, védi ;
- 90 Vas beborítja a fejtől a talpig alá le egészen.  
Hát nem látod-e, mint kelnek föl a régi Quiritek ?  
Árkokat ásnak emitt, töltést meg amottan emelnek ;  
Tábor-szerte vigyáz az éjjeli nappali őrség.  
A legio ugyanannyi csapattal négyszögöt alkot ;
- 95 Szembe tömött hadi rend, szélül száguld a lovasság,  
Messze kiválik a két szárny, míg külön a gyülevész nép ;  
És külön áll alakulva segédcapatokból a hátvéd.  
Kopja repül távolra, de csattog a kard a közelben,  
Hogy ha pedig kell törni fulat, megvívni a várat,
- 100 Nem csak a kost meg az ostromlófedelelet, meg a tornyot  
Szállítják a telerszekerek, de a mit nem is ismert.  
S csak ha a menny dörgött, félt, rettege régen az őskor,

<sup>1)</sup> Aoniae sorores ; Múzsák, Aoniai Boeotia, a Múzsák kegyelte vidék.

<sup>2)</sup> Egy mythikus költő, kit a linos-dal után, (sírám a korán el-húnyt Linos felett, ki a nyár tündöklő szépségét jelképezte) az alexandriai korszakban ősköltőnek tartottak, mint Orpheust is.

<sup>3)</sup> Arion, a híres lesbosi költő, a dithyramb-feltaláló, ki a csellén menekült.

- Villámként szakad ércztorkukból zúg a tüzes kő.  
 Rajta tehát — hiszen im neked ontja a tárgyat a Bőség .
- 105 Válassz és végy föl lantodra egyet te a sokból  
 És a jelent ékesszavu ajkad cserbe ne hagyja !  
 Ámde ha sok néppel dicsekedhet' már a kerek föld.  
 Sok várossal egy-egy nép és sok néppel a város :  
 Nincsen mégse vidék, a világon nincs sehol egy sem
- 110 Italiával a mely fölérne : ha nézed a földjét,  
 Mely tejjel-mézzel folyik és fekvése kitünő,  
 Dúsak városi, hol tündöklök a jog s az igazság.  
 Mégis Hesperianak <sup>1)</sup> a városi közt kimagaslik  
 Ez, <sup>2)</sup> a melyet fal nem zár, mely a sekélyeken épült
- 115 És harsogva körülte zajong az Adria árja.  
 Alapítója se volt ; csak létre hozá a közönség  
 És csodamód idegen közromlás romjain épült  
 Egymaga itt páratlanul áll, a házak alapját  
 Nem a szilárd föld mélye fogadta be, ámde felülről
- 120 Zátonyokon lerakott töltésbe a mélyre bocsáták.  
 Csakhamar ott, hol elébb legelésztek a tengeri bornyúk  
 S játszadozának uszonynyal a csellék szökve magasba :  
 Most sziget áll és mint a Latona Delosa egykor  
 Hirtelenül kiemelte fejét, ki a szőke habokból.
- 125 És bár csak gyülevész nép volt, a mely egybesereglett,  
 Semmi viszály nincs, szebb egyetértés nincs a világon  
 S békésebb nyugalom ; mert tiszteli minden a törvényt.  
 Nem vetik a nemesek sanyarú rabságra a népet  
 És lázongva a nép se' szegődik a kényuralomhoz.
- 130 Mert eszesen kitalált szép szóra hajol meg örökké  
 És a szelíd hatalomnak igáját hordja szerényen.  
 Így ezer éve, hogy a szeplőtlen, tiszta szabadság  
 Kényuralomnak meg nem adá soha szüzi erényét.  
 Épen ezért hajtá mindazt az uralma alá, mi
- 135 Kreta s az Alpok, a harmóni Hebrus s a Garda között van.  
 Épen ezért a Vörös tengerhez is elhatol, eljut  
 És a mi kincs, a mi drága fűszer van, közli világgá.  
 Itten a patricius *Marcellusok* ősi családja  
 Ugy kimagaslik a többi között ép mint nap az égen,
- 140 Juppiter, a nagy Olympon, a tenger a többi vizek közt.

<sup>1)</sup> Italia.<sup>2)</sup> Velenceze.

Számra kiválik bár a Mauroceno családja,  
 Contariniknek a kincse temérdek, a jogtudományban  
 A Trivisanok voltak örökké legjelesebbek,  
 Bölesek a Foscarik és míg a Justinok ajka csak ékes,  
 145 Tengeri harcz mezején a Pisanok arattak örök fényt,  
 Itt vívtak ki babért s nevet a Lauretanok egykor :  
 Ámde mi fényt, mi babért kivívott a többi egyenként.  
 Mindazt birja együtt Marcellus régi családja.  
 És e családban sincs jelesebb, nincs egy se kiválóbb  
 150 Nagy tettek mezején mint Marcellus Jakab Antal.  
 Ő lelkében az összes erényeket egyesíté mind.  
 Hogy ha hasonlitanád eme férfit a Romulidákhoz,  
 Nem volt gáncstalanabb (Urius,<sup>1)</sup> mint ő, se szilárdabb  
 Maximus<sup>2)</sup> és nem jobb, ki fogadta az idai istent.<sup>3)</sup>  
 155 Nem hübb Regulus és igazabb ő nála Cato sem.  
 A görögökhöz mérve bizony hódolna előtte  
 Bátor Miltiades s a kegyes Cimon, leleményes  
 Perikles, a derék Solon, mély lelkű Lykurgos.  
 Szép daliás az alakja, előmlik rajta olyan báj,  
 160 Mint a minőt a phryg pásztorra<sup>4)</sup> sem önt vala Venus.  
 Ismered őt, ki gyakorta karolt föl téged a költőt,  
 Nélkülözések közt, méltán befogadja viszontag  
 A tirynthosi hős gazdag palotája Molorchost.<sup>5)</sup>  
 Ámde ha őtet elébb nem láttad volna, bizonynyal  
 165 Szembe találva legott fölismernéd a tömegben.  
 Oly nemes arca, levente alakja is úgy kimagaslik,  
 Hogy hol jár, a tömeg mutogat rá s hódol előtte.  
 Képin a fenség ül, a melyet fokoz az, hogy a barna

<sup>1)</sup> A megvesztegethetlenség és lelki szilárdság képviselője úgy a költőknél (Horatius Cap. I. 12. 41), mint a morális értekezésekben (Cicero Cat. maj. 11. 55), ki a sumnita követségtől felajánlott halmaz aranyat visszautasítja. Meghalt 272-ben.

<sup>2)</sup> Fabius Maximus Cunctator, kinek szilárdsága a Hannibal ellen folytatott hadjáratban tűnt ki.

<sup>3)</sup> A Cybele közsobrát Kr. e. 204-ben hozták Rómába Pessinusból Phrygiából. Livius XXIX. 11; adja elé Ovidius Fasti III. 246. meg is nevezi e férfit: P. Corn. Scipio Nasica. Ő fogadja vendégül az istennőt.

<sup>4)</sup> Paris.

<sup>5)</sup> Kleonaiban megvendéglé Heraklest: a szegény Molorchos méltán fordulhat Herakleshez, hogy ez vendégszeretettel fogadja. Molorchoséhoz hasonlítja Janusunk a maga szerény helyzetét.

Fürtöket itt-ott már megesé az ősz dere gyéren.  
 170 Hogy ha a férfi világhírű tetteit egy igazándi  
 Szerző hű tanukép még föl nem tárta előttd :  
 Emberi hírt és kósza beszédet hogyha kicsinylesz :  
 Hallj igazat te igazmondó Pallas ajakáról  
 És kétkedni ne merj, ha egy isten tesz tanuságot.  
 175 Irja hiven föl a toll a fehér lapon, ajkam a mit mond.

\* \* \*

Ezt kiragadtam az anyja öléből gondosan egykor.  
 S hogy felserdülvén, hevesen már pezsdüle vére  
 S épen a válaszfalon habozott, intém a veszélyes  
 Szép ösvényre, a mely csábít mosolyogva viránynyal.  
 180 S megtévesztve ragadja hinárba a gondtalan ifjat.  
 Szómlra hajolt s az igaz mesgyén tört egyre magasbra :  
 Mindig előbbre hatolt nyomomon, nem rettege zordon  
 Szirteket és nem a sűrű bozótba vesző hegyi ösvényt.  
 Én tudom, én, hogy mennyi veszélylyel száll vala szembe,  
 185 S mennyi bajon vergődni keresztül megsegítettem.  
 Hányszor roskadozott már-már végkép kimerülten  
 S titkon erőre hozám ! Nyilzápor s kard-tusa közben  
 Megmentém a kigyós Gorgonnal ijesztve az ellent.  
 Gondomat így soha sem érzé a szerette Ulixes,  
 190 Kit vezetéek húsz évig a szárazon és vizen által.  
 Két elemet próbált meg ez is, de cserélte a sorját.  
 És nem is oly szándékkal. Ulixes a szárazon edzé  
 Tengeri árra magát, míg ő a nehéz evezőkhöz  
 Edzett karral fogta kezébe merészen a gyeplőt.  
 195 Az remegett a vihar-fölhányta haboktul, *emennek*  
 Ez vala játék : az kelletlen szállt csatasíkra.  
*Ez belevágyva rohant, nem rajta kaptva csupán csak <sup>1)</sup>,*  
 Szárazon is jelesebb, a vizen sokkalta szerencsésb,  
 Mint a neriti <sup>2)</sup> hős, méltóbb a smyrnai versre.  
 200 Jött az idő, a midőn a fiu szép rózsaszín arcját  
 Fedte pehely s a szülők aggódtak néma gyönyörrel.  
 Éj vala. Marcellus csak fölriadott magas ágyán

<sup>1)</sup> Ismeretes Ulixes vonakodása a trójai háborúban való részvételtől.

<sup>2)</sup> Neritos Ithaka bérce, innét neriti hős Ulixes.



- És a nagy ablakon át föl a Holdra merengve ekép szólt :  
 «Lássanak-e tespedni tovább is a házi Penatok,<sup>1)</sup>  
 205 Itthon morzsolgatva betűt, elemezve a szókat?  
 Hát nem volna-e jobb ismerni, tanulni világot  
 És az erényt kinyomozni merészen akárhol a földön?  
 Már bíbor ruha főd, letéve a régi talizmán  
 És a dió szétszórva.<sup>2)</sup> De még ifjabb vala Pyrrhus,<sup>3)</sup>  
 210 S földul Pergamumot, Scipio <sup>4)</sup> megmenti az atyját ;  
 Nem volt Pompejus se idősb s nyer Nagy nevet immár.  
 A macedon ifjú a világot járja be büszkén  
 S elhat odáig, a hol nem járt csak a thyrsusos <sup>5)</sup> isten ;  
 Hát magam ily vállal heverészek tétlenül itten,  
 215 S szépen vesztegelek várván a míg eljön az aggkor  
 S diestelenül halok ? Én, én volnék római vérből ?  
 Én lépjek sok szép diadalmak dús örökébe ?  
 Mégis az álmut sem szabad épen semmibe venni,  
 Mert hisz az éjjeli kép Jupitertül, az égbül eredhet.  
 220 Álomban Triton <sup>6)</sup> fogatán bebolyongtam a tengert.  
 S kagylókból fejtém szaporán ki a gyöngyöt, a kincset.  
 Egyszer a mint eme tájra tekintek vissza szememmel,  
 Im szent Márknak aranyházát csak látom inogni  
 S már-már mélybe zuhauni hivém iszonyú ropogással :  
 225 Én tüstént rohanok — sarkalt egy isteni szellem —  
 (Én voltam) s neki dülve, azonnal teljes erőmmel  
 Az inogó fedelet föltartám. Tornya szilárdan  
 Állt ujjal s tört fel magasabban az aetheri fénybe.  
 Fölriadék, tova tünt ez az édes szép csodaálmom.  
 230 Isteni jel volt. Rajta tehát, induljunk utánna !»

<sup>1)</sup> Penates : házi istenek. <sup>2)</sup> Az ígézet ellen a római gyermek hordá nyakán a *bullát*, egy kis mellérmet talizmánul. A diószétszórás a lakodalom egyik jelképes cselekvénye volt, melyet a vőlegény végzett, jeléül, hogy ifjúkori játékait, kósza szerelmeit abba hagyja.

<sup>3)</sup> A híres epirusi király, kinek a rómaiakkal is volt hadjárata. Pergamumot, Mysia ez előkelő városát, Lysimachos, a diadoche korszak vezére Demetrios Polyorketes ellen szövetségbe Pyrrhussal. Így jutott Pergamum a Pyrrhus kezére.

<sup>4)</sup> P. Cornelius Scipio Africanus major, egy lovas csatában a Tici-nus mellett megmenté atyját kora ifjúságában. (Liv. XXI, 46.)

<sup>5)</sup> Dionysos, Bacchos, kinek indiai diadalmenetét ragyogó ecsettel rajzolja Nonnos a Dionysiaka-ban.

<sup>6)</sup> Tengeri isten, kinek a kagyló-kürtje zeng a tengeri viharban.

- Szóla legott s nyomban fel is ölté magára ruháját  
 S a szomszéd templomba betér kora hajnali fényben,  
 Ottan az oltár színe előtt leborulva imát mond.  
 Áldozatát végezve, sietve megy a kikötőbe,  
 235 Szálla derék árboczu hajóra merészen az ifjú.  
 És mikor észrevevék, hogy elszállt gyors evezővel,  
 Ó már Alkinoos <sup>1)</sup> kertjében szedte az almát.  
 Balra hagyá a görbe Malea <sup>2)</sup> vészeli szirtjét.  
 Lengő vitorlakkal kikötött a cydonei <sup>3)</sup> révben.  
 240 Bárha az ősi idők emlékét látni ohajtá,  
 Hol Minos barlangja, hol tartotta tanácsát :  
 Hol van a rejtek, a hol Jupiternek a bölcsője rengett :  
 Titáni sarj, mely földön eredt és merre bolyongott  
 Pasiphae <sup>4)</sup> örült szerelemmel ; hol a torony most,  
 245 Honnét szállva repült Ikarus, nevet adva a habnak ;  
 Hol maradott nyoma fenn ama mesteri daedali műnek.  
 Nem kutatott egyet sem ezek közt, mert legelőbb is  
 Drága nagy atyjának sirhantja fölébe borult le.  
 Ugyanis itt Péter hamvát fedi parosi márvány  
 250 És az egész sziget itt istenként tiszteli árnyát ;  
 Míg a Diespiter <sup>5)</sup> alsídját még számba se' vészi,  
 Méltán ; mert Pétert tömjén meg is illeti s oltár.  
 Ót, ki a tengereken békét szerzett s a hazának  
 Drága frigyét, hisz' elébb a Velence hajóit a Nilus  
 255 Felbószult barbar ura zárá el hatalommal.  
 Hejh, pedig éléskamra e föld, táplálja szünetlen  
 Európát. Az egész Kelet ím északra özőnlík.  
 Mintha csak ostrom volna, sehol sem lengnek a Szent Márk  
 Szép lobogói, miként a korábbi napokban örökké.  
 260 Annyi közül maga megy követül, a békeszegésért  
 Kérni elégtételt szeliden, de ha kellend, hát fenyegetsen.  
 Mint megnyílt Babylon, juhádzik a büszke Sesostris.

---

<sup>1)</sup> A phaiakok királya. Itt voltakép vonatkozás van Kerkyrára, a mai Korfura.

<sup>2)</sup> Malea, Lakonia hegyfoka - Malio di St. Angelo.

<sup>3)</sup> Kréta északi partján híres kikötő.

<sup>4)</sup> Minos neje, ki örült szerelemmel üldözött egy bikát, kitől foganva, szülte a Minotaurust.

<sup>5)</sup> Euhemerus bölcsész iskolája az istenekben istenített embereket látván, azt a regét felkapta, hogy Jupiter sírja Krétán van.

- Gazdag ajándokot ad a követnek a béké fejében.  
 Ad neki drága arab gyöngyöt s a fehér elefántesont
- 285 Mellett ott van az éjszinű ében, a sebre a balzsam,  
 S mind az a kincs, mit rejt el az ind oceánnak a mélye :  
 Mind a gyapot, mit a Ser megsző, meg a gyanta, a tömjén.  
 Mit csak az ind fákról ugrálva leráznak a majmok.  
 És hozzá teszi még ama hamvakat is, miket ötszáz
- 290 Év multán a napistennek fölszentele Phoenix.<sup>1)</sup>  
 És ne csodáld, hogy ilyen sokat adtak a földi hatalmak :  
 Mert hiszen őt, a midőn oda ért, a hajnali fényben  
 Memnon is üdvözlé mint anyját halkneszü szóval.  
 Szóra nyíl' ajka; legott elnémul az ünnepi sisztrum
- 295 És Isis se siratja tovább a szerette Osirist  
 S a katarakták sem zúgtak bele, a mikor ő szólt.  
 Végzi szavát; helyeselte szelid csaholással Anubis.<sup>2)</sup>  
 És maga Apis<sup>3)</sup> halk bögésbe' fejez ki helyeslést.  
 Így megnyílt a Velenceze lakóinak újra a tenger :
- 300 S biztos révbe hozák el az árút messzi keletről.  
 És az arab fűszert megvette az ausoni kalmár.  
 Mintha vadul sorsán zugolódva a bőszi furiákkal  
 Pluton föltámadva sötét mélyén a pokolnak,  
 Ostrom alá fogná az eget, megtörve a békét,
- 305 Fölszabadítva a föld-nemzette Gigas hadat ismét.  
 Hermes most ha leszállna az égből békejoggal  
 Hirdetvén az örök törvényt szent atyja nevében.  
 Mézédesszavain csillapodnék bőszi harag és düh  
 És föloszolna legott e sötét iszonyú hadi nép is :
- 310 Péter is ékes ajakkal eként csillapíta le szélvész.  
 Ha haza tér, az övéi minő ujjongva fogadják  
 És hálás hona drága jutalmat is ad neki bőven.

<sup>1)</sup> Ismeretes a Phoenix regéje. E mesés szent madara az egyiptomiaknak, mely Herodotos szerint (II, 73) minden ötszáz évben, midőn atyja meghalt, ennek holttestét myrrhából készített tojásba helyezve el, Arábiából Egyiptomba repül, hogy itt a Napisten városában, Heliopolisban, a Helios templomában éléssa.

<sup>2)</sup> Eredetileg a Sirius csillag geniusa, ki Osirisnek (a Nilus) előfutára. Kutyafejjel ábrázolták, mely összefügg mythosával. Isis nővérével fia volt, kit ő ebek segélyével talál föl rejtékhelyén. Innét a jelkép. Részben az egyiptomi istenrendszer Hermese.

<sup>3)</sup> Apis, a szent bika, a nap és hold jelével homlokán.

Ám útközbe ragadta el éltét Kréta kajánul.  
 Marcellus kifejezve nagy atyja iránt kegyeletjét.  
 295 Egyiptomba hajóz maga is, melyet öntöz a Nilus.  
 Hol a mosolygó Delta fölé borul a ragyogó ég.  
 Látva fehér arczán kigyuladni az ifjú lángot.  
 Ott a nap-égett nép megigézve csodálta a báját.  
 S hő napnál hőbb vágyra gyuladt a sötét színű asszony.  
 300 Ámde nem ő. Neveté, hogy e népnek az isten egy-egy szörny  
 És bámulja, miként éleszti a Nil, ha megárad.  
 Új életre a földet alélt, aszu állapotából.  
 Vagy lesi a siető fényt a Casius <sup>1)</sup> magas ormán  
 Vagy fürkészi, hol őrzi Canopus a hős Menelaos  
 305 Sírját <sup>2)</sup> vagy szabadon hagyván, megkérdezi Proteúst <sup>3)</sup>.  
 Fordul az év és ő Berytost meg a büszke Damascust  
 Járja be és a Liban' tetejét, a hol árnyat a czedrus  
 Vet s amaz ormot, a hol Venus siratta Adonist.<sup>4)</sup>  
 A phoeniciek élnek e tájon, a kik legelőször  
 310 Vizsgálák az eget s írák le a szóknak alakját ;  
 Ők márták legelőbb a bibor nedvébe a gyapjút.  
 Ott, hol a sidoni völgybe lenyúl lankásan a Taurus.  
 Hol viteték Európa, e drága szerelmi ragadmány :  
 Téltre visszajöven, haza már a mi szép deli ifjúnk  
 315 Nem vágyik többé rövid útra bocsátni hajóját.  
 Érne közel partot, sűrűn új révbe evezni.  
 Azt hiszi, nem oceán, melyet átfog a partnak a karja.  
 Lelke merész tervet sző, messzebb szállni miként a  
 Csillagos ég, el háta mögött hagyván e világot.

<sup>1)</sup> Hegy Arábia és Egyiptom közt: ma El Kas vagy Elkanéh; a melyen — Pompejus is írja — a Jupiter Casius temploma állt.

<sup>2)</sup> Canopus város Alsó-Egyiptomban, a Nil torkolatánál; a monda szerint Menelaos hajókormányosától vette nevét. Itt volt a monda szerint Menelaos sírja.

<sup>3)</sup> Proteus a tengeri bornyú pásztora, ki jóslatot mondott annak, ki erre birta kényszeríteni, kifogván minden alakváltozásain. Homeros Od. IV. 351. és köv.

<sup>4)</sup> Adonis, Aphrodite kegyence, kit egy vadkan tépett szét. Az ő elsiratása képezé az Adonis-ünnep főrészét, mely jelképes elsiratása volt a természet halálának. Eredete Syriában gyökerezik és itt a költő helyesen említi föl a Syria bérceit. A phoenecizai találmányokat sorban számítja föl e hely.

- Föl-kikutatni, ha nem lappang-e az oczean árján  
 320 Új föld, nincs-e világ még messze a Gadesen is túl.  
 Szép feladat vala, bár a nyugat vészesb a keletnél.  
 Nem vár itt Syriának a kéje s a hó Meroénak  
 Mámora sem, de megejt bős Scylla s a kapzsi Charybdis.  
 325 Vad Kyklops, ki vadabb iszonyú lastrygoni szörnyénél.  
 Ám csele, csábja kínálja a vész-rejtő gyömyörökkel.  
 Mint a minőt nem költe Homer számodra, Ulixes.  
 Marcellust nem rendíti vész, nem ejti a csók meg,  
 Mézes ajakkal h'jába ígézük el őt a Sirének ;  
 330 Árboczhoz sem kötve, fülét be se tömve megállott.  
 Kikerülé Circe polarát s mölyt <sup>1)</sup> sem ivott még.  
 Lotost <sup>2)</sup> éve se lepte meg őt feledés. Szerелеmben  
 Nem veszíté erejét el az ifju szemben a vésszszel.  
 Elmélázva szedé a virágát Hesperianak,  
 335 S még haragudt, mért állt őrzetlenül ottan e zsákmány,  
 S mért nem ügyelt éber sárkány ott lángot okádva,  
 És a barom szanaszét szabadon mért bolyg a mezőkön.  
 Boszusan így szól : «Hejh, csak könnyű ne volna, rabolnék !  
 Állna csak őrt három fejtű szörny, vele síkra kiszállnék !»  
 340 Ha valakit hirszomj avagy önerejébe vetett hit  
 Elragadott, vakon ő vele megmérközni örömmel  
 Kezde tusát ; diadalt aratott, ha birokra, ha kardra  
 Szállt vele szemben akárki. A lándzsatörésben a Baetat  
 Győzte le és le a mórt is a biztos kopjavetésben.  
 345 Még te se' gördítél Polyphem' oly messzire sziklát  
 S Antæus ha reá támad, fölkelve a porból,  
 Első csapásra le földre terítné, bárha a földet  
 Érintné, nem félne, hogy újra növekszik erője.  
 Minden harcza' kitünt, de a kardvívásban a legjobb.  
 350 Oly könnyen föl a légbe szökött, ha támadta karddal,  
 Hogy nem őrzé lába nyomát meg még a homok sem  
 Villámgyorsan villan a kardnak az éle kezében,  
 Fénye midőn árnyat vet. az ellen érezi is már.  
 Nem véd meg se paizs, nem a szem, nem bármely ügyesség

<sup>1)</sup> A *μῶλον*-növényből sajtolt nedv gyógyszer volt az elbűvölés ellen. Hermes tanítja meg Odysseust e növény nedvének csodás hatására az Odyssea X, 287. és köv. soraiban.

<sup>2)</sup> Ki a lotusból evett, elfeledte hazáját, Odyssea, IX, 94. Ez a Jujuba-fa, melynek a datolyához hasonló chető gyümölcse van.

- 355 És nem aczél. Ha hived te, hogy érte aczélod aczélát,  
Már a te arczodon ott a seb. Ép így csillan a víznek  
Fénye eként szór szerte sziporkát tűzmeteor is  
És ha a szél megtépte a felhőt. a szakadékon  
Igy fut mennydörgés közepette keresztül a villám.
- 360 Ám folytassuk utunk? Eltün Sardinia, Cynnos,  
Két Baleari sziget mérges kigyóival ártó  
Földje is eltün és el a szép zöld ebusi fenyves:  
Már Európa közelb érintkezik itt Libyával,  
Látszik a fellegeken túl égbe törő magas Atlas.
- 365 Itt van az évforgást intéző csillagos égbolt  
Jó pihenője. Egyik csillag le-akáhungy az aggnak <sup>1)</sup>  
Vállain, ébred a másik ujultan s indul el útján.  
Ám ama harmadikat lihegő paripák föl az égbolt  
Legmagasabb ívén viszik immár gyors ügetéssel.
- 370 Egymással szemközt ime ott két oszlop az égbe  
Nyúl föl iker bérezből kifaragva, akár a tirynti  
Hős-alkotta, akár maga az anyaföld: de ki hinné.  
Hogy eme szük torkon kitör, átsap akkora tenger,  
S hogy Nereüs <sup>2)</sup> rohanó folyamán tültesz rohanásban?
- 375 Társai látva, miként tör szét evezőket a hullám.  
Szembe jövén, kérték: fordítsa meg ő a vitorlát.  
Hasztalanul: «Gyávák!» — hősünk így tör ki haraggal,  
S kormányost tova üzve ragadja kezébe a kormányt  
És a nagy örvényen maga rendithetetlenül áttör,
- 380 Át a világnak régi határin a végtelen árnak  
Sík mezejét szeli. Hát elmondjam-e sorban a szörnyek  
Száz meg száz új rémes alakját, melyeket eddig  
Szem soha sem látott a ti tengeretéknek a mélyén?  
Mert hisz a tusc, az ioni, a cyprusi, krétai tenger
- 385 Adria és a sötét Euxinus, a Syrt meg az Aegon  
Mondd mi csodát terem? Azt, hogy evez révész-csiga <sup>3)</sup> rajtuk.  
Hogy megföstik a tentahalak feketére a tengert  
És a halász karját zsibbasztó mérgit a rája <sup>4)</sup>

<sup>1)</sup> A csillagos eget tartó Atlasra vonatkozás.

<sup>2)</sup> Tengeri isten, a tengeri nympháknak, a Nereidáknak atyja, kik a tenger életének vidám, derült oldalát fejezik ki jelképesen.

<sup>3)</sup> Nautilus, tengeri teknős, hajóhoz hasonlóan evez. Plin. H. N. IX. 29.

<sup>4)</sup> Torpedo, mely érintésre megdermesztő hatással van.

A hálónak erős fonadékin ereszti keresztül ;  
 390 A kicsiny Echeneis <sup>1)</sup> megfog nagy iromba hajókat ;  
 Elnyel a czápa, horog nem fog soha a scolopendrán ;<sup>2)</sup>  
 Tüskés rája <sup>3)</sup> hajót fúr, csillaghal <sup>4)</sup> meg átéget  
 És a polyp színt játszva kijátszsa gyakorta a kagylót ;  
 Hogy szanaszét küszvén a csalán, <sup>5)</sup> mardos levelével  
 395 És hogy vért is ereszt a szivacs, megvágva, magából ;  
 Hogy kérődzik a szkar a hináron, száll repülő hal  
 S exocetus <sup>6)</sup> az éjt künn tölti a parti homokban ;  
 Nyugodt-éjjeleken mint fénylik a tengeri lánpa <sup>7)</sup>  
 (s bibor csiga szerte miként úszik seregestül ;  
 400 Hogy mint dugja fejét ki a békahal itt az iszapbul.  
 Ott meg a tengeri sún jósol meg előre vihart már.  
 Itt a korinthetaölbe Palamon <sup>8)</sup> játszik ezekkel.  
 Ott Galatea <sup>9)</sup> enyelg. Marcellus látta viharzó  
 Árban a Nereidák küzdelmes szörnyü tusáját.  
 405 Szörnyet láta, milyen nem volt Cepheusnak a szörnye <sup>10)</sup>  
 S a bika sem, mely megjelenék Theseus <sup>11)</sup> ohajára ;  
 Része csak a két holdra kinyuló szörny-hal a pristis.  
 Vagy az iromba nagy orca, <sup>12)</sup> a melytől retteg a bálna ;  
 Hát még lenn a fenék barlangüregébe' mi szörnyü  
 410 Lények serge lakozik, ezer csoda alkatu állat.

<sup>1)</sup> Echeneis = hajótartó, belekapaszkodik a hajóba és útjában megakasztja.

<sup>2)</sup> Scolopendra, ezerlábú tengeri habarcz, Plin. VIII, 29.

<sup>3)</sup> Trygon.

<sup>4)</sup> Stella.

<sup>5)</sup> Urtica.

<sup>6)</sup> Az exocetus név épen azt jelenti, hogy künn hál. Plin. IX, 19.

<sup>7)</sup> Trigla Lucerna: csöndes éjeken világító fényt sugárzó hal.

<sup>8)</sup> Tengeri isten elébb Melikertes, Ino gyermeke, kivel Ino férje, az őrző Athamas elől a tengerbe rohant. Ino istenülve Leucothea, Melikertes Palaimon nevet nyertek.

<sup>9)</sup> Tengeri nymphea, kit Polyphemos üldöz szerelmével.

<sup>10)</sup> Kepheus birodalmára Poseidon bocsátott egy szörnyet azért, hogy nevének, Kassiopeiának gögjét megbüntesse, ki szépségét a Nereidákéval merete egybe hasonlítani. Áldozatul a szörnyetegnek Andromedát teszik ki ; Perseus egyik hőstette Andromeda megmentése. Kassiopeja és Kepheus csillagképek az égen.

<sup>11)</sup> Hogy átkát fia Hippolytos ellen betöltse, szétszaggatván az ártatlanul vádolt ifjút. Ezt tárgyazza Euripides Hippolytosa.

- Most a *kerékhal*<sup>1)</sup> majd a sok águ *fa*<sup>2)</sup> irtozatot kelt.  
 Szarvval a *kos*,<sup>3)</sup> *elefánt*<sup>3)</sup> agyarával meglepi őket.  
 Majd csodaember alak rémét a hajóra felülvén,  
 Majd az okádó bálna<sup>4)</sup> lövel föl szörnyű magasra,  
 415 Hogy szakadó záporba csurog le a víz a vitorlán.  
 Ám Marcellus erénye megáll, csakis úgy veszi számba  
 Őket mint a molossus ebet massyli oroszlán.  
 És száll, száll a hajója előbbre, előbbre szünetlen,  
 Merre a szél fuv, a merre kiterjed, zúg csak a tenger ;  
 420 Túl a zephyreken és túl a nap-paripák legelőjén.  
 Még bizony a boldog lelkek szigetére<sup>5)</sup> is elmegy,  
 Elysium völgyébe, hol enyhe nap életadó fényt  
 Szór le örökké és művelés nélkül terem a föld ;  
 Hogy ha reá nem várna e föld örök üdve honául,  
 425 Ha lerová a halálnak adóját. Mert hiszen élő  
 Senki se szállhat e tájra. Tehát jobb útra irányza  
 Büszke hajóját. Arra felé, hol a bércek ölében  
 Dús erü ércz van az Ónszigeteknek<sup>6)</sup> messzi vidékén.  
 Egyre bolyongva tovább Cantabria<sup>7)</sup> partit eléri,  
 430 Majd az aquitan<sup>8)</sup> földet, a hol a Garumna szakad be,  
 Végre kiköt brit földön, a hol Cæsar hada harezolt  
 És ki a földnek a sarka alatt uszkáló Hibernán.<sup>9)</sup>  
 Gyors fogatán a nap ím a tizenkét égi jegyet már  
 Mind befutá, de nyomozta tovább is a nyugati földet  
 435 S felhat egész északra, az Orcad<sup>10)</sup> jégmezejéig  
 El oda, hol torkollik a Rajna s Thule<sup>11)</sup> ködéig,

<sup>1)</sup> *Rota*, tengeri hal. Plin. IX. 4. 8.

<sup>2)</sup> *Arbor*, óriás habarcz, melynek lábai faágakként ágaznak szét. U. o.

<sup>3)</sup> *Aries*, ismeretlen tengeri állat, melyet fölemlít Plinius.

<sup>4)</sup> *Physeter*, halormos balena. Plin. IX. 35.

<sup>5)</sup> *Fortunatae insulae*, hol a görögök az Elisiumot képzeltek, a Kanari szigetekre helyezik sokan. Pomp. Mela III. 10. 10.

<sup>6)</sup> *Cassiterides*, a mai Scilly- vagy Sorling-szigetek, Angliától nyugatra. Plinius XXXIV. 10. honnét önt nyertek már a phoeniciai hajósok.

<sup>7)</sup> Északi Spanyolország.

<sup>8)</sup> Aquitania a Garonne vidékén, déli Galliában. Itt a Loire és Garonne vidékéről van szó.

<sup>9)</sup> A mai Írország.

<sup>10)</sup> A mai *Orkneys* szigetek Skócia mellett.

<sup>11)</sup> A régi világ ismert határán túl fekvő sziget északon, valószínűen a mai Mainland shetlandi sziget. (V. ö. Tac. Agr. 10.)



- Hol az egész évnék fele nappal, más fele éjjel,  
 Hol az örök fagy; a hol az örök tél föl so'sem enged.  
 S szálla hajója, szálla. Mögötte fénylik a gönczöl,  
 440 Túlra hajolt le a déli vidékre az északi sark is.  
 Ennek övén átkel s köreit már rendre befutja  
 Túlnan a földtengelynek a csúcsán messze hatolva,  
 Hogyha kemény jégkéreg a tengert nem födi úgy be,  
 Mint hogy a Mæötist <sup>1)</sup> födi és beborítja egészen.  
 445 Visszavitorláz hát Calidonia tájira ismét,  
 Hol fölváltja nehéz munkáját jó pihenéssel.  
 Már az eget befödé nedves fűtyollal az éjjel,  
 Vagy nem is éj volt ez, csak tartós szürkület inkább,  
 Im váratlan az ifju előtt atyjának a képe  
 450 Megjelenék álmában s eként szól néki azonban :  
 «Drága fiam, te nekem legkedvesb annyi fiam közt,  
 Most a világ sarkán kedved telik abba', ha látod  
 Hogy a mikor lemerül örvénybe a nap szekérével  
 Mint sisterg föl a hab s vizsgálgod egyre a gönczölt.  
 455 Ám azalatt házuunk beborítá gyakran a gyász már,  
 Mely boldog vala rég, sarjakban dús vala eddig.  
 Mert hisz az ég sűrűn áldá meg szép gyerekekkel,  
 És a család köre már huszonhat tagra kiterjedt.  
 Lám, fele mind az enyém, a saját vérem vala egyig,  
 460 Kétszer három volt a fiú, hét volt gyönyörű lány  
 És vő, meny ugyanennyi hívott, nevezett atya néven.  
 És tisztelt unokák szép serge nagyatyja gyanánt már.  
 Ugy hogy nem vala büszke Velenczében nemes egy sem,  
 Hogy Marcellusi vér az erébe ne csörgene immár.  
 465 Ám mig többi fiam mind gyámolította elaggott  
 Atyját és szolgálta hiven még drága honát is,  
 Drága fiam, legutolsó korra, reményre legelső,  
 Tengereken bolygsz mint az egész föld számkivetettje,  
 S mig lesed észak, dél, kelet és nyugatnak a táját,  
 470 Elfeledéd, óh juj, régóta szerette atyádat.  
 Hejh, azalatt két szép nővéred' a zord, a kegyetlen  
 Atropos <sup>2)</sup> elragadá s ugyanannyi fivéred utánok,  
 Engem is és sűrűn követett gyúsztt újra sötét gyász

<sup>1)</sup> A mai Azovi-tenger.

<sup>2)</sup> Az egyik párka, ki elvágja a Lachesis nyujtotta fonalát az életnek.

- Nászkoszorút szomorú cyprus fölválta gyakorta.  
 475 Nem vádlok magamért, nem az embert, és nem az istent.  
 Évenként főrang vala osztályrészem örökké :  
 Szép diadalmi menet díjazá könnyű veritékem  
 Túlszárnyalta a közkegyelet még, túl a családet.  
 Ennyi vigaszt is o egy nagy fájdalom elnyoma mégis. . .  
 480 Hogy megtört szememet nem a jobbod fogta be,<sup>1)</sup> drága !  
 Mennyit mondtam volna neked, ha te ott, ha jelen vagy !  
 Mennyi titok leplét lebbentem is én le előtted !  
 És hogy nem lehetett ime most oly sok vizen, oly sok  
 Szárazon át legalább mint árnyék itt vagyok. itten.  
 485 A szigorú censor berekeszte azóta öt évet,  
 Hogy te bolyongsz a világba szünetlen, biztosan, épen,  
 Mintha rabul, kötné Neptunust láncz te előtted,  
 És széllel tölné tömlőd maga Aeolus egyre.  
 Hogyha tudásra heves vágy megragadá szived' elméd.  
 490 Sok-sok nép jogait kitanulni s élete rendjét :  
 Hogyha vagyont vágytál gyarapítani, a mit pazarolhass ;  
 Kincset szerze hajód eleget szállítva sok árút.  
 Hogyha tehát tieidre vagyon még gondod avagy még  
 Meghat atyád kérése, parancsa a síri homályból :  
 495 Már a hazáé s drága barátaidé legyen élted ;  
 Szenteld azt rokonidnak, az édes, az özvegy anyának.  
 Életedért vagy adósa, siess, lásd őt mielőbb meg.  
 Ő csak utánad eped, te utánad ohajtoz örökké  
 És te reád ép úgy támaszkodik otthon egész ház,  
 500 Mint a hogy engemesőfélben föltartani vélsz most,  
 Összerogyok, ha te nem tartsz, összerogy otthon a ház is.  
 Most is imé pörrel fenyeget már Azo fivérem  
 És ügy-bajba kever szakadatlan s zaklat örökké.  
 S rabló módon el is veszi töletek azt a mitek van.  
 505 Hogyha hiven nem vésed eszedbe legott emez intést.  
 Hálósobánkba' vagyon jobb oldalt rejtek a falban  
 S ebbe' diófából készült szekrényke betéve,  
 Melyben ezernyi írás lappang, sok régi okírat.  
 Veszi pörét a gonosz, ha ezekkel lépsz föl azonnal.  
 510 Hogyha családunknak vagyonát így rendbe hozád te,  
 Fényűzésre ne add magadat, sem renyhe gyönyörre.  
 Vesd izmos vállad munkára közügybe' hazáért.

<sup>1)</sup> Mintha csak Tacitus «Agricolá»-ja utolsó fejezetét olvasnók.

- Hogyha követ kell, légy te a szónok, az Alpokon átkelj;  
 Hogyha kitör hadizaj, legelőbb fegyvert te ragadjál.
- 515 Lépj szószerékre gyakorta bíróként, bölcsen ítélkezz,  
 És ne legyen drágább a hazánál semmi előtted.  
 Többre becsültem is ezt kincsnél s a királyi jogárnál.  
 Két izben fogadott követül a nagynevű Róma  
 S teljesíté a miért mentem s polgára gyanánt is
- 520 Üdvözöl és ölel engem. A cäsari forumot akkor  
 Ősz patriarcha <sup>1)</sup> vezette, kitől a Tanács nem egy izben  
 Kérte a várat, a mely Venustól nyerte nevét rég,  
 S legjobb őrhely az Al-Duna táját védeni bizton.  
 H'jában a kérés, h'jába közérdek, végre is engem
- 525 Küldenek el (minket már régi viszony szöve egybe).  
 Elmegyek és a magam részére kikérve nyerém meg  
 Nem csak e várat. Még hozzá két várat adott át.  
 Élvezem is sok időn ez ajándokot élve nyugodtan.  
 Pár év múlva Velenceze tanácsa határozatot hoz,
- 530 Hogy ne szabadjon birni Velenceze egész területjén  
 Várat s az, a ki bir, hat hónap alatt el is adja  
 Elkobzásnak terhe alatt, mivel ez Genuát rég  
 Bántá és Pizát hajtotta nehéz rabigába.  
 Kapzsi szivek vágyát eme végzet lángra gyulasztá.
- 535 Most sietett várat mindenki eladni nagy áron.  
 Ingyen adám oda én egyedül az enyémet a köznek:  
 Mert idegennek eladva, veszélyt hozhatna miránk még.  
 Így nem az erszényem, növelém a Velenceze hatalmát,  
 Áldozat árán is segítettém drága hazámat.
- 540 Im az erényre atyád nyujt példát; van kit utánozz.  
 Rajta, kövess. De neked még élő mestered is lesz.  
 Péter öcsém, a ki ősi nevét nagyatyádnak öröklé.  
 Most tisztességgel viszi Mantua élén a kormányt;  
 Majd Rómában, a míg az egész egyháznak atyáit
- 545 Lent gyűlésre hívá Bázél <sup>2)</sup> választani olyat.  
 A ki legérdemesebb, hogy tartsa a mennynek a kulcsát.  
 Hogyha szavúra figyelsz te, megejteni nem fog a tévely,  
 És örvénybe taszítani, le nem térsz a helyes útról,  
 Ha heves indulatodra vetendsz féket csilapodva

<sup>1)</sup> Aquiléja patriarchája, kit Velenceze rendre megfosztott birtokaitól. Ez V. Mártonhoz fordul, kinek közvetítésével két várat nyer.

<sup>2)</sup> A nagy egyházi szakadás idején, 1431-ben.

550 Marcellus leszel és aratod munkádnak a díját,  
 Mert mire oly hön vágyol, örök hír száll a nevedre.  
 Ámde nagyobb jutalom leszen az, hogy porhüvelyedből  
 A kegyes árnyak-lakta világba jutand el a lelked,  
 Hol a kemény Torquatus, <sup>1)</sup> a hol Camill <sup>2)</sup>, a bozontos.  
 555 És a ki <sup>3)</sup> megtagadá büszkén Pyrrhusnak a békét,  
 Hol három Deciussal <sup>4)</sup> együtt a szegény Serranus  
 És minden Marcellus, <sup>5)</sup> örök zöld pázsiton én is  
 Itt vagyok és koszorús fejemen zöldell a babérlomb.  
 És te ne hidd, hogy semmi vagyok, ne is ejts hiu könnyet,  
 560 Elsiratva halottul, ilyen gyász bántana engem.  
 Most, fiam, ég veled! Ime virad már, oszlik az árnyék  
 S kérlelhetlenül im a madár üdvözlí a hajnalt! »  
 Szólt s míg az ifju sovárgva ölelni óhajtja az árnyat,  
 Eltűn, szétfoszol álma. Legott szedi az evezőket  
 565 És árbo cz közepén kifeszíti a lengve vitorlát.  
 Néma borongással, hol félve, remélve viszontag  
 Indul, jobbról lengve, Japyx hajtja hajóját.  
 Im' a habokbul elébe kiszállnak az Okeanidák.  
 Egy rész karba lebeg és zeng neki szívvidítő dalt.  
 570 Más meg enyelgve közelgve elüzi szívének a gondját.  
 És nem, a mely úgról csepegett le, a sűrű borostyánt <sup>6)</sup>  
 Sem hitvány kagylót, sem a mely Meduza fejalja  
 Volt, a virág-alakú korallt <sup>7)</sup> nem hozta hajójuk.

<sup>1)</sup> Manlius Torquatus, ki fegyelmi kihágásért fiát kivégezteté.

<sup>2)</sup> Furius Camillus, ki a galloktól menté meg hazáját.

<sup>3)</sup> Voltakép maga a római tanács veté el Pyrrhus békeajánlatát, melyet Kineas útján tett.

<sup>4)</sup> A Deciusok a samnita háborúban áldozták fel magukat az alvilági isteneknek, hogy hazájuknak kivívják a győzelmet.

<sup>5)</sup> *Serranus* (Attilius) a második pun háborúban tüntette ki magát. Költőnk a Marcellusok nagy családjával a renaissance szellemében összeköttetésbe hozta hőségét. A főhős, kivel hőségét párhuzamba állítja, M. Claud. Marcellus, ki a római történetben a 3-ik spolia opimat ejté Kr. e. 222-ben, a gall hőst Viridumarust párbajban ejtvén el. Marcellusunk ősrómai származására vonatkozó felfogás a kor szellemében leli magyarázatát.

<sup>6)</sup> Tacitus Germ. 45. f.-ből olvassuk, hogy a borostyánkő a fűk gyantás izzadmányából származik. E felfogást követi J. P.

<sup>7)</sup> Medusa eredetileg a viharzó tenger megdöböntő, megdermesztő hatását symbolizálta az ő kővé dermedt fejjével. Így kerül költői képzelem útján a korall-fejalja össze a Gorgo képzetével.

- Ámde tömérdek kincset, a melynek nem lehet ára,  
 575 Sok gonddal gyűjtött soha sem látott csodadolgot.  
 Im' Neptunus azonba' jön épen az Aethiopoktól <sup>1)</sup>.  
 Hol lakomázva a sok nektártul mámoros is lett  
 És meg is állítván fogatát, üdvözli e szókkal:  
 «Oh te Velence reménye, valóban római vér, te!»  
 580 Hogyha emészt gond és a jövődöt tudni ohajtod:  
 Tudd meg, hogy iszonyú hadi vész készül honod ellen  
 Genua részéről, mely egész Oenotria földjét.  
 Úgy megrázza, miként az a fergeteg egykor, a melylyel  
 Rászakadott a ravasz pún Hannibal Ausoniára.  
 585 Itt van az alkalom, itt, a jeles tettekre mező nyílt:  
 Szép diadalt hős jobbod imé most, mostan arasson.  
 Tér van előtted erényt tanusítani; szerencse nyitá meg  
 Im a sorompót. A vésznek, a bajnak bármely alakja  
 Meg ne riaszson. Már műhelyében, az Aetna tövében  
 590 Izzad Vulcan, phrygi alakban vési a pajzsot,  
 Oly gyönyörűt, a milyent Tithonia sem Nerereis <sup>2)</sup> nem  
 Nyert soha tőle az én kértemre, de most teszi önként.  
 A mikor érinted Lipare szigetét eveződdel,  
 Át maga adja, de im paripát is az isteni sarjából  
 595 Én adok, én, igazán méltót szép fegyvereidhez.  
 Rajta legott, kocsicsok, hozzátok elé ki a tüzmént,  
 Glaucust! Nézd csak, amott jön, nézd a rubint kövü zablát.  
 Mint behabozza fehér tajtékkal a mint ide vágdat.  
 Könnyű nyakát mint tartja magasra, tüzet fuv az orrán.  
 600 Hogy te ne ülj rá próba ne'kül, nosza jer Melicertes,  
 Űld meg a mént, gyorsítsa futását ösztököd éle.  
 Vágd vékonyába, Arion is érzé ostorod olykor,  
 Csellén meg repülő halon át ugrád a hajót is  
 Szökve magasra a légben. Imé vágdat sebesebben  
 605 Mint repülő nyíl, utána marad kimerülten a szél is,  
 Rezgő harmat alig érezte a lába nyomát meg.  
 Sőt föl a légbe ugorva szökött nagy szirtfokon által  
 És azután ha lazún megeresztik néki a gyeplőt,  
 Háromszor négyszer szaladott kis körbe' vidáman.

<sup>1)</sup> Ép mint Homeros O.-jának kezdetén, mondhatni szószerint vette át = α, 22. és köv.

<sup>2)</sup> Thetis és Venus által Achillesnek és Aeneasnak kért fegyverekre vonatkozik.

- 610 E paripát adom át, a melyért Mars annyiszor esdett  
 S megtagadám, melyért följánlá Cyllarosát <sup>1)</sup> is  
 Castor a hős, pedig ismerik ezt fön az ætheri fényben.  
 Elveszed, erre ha ülsz te az ind tigrisnek a kölykét  
 Tűkőr nélkül is és csak úgy átrepülöd magus ormát  
 615 A Rhüpharusnak, <sup>2)</sup> hogy utól nem is érnek a griffek,  
 Ezzel a fellegeken túl a csillag alatt elügetvén  
 Bellerophonti chimæra <sup>3)</sup> emésztő lángja sem érhet.  
 Szólt s od'adá. Hálát se rebeghettél te előtte  
 Marcellus s a hajód' fartul meglökte ez isten  
 620 S ez iramodva repült sebesebben idáli galambnál  
 És mondhatlan gyorsan elért a velencei révbe.  
 Ausoniába' azonban a harsona mind riadót fű,  
 Mert hisz az insuberek feje, kígyós pajzsú Philippus <sup>4)</sup>  
 Zaklat mindenkit fegyverrel dülva kegyetlen'.  
 625 Leghőbb vágya azonban' Velenczét visszaszorítani.  
 Hitte hogy a ligur kígyóhoz hajlik a többi  
 És hiheté bátran. Külön okból is ellene bőszt volt.  
 A kirabolt szép Brescia <sup>5)</sup> nem rég vissza elűzte,  
 Majd meg Bergomon is súlyos békére szorítá  
 630 És Macalodon új Cannat szerzett neki szintén.  
 Mindezekért bőszt bosszu hevítvén, háborút indít  
 És indítja hívét az ős Perusíni család hős  
 Sarját Picininus Miklóst egy hadnak az élén,  
 Vérsarczot vet egész környékre, hogy összetoborzza.  
 635 Ámde Velence tanácsa se rest megvédni hatalmát.  
 Nos rábírnja Jenő pápát is, hogy vele kössön  
 Frigyet. Csatlakozik még a Sforzák <sup>6)</sup> ivadéka  
 Picinus fejedelme, együtt száll síkra az Arno. <sup>7)</sup>  
 Genua ellen fordul e két gyarmat gyűlölettel,

<sup>1)</sup> Castor Iova, mely a csillagok közé emeltetett. Mart. 8, 21, 5.

<sup>2)</sup> A régi Sarnatia hegyláncza. Aligha nem az Ural nyujtványait értették e hegy alatt.

<sup>3)</sup> Homeros II. VI. 179. és köv. soraiban írja le az oroszlán- és kecskebakból álló tűzokádó szörnyeteget, melyet Bellerophon ölt meg.

<sup>4)</sup> Maria Fülöp Visconti, Milano fejedelme, mivel Velence azt a hadjáratot folytatja, mely költeményünk voltaképi tárgyát alkotja.

<sup>5)</sup> Lásd bevezetést.

<sup>6)</sup> Sforza, a híres condittieri, ki később Milano ura lett 1450-ben.

<sup>7)</sup> Firenze helyett az Arno folyó.

- 640 Így a kis Ollia <sup>1)</sup> két partján ime szembe ragyognak  
 Itt a sötét kígyó meg amott rótszínü oroszlán.<sup>2)</sup>  
 A derekabb perusíni vitéz hős támad először  
 S már szorította Velence hadát, de becsukja kapuit  
 Brescia s a falakat jó őrséggel fődí, védi.
- 645 Marcellus (pedig ép az imént jutta még csak a révbe,  
 Még alig áldoz a Larnak, alig csókolja övéit)  
 Ugy a miként lesüté nap, szél kifuvá nemes arczát,  
 Tábori sátrak alá száll, kérve közemberi állást :  
 Úgy hiszi, hogy kardot, zászlót s a vezéri palástot
- 650 Akkor várni, midőn hona vészbe' forog, nem is illik.  
 És derekabb polgár, ki előbb szerez érdemet, aztán  
 Rangbeli állást. Ám a Tanács, ha a vessző-nyalábot  
 Meg nem adá neki még, önként neki adta a tábor.  
 Ő egyedül, ki ujonez vala csak, vállalta magára
- 655 Tisztnek a tisztét s nem maradt ki soká, nem a jósjel,  
 Mely mutatott mindjárt kezdetbe' dicső hadi pályát.  
 Ott, hol az Iseusba <sup>3)</sup> kitágul az Ollia medre,  
 Tóvíá, majd ismét szűk ágyba szorulva morajlik.  
 Törni Velence hadára emitten készül az ellen,
- 660 Marcellusra bizák a tavon szervezni hajórajt.  
 Ime jön az, áttörni akar már ; kétszer is onnan  
 Visszaüzetve hiú szándékát hagyja is abba  
 S ottan a környék sok várát földulni törekszik.  
 Ám Marcellus, hagyva hajókat, hadnak az élén
- 665 Megy, hogy mint a vizet, megvédje aképen a szárazt.  
 Új romokat halmoz pusztítva a régi romokhoz,  
 Házakat aknákkal dönt romba szerte, a hol jár.  
 És fölperzseli mind a takarmányt messzi vidéken,  
 Gátat törve, elönti vízárral a rétet, a földet.
- 670 Mint a földmivelő a mezőt felgyújtja, ha meddő,  
 Hogy ropog az aszu fű, vizet így vezet árkon a lankás  
 Dombrul alá a mezőkre, ha már elalélta egészen.  
 Kénytelen így a ligur a telet Phaethon <sup>4)</sup> folyamán túl  
 Töltni ; kevés kár sok várost megmente eképen.
- 675 El sem olvad a tél fagya még s a heves Picininus  
 Meg sem várva, a míg a tavasz meghozza a fecskét,

<sup>1)</sup> Oglia folyam, Felső Olaszországban.

<sup>2)</sup> Firenze czímerének állatja.

<sup>3)</sup> Iseo tava, a melyen át foly az Oglia.

<sup>4)</sup> A Pó.

Hidakat épít a Póra; fogamzik agyába' merész terv . . .  
 Ámde elébe siet Marcellus s őt megelőzvé  
 Kényteleníti földni reményét meghiusultan.  
 680 Ép a miként Fabius,<sup>1)</sup> kinek ütközetet kikerülni  
 Már diadal volt s a csatasíkra kiszállni törekvő  
 Púnt feltartóztatni szünetlen késedelemmel;  
 Olykor szembe kerül, majd oldalt űzi a bércek  
 Ormairól, a míg egy hegyszakadékba szorítja,  
 685 Végre tömött legiók körülveszik oly szoros övvel,  
 Hogy már bizton foglyul esik, ha csalárd leleménnyel  
 Barmoknak szarvára kötött rózsák tüze nem gyúl.  
 Marcellusnak im ez vala első harci babéra,  
 Mit hogy a hír megvitt repülő szárnyán a Tanácsnak,  
 690 Ez megbízta jeles, de veszélyteljes földattal.  
 Egy község van, a melyet a nép hív *Nagy-Majoroknak*.<sup>2)</sup>  
 Mind az a termékeny talaj, innen a Pónak az árján,  
 Mely rónába kinyúl a Cremóna tulajdonaképen,  
 Itt eme helytől függ, hol avult fedelőkkel a házak  
 695 Már dűledéznek s nincs bástyája se' védni a várost.  
 Köszavazattal az ifjut e helyre kiküldi Velenceze.  
 Nem növelé a vetést oly gyorsan hüve varázsa  
 Medeának sem s' hogy azonnal falba verődjék  
 Szikla meg Amphionnak a lantja szavára nem indult.  
 700 Mint Marcellus a pusztá romot fölépíti ujból  
 És ellátja derék hadi felszereléssel egészen.  
 Majd hogy a föld mélyébe' huzott aknákkal előlük  
 Vár-védő árkokba' folyó vizök' el ne vezessék,  
 Jó czölöpökre kötött szálfákkal készíte gátat  
 705 S az alacsony partot földdel feltölti keményen.  
 Meg se' kapá az ígért segedelmet s készen a művel.  
 Épen négyszer elüzte az éjnek a csillagait már  
 S ím meghozta ötödször a hajnal a fényt meg az ellent.  
 Ez harmincegy ezer harczossal a Pónak a hattyuk-  
 710 Lakta vizén kele át s másnap pusztítani kezdé  
 Körben a várakat, ostrom alá veszi erre Casalet  
 Es bömbölve követ szóró ágyúkat is állít.

<sup>1)</sup> Ismeretes Fabius Cunctatur hadi taktikája Hanniballal szemben, kít kifárasztott és gyengített az által, hogy a nyílt csatát kikerülte. A Casilinum melletti hegyszorosba szorított Hannibal csele ismeretes.

<sup>2)</sup> Casale Magiore-t lefordítám, hogy a nép elnevezését kifejezzem.



- Majd a gyepes töltést, a melyet nem véde czölöpzet,  
 Mély aknákkal aláúsván, földülja egészen.
- 715 Ámde a várat elébb nem birja sok áldozat árán  
 Elfoglalni, a mig Marcellust, a mikor épen  
 Hősi tusára tüzelte övéit nem temeté el  
 Egy szétrobbant bástya-torony, kőhalmazza által,  
 Mint Otust borítá el a Zeus-megrázta Olympus,
- 720 Ép a midőn keze érte az égen a holdnak a szarvát.  
 Lőn ropogás, a midőn e torony mélységbe zuhant le.  
 Megrezzentek a házfedelek, megrendül a Como  
 És remegés fut az Alpokon át eme szörnyű robajra.  
 Megdőbbenve adá föl a várat most a lakosság.
- 725 Őt bajtársai porba-romokba temetve találták.  
 Már elaléltan s bús zokogás közt vállra emelték.  
 Szája okád vért és kiszakadt fogu hullá ki közbe.  
 És a szemére homály borul, elvesz a fénye, világa.  
 Összenyomott bordái miatt lélegzete megtör ;
- 730 Mégis fegyvert kér s csatasíkra kiszállana ismét.  
 Hogyha körülte a nép nem eseng, hogy elálljon a harcztól.  
 H'jában emészti a vágy, sír is, de nem a sebe bántja.  
 Bár szabadon mehet el, mély bűnnek hordja a terhét,  
 Mintha kemény rablánczra fűzötten sínylene folyton.
- 735 Marcellus mit nyögsz? Diadalmas volt vereséged  
 És e csekély vesztésnek az árán fényes eredményt  
 Ért honod el, mert míg te vitézül álltad a harcztól,  
 Brescia nyugodtan learatta, behordta vetését ;  
 Mert ki se birja segélyed nélkül olyan sok időn át
- 740 Ellhagyatottan az éhínségnek szörnyű veszélyét.  
 És jobb sorsa se' lész a Saguntum <sup>1)</sup> hirneve mellett.  
 Szégyelsz visszavonulni? De hát nem visszavonult-e  
 Othryades <sup>2)</sup> amaz ősvér? Hát a kiThermopylaenál  
 Visszavonult? Brutus, <sup>3)</sup> ki királyokat űze el aztán ?
- 745 Mucius, <sup>4)</sup> a ki a tűzbe kitünt, Cocles, <sup>5)</sup> ki a vízben.

<sup>1)</sup> Brescia végre fölszabadult, Saguntum elveszett. A kitartó védelem adta meg mindkettőnek a hirnevet.

<sup>2)</sup> Panthus. Verg. Aen. II, 229, 3. Leonidas hősiei védelme alatt történt visszavonulásra vonatkozik. Herodotos VII, 226.

<sup>3)</sup> Visszavonult a közélettől, sőt a bárgyú színét ölté magára.

<sup>4)</sup> Mucius Scævola, ki kezét Porsenna szeme előtt tartá az égő tűz fölé, hogy elszántságát bebizonyítsa.

<sup>5)</sup> Horatius Cocles, ki a hidfőt védte, míg a római sereg visszavonult.

- Mert az erény balsorsba' ragyog s az erőt kimutatják  
 Nagy veszedelmek : a hír nem is ad a szerencse fiának  
 Fényt, nevet. És ha talán még bántja a lelked' a vesztés.  
 'Tisztel azért Marias <sup>1)</sup> a vezér, Ausonia bámul.
- 760 S hogy mily mérvbe' csodál a hazád, bizonyítani fogja  
 Majd a jövő, mert ép te reád bízandja hatalmát.  
 Rajta, emelt fővel, víg arczczal járj, e nagy árért,  
 Enged az égi harag : kegyesebb sors még fölemel majd.  
 Ime megint Picininus erős hadi népek az élén
- 765 Tör be Velence határin, előtte az Ollia nem gát  
 És száz vára se' tartóztatja fel őt a hazának.  
 Most e nehéz helyzetbe' kiküldék újra vezérül  
 Marcellust, neki adva egészen is át a hatalmat :  
 Brescia védelmével egész hadnak vezetését.
- 770 Ettől fogva mi vészt, mi vihart állott ki, viselt el!  
 Küzdve szabadságért hányszor megvédte Velenczét.  
 Egy maga bástya gyanánt, ha előadnám híven ön most,  
 Megfutná hamarább bizvást a nap égi futását.  
 Többet máskor, elég lesz a főbb eseményeket adnom.
- 775 Beszorítá a Velence hadát a ligur vad erővel  
 A cenomani <sup>2)</sup> falak közé. Nincs semmi menekvés.  
 Mert fenyegette a várat, a tábort itt a közös vész.  
 Hisz' ha maradna tovább, a hadak még itten időznek,  
 Brescia ily tömeget táplálni tovább ki se' bírja.
- 779 Mert tele volt haddal, menekülttel, sűrű lakossal.  
 Hát ha csatára kiszállnak ? Az ellen győz tömegével,  
 Ha kivonulna a nép s benn hátramarad csak az őrség.  
 Éberen őrzé itten az Alpot, amottan a síkot  
 És elzárta a Garda tavát is egészen az ellen :
- 775 Ugy hogy nem menekülhete el bujkálva se' senki,  
 Nem hogy ezernyi ezer hadi nép futhatna titokban.  
 Mégis az éjnek a leple alatt Marcellus a várba  
 Rengeteg erdőn át, magas ormon sziklatetőkön,  
 Mély zugású patak zuhatagján, hegyszakadékon.
- 780 Ellenség lesein, veszedelmes fegyverin által  
 Nem szárnyas paripán és sárkányok fogatán sem,  
 Hermes szárnyaival se' repülve hatol be merészen.  
 Am hevité hő honszeretetnek a lángja a keblét

<sup>1)</sup> Mária Fülöp Visconti : a milanoi herceg, mint az ellenség feje.

<sup>2)</sup> A cenomani gallok-alapította Brescia.

- Vinni az ostrom alatt álló népnek segedelmet.
- 785 Bár útjára ködöt hintettem <sup>1)</sup> volna, miképen  
Szép Cytherea a phryg hősnek, <sup>2)</sup> de az isteni esellel  
Védve babért sem nyerhet az ember erénye önállót  
És a midőn a tanács a futást végezte el, ennek  
Érdekiben tört újra keresztül száz veszedelmen,
- 790 Órséget hogy a hegyre, a hidra helyezzen a hol kell  
És megügyelje miként lehet óvni csel ellen a serget.  
Ám nehezebb vala még átvinni a Rhæti <sup>3)</sup> bérczen  
Ugy hadait, hogy a kényurak itt még észre se vennék.  
Mert ha Fülöppel ezek lépnének frigyre, elállják
- 795 Útját, sőt megakasztva hiúsítják meg a tervét.  
Köztők a legfőbb volt Paris, <sup>4)</sup> ezt kikerülni lehetlen.  
S tőle titokba maradni. Tehát ravasz leleménnyel  
Ugy hálózta be, nyerte meg őt, a miként nem Apollo  
Sarja Aristæus sem a Karpathos isteni jósit. <sup>5)</sup>
- 800 Most azután szürkülni mikor kezd és Picininus  
Távol nem liheté e merényt, nagy csöndbe titokban  
Föltárván a kapút kivezette merészen a serget.  
Ám hogy e tény ne a csel, — de erénynek hordja a czimét  
Közbe veszélyt is gördít elébe a Sors, a Szerencse.
- 805 Mert miután a Paris földjén túl volt a sereg már,  
Szörnyű robaj- s riadónak a hangja üté a fülét meg.  
És az egész erdőt fegyverzaj, láрма betölté,  
Sziklákról soha sem hangzék zordabban a visszhang.  
Mert a lakók köveket gördítnek a sziklatetőkről.
- 810 Még sűrű kopják tömegét zúdítva reájuk.  
Zaklatták még őket esők, viharok s a kiáradt  
Polyamok és az örök harez és tusa közben az éhség.

<sup>1)</sup> Pallas mondja, kinek elbeszélése képezi a költemény epikai részét 5—2664. versét.

<sup>2)</sup> Aphrodite megvédi Parist. II. III. 381; *Ἐρώψει δ' ἄρ' ἡ τοῖσι πολλῶν*.

<sup>3)</sup> A mai Graubünden, Tyrol és Lombardia egy része.

<sup>4)</sup> Paris di Lodroni gróf, kinek hűségéről szól. Le Bret Frigyes: *Staatsgeschichte der Republik Venedig*. Riga 1773. II. rész I. szakaszában. 18. k. 505. l. Franc. Barbaro, Brescia kormányzója, meleg baráti levelezésben állt vele és halála után szép részvétlevelet ír fiaihoz, Györgyhöz és Péterhez Bresciából, 1439 ápr. 17-én.

<sup>5)</sup> Proteus, tengeri istent, kit jóslásra kényszerített. Verg. Geor. IV. 283. és köv.

- Ennyi viszontagság közt telt el egy éjszaka s egy nap.  
 Marcellus, te adál ez alatt egyedül nekik enyhet  
 815 Nyujtva vigaszt, a sebét enyhítéd a sebesültnek,  
 Éhest tápláltál, magad éhen, jó falatoddal.  
 Harmadszor viradt föl a nap már, hogy pihenésre  
 Szállt nyugodtan a tábor oroszlános lobogókkal.  
 Elvesze ötszáz ember, el épen ilyen sok a lóból.  
 820 Hejh, milyen édes most poharak közt lejtetni tánczot,  
 Hejh, milyen édes most szűnyadni a pázsiton egyet,  
 Vagy a kiállt sok bajt, veszedelmet sorra mesélni !  
 Ujjongó kedvvel koszorút fűzvé a fejökre  
 Zengtek Marcellusra dicséneket áldva eképen :  
 825 «Drága atyánk, a halál torkából mentsz te ki minket  
 S így megmentve hazánk, hogy megmentetted a serget.  
 Mennyi babér, oh mennyi elég nagy érdemeidhez ?  
 Nem terem annyi babér az Orontes berkeiben sem  
 És nem volna elég az egész Dodona se néked.  
 830 Hát koszoruzzuk a föld csak egyszerű cserkoszorúval.  
 Te Cato, te Xenophon ! Az a zordon scytha vidéken  
 Átvezeté a hadát, ezt Afrika izzó homokján  
 Meg nem marja kigyó, tüzgyik nem emésztí szemével :  
 Annyi folyón, sziklón, kopján törtél te keresztül.  
 835 Légy te vezér s a Nil-forrásokig el-behatolnék ;  
 Légy te vezér s járnék Sarmatia jégmezején is :  
 Légy te az őrző szellem előtttem ; néked örökké  
 Áldozok évenként zord Mars vagy szűzi Minerva  
 Oltárin s' e szokást örökül hagyom az unokákra !  
 840 Jer miközénk, arczodrul o üzd el a gondnak az árnyát !  
 Ime te néked szól e falerni pohár,<sup>1)</sup> o ne vesd meg !  
 Hogyha csupán érinted, előtttem szent marad az már ;  
 S lesz ez a bor, ha csupán ízlelted is, isteni nektár.»  
 Gyúlva csapongó kedvre a had zengette e dicsdalt.  
 845 Ám nem lélegzel szabadon még Brescia most sem.  
 Mert hisz az ostromoló ligur fen a sáncz tetején sem  
 Oly félelmes mint a nagy inség, mely fenyeget csak.  
 Marcellus, hogy e baj be ne álljon bámulatos nagy  
 Tervet szó, melyet én súgalltam lelkibe' titkon.  
 850 Tervet, a mely példátlan egész ókorban : a Gardán <sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> A Horatiustól megénekelt falernumi (campaniai) bor.

<sup>2)</sup> A hajóknak ez átszállításának tervéről a bevezetésben behatóan szölok.

Bérczeken által emelve bocsátni a vízre hajórajt,  
 Hogy szállítna együtt eme raj fegyvert s eleséget.  
 Ez vala egyetlen mód addig tartni a várost,  
 Míg majd enyhe tavasszal erős hadi néppel elűzné  
 855 Mind a Velenceze határaitól a kigyós lobogókat.  
 Volt is az útban elég akadály. Jobb rendbe szedé hát  
 Sergeit és útján legelőbb Cornaria hódol,  
 Majd elesék a kemény Burgo s Nagus Penedája  
 És azután elesék partján a Garda tavának  
 860 Torboliae s nyita biztos öbölt, kikötőt a hajóknak.  
 Már a hajók a magas bérczeknek voltak az alján.  
 Adria medréből kiemelve vivé azokat föl  
 Visszafelé küzködve az Etsen szemben az árral.  
 Mind a ki látta avagy hallá, mibe kezdé, hívé, hogy  
 865 Örvöng. Ács nem akart egy sem belefogni a tervbe ;  
 Mert végezni hiába való munkát bizony átal.  
 És kiki ott kételkedve, habozva fogadja parancsát.  
 Szánakozással nézi barátja s az ellene gúnynyal,  
 S ellene már a gyűlölség magvát hinti irigység.  
 870 Meg nem inog Marcellus azonban e léha beszédre,  
 Mert mit bánja a hirt, csak megmenthesse hazáját.  
 Késedelem nélkül maga is felövedzve, szekerczét,  
 Fejszét fogva elébb vág és tör Hercules-utat !  
 Hullton hullnak a fák s szakadékokat egyre betöltnek.  
 875 Száll le a bérczi tető itt, völgy kimagaslik amottan.  
 Más lesz a helynek az arca : vadak szanaszét menekülnek,  
 Faunusok is keresik, de hiába, elébbi tanyájuk.  
 Árnyas barlangját Sellő nem ismeri egy sem.  
 Mint taposá száraz lábakkal Xerxes <sup>1)</sup> Abydos  
 880 És áttörte Athost örvöngve vak indulatában  
 És hol elébb vad medve feküdt vagy rótszin oroszlán,  
 Ott a vizár beszakadva vivé már most a vitorlát ;  
 Mint a kegyetlen pun Latiumba tevét, elefántot  
 Vitt útat törvén a magas Alpok meredélyén ;  
 885 Szikla repedt a máglya tűzén, szétrobban a jéghegy  
 És az eczet porlaszta követ szirtet hidegével :  
 H'jába dühöng a szirt, hogy az embert túrnie kellett,

<sup>1)</sup> Görögország elleni hadjáratában a Hellespontuson hidat épített és az Athos hegyfokánál csatornát ásatott, nehogy hadát az a veszély érje, mely érte Mardonios első hajóraját.

Juhászodva bocsátja alá hátán a hajókat.  
 Száll a hajó meredélyen alá gépek hevederjén.  
 800 Mert o hová nem tör be az emberi ész leleménye?  
 Im négyzög talpfán a hajót a magasba tolák föl,  
 Aztán hengereken gördíték gyorsan a mélybe.  
 Most a naszád, mely eddig a tengert szelte keresztül  
 Rengeteg őserdők szakadékin szállt le suhanva.  
 895 És megdöbben az ég: Természet hirdeti fennen:  
 Felfordult a világ! Villámokat esd Jupitertől,  
 Mert ismét a magas Pelionra kerülhet az Ossa.  
 És a titáni Typhoeus <sup>1)</sup> Olympra tör újra merészen  
 És nyaldossa imé száz nyelvvel a csillagokat már.  
 900 Ám a hatalmas Zeus tanuképen híva a Parcát  
 Megnyugtatja, hogy ég ellen most senki se' harczol  
 És csak a földi lakók egymással kelve tusíra  
 Tesznek ilyest ádáz balsorsnak a kényszere folytán.  
 Hejh, mi nehéz feladat volt tolni magasra hajókat  
 905 Ámde a mélybe bocsátni a tóra még nehezebb volt.  
 Bár tartotta bizony nem is egy kötelék a gerinczét,  
 Hogy ne zuhanjon alá a hajó s romlást ne okozzon:  
 Még is elszabadult tartó köteléke szakadtán.  
 Tartja hiába ezer kéz, zúgva zuhan le a mélybe  
 910 S oly iszonyú zajjal zúditja vizét föl a tónak,  
 Mint ha a nap eleresztve a gyepelőt, fényszekerével  
 Mélybe zuhanna alá le az égholtnak tetejéről.  
 S felzajdítva vizét, behullna a nyugati árba,  
 Míg beleveszne a rúd jó mélyen a parti fővénybe;  
 915 Fölcsapkodva a hab verné tajtékkal az Atlast:  
 Ép oly tátongó örvénynyel nyil meg a Garda  
 És soha nem látott esodahínárt tár föl a mélység.  
 Tauromenon <sup>2)</sup> mellett sem okádja a szörnyű Charybdis  
 Föl a habot magasabbra; ekép nem csapkod a scytha  
 920 Tenger sem, ha a két Symplēgad <sup>3)</sup> is összeverődik.  
 Tajték éri a lomb tetejét is, rendül a part is

<sup>1)</sup> A gigasok eget ostromló hadában legelől rontott az égbe. Zeus villámmal a mélybe sújtá és az Aetna alá temeté.

<sup>2)</sup> Szicília keleti partján gyönyörű fekvéséről híres város.

<sup>3)</sup> Symplegadak a két sziklasziget a török Bosporusnak a Fekete-tengerbe szakadásánál. Mozogtak volna míg — a mese szerint — az Argo köztük keresztül nem hatolt. Ma Urek-Jaki.

És a fenékvíz alatt mozdúl meg a szörnyű csapástól  
 Naiada <sup>1)</sup> had félénken az atyja ölébe iramlík.  
 És lebeg örvények tetején a hal is elaléltan.  
 925 Ám a hajó csodamód maradott meg azonban az árban,  
 Megmentém magam <sup>2)</sup> és hogy a többi ne jutna hasonló  
 Sorsra, miként óvják azokat most megtanítottam.  
 Ottan egy olv nagy olajfaberek vala ép közelükben,  
 Mint a minőt a fehérülő Hymettus <sup>3)</sup> láttat örökké  
 950 És a minőt táplál a Taburnus <sup>4)</sup> örök verőfényen  
 Mert idegen formát öltvén, nekik azt mutatám meg,  
 Mint kössék körül itt vastag kötelekkel e fákát  
 És hogy dörzsöltetve erősen, lánggra ne kapjon  
 Itt a fatörzs, intém, öntözzék folyton örökké.  
 985 Most is megmaradott nyoma még az erős köteleknek :  
 Látni a fák törzsén a sebet, nem tűnt el egészen.  
 Végre eként lehetett a hajókat a vízre bocsátni.  
 Azt hive most Picinnus, egész raj nincs a tavon még,  
 Meggátolni törekszik a munkát, mit befejeztek.  
 990 Szárazon és a vizen támadja hiába meg őket.  
 Mert Marcellus erős bástyákkal látta el éber  
 Gonddal a révet s még alkot nagy kört a naszáddal  
 S átellenben a két szárnyat lánczczal köti egybe.  
 Benn a hajók fedelén hadi nép áll készen a harcra  
 945 S szerte vigyáz a sánczon, a bástyán ébren az őrség.  
 Szórja halálos nyilnak özönjét itt hajító gép  
 Sűrűn lobban amottan a kén, villámlík az ágyú.  
 Nyíltávolra hatol csak az ellen, előbbre nem is mer.  
 Első összecsapásra hamar fordíta vitorlát  
 960 Vér ha nem is festé a tavat, festette a szárazt.  
 És a szilárd hegyeken hevesebben tombol Enyo. <sup>5)</sup>  
 Marcellus tudván, hogy az ellen támad e bércezen,  
 Gyűjtve derék csapatot, megszállván fenn a tetőket.  
 Ó neki kedvez a hely, számával győzi a másik.  
 985 Harsonaszót túlzúgva az égig tör hadi láрма.

1) Vizi nymphák.

2) Pallas, az elbeszélő.

3) Attikában mézéről, márványáról híres.

4) Hegy Campaniában, mely a Caudinum hegyszerost alkotja. Ma :  
 Monte Taburno vagy Rocca Rainola.

5) A Harcz istennője : Bellona.

- Zajnak emitt kik másznak, amott kik visszataszítják.  
 Első összecsapásba' megállá Velence vezére,  
 Ám nem akart még sem belemenni egész erejével.  
 Majd a midőn fuvatott Picininus visszavonulót
- 980 Megtérő csapatára reátör most a lovasság  
 Háta mögött; s a közel várakból egy jeladásra  
 Mind kirohan, hevesen csatasíkra kiszáll a gyalog nép.  
 Fordul az insuber és támaszt roppant riadalmat.  
 Bősz tusa dül, patakozva a vér foly, ömlik a völgybe,
- 985 S a patakok vértől pirosan festék meg a Gardát,  
 Visszanyomatván, el-odahagyja a bérczi tetőket  
 És a nyílt térségre rohan le a hős Picininus  
 Ott, hol Verónát érinti a Mantua földje.  
 Marcellus bebocsátva a serget a várba azonban
- 970 Majdnem egészen együtt a vezérekkel, maga gyorsan  
 Szálla hajóra - - kimélve a társit vészviharoktól - -  
 El-befutá sebesen körül ottan a Garda vidékét  
 És sok várat vesz be kanyargó mentin a tónak.  
 Így nyere oltalmat Paris és eleséget a város.
- 975 A kikelet hajnalla csupán és már Picininus  
 Lesve talál alkalmas időt megtenni merényét,  
 Mit csodakép bámulna bizonynyal a harcziás ókor.  
 Átsap hirtelen és váratlan az Etsnek az árján,  
 Bár a velencei raj úszék közepén a folyónak
- 980 S innenső partján az egész had tábora állott.  
 Ily hátrányt okozott Marcellus távoli léte  
 S ime kitünt mint függ az egésznek sorsa az egytől.  
 Im a hajók elfogva, kiűzve a harcziós a révből,  
 Gyáván futva keres menedéket szerte, a hol tud.
- 985 Messzi lapály mezején a ligur most szerte csatangol.  
 Senki nem áll ellent, megvéve a partnak a szélét,  
 Feldul mindent. Már nem csak Veróna kapuja  
 Nyíl' meg előtte, hogy ő bevonuljon büszke örömmel;  
 Ámde Vicenza erős várát is kézre keríté.
- 990 Félt a kigyótól <sup>1)</sup> akkor Ateste <sup>2)</sup> s távol a Silex,  
 Hol a határszél bércze alatt foly a Bacchilo <sup>3)</sup> lomhán,

<sup>1)</sup> Milanot jelzi per metonymiam.

<sup>2)</sup> Este, honnét az Esték családja nyerte nevét.

<sup>3)</sup> Ma: Bocchiglio; Silex ismeretlen, de körülbelül hegy Mantua határán.



- És az Aponus gyógyforrása buzog hives árnyban.  
 Megriadott akkor Antenor <sup>1)</sup> gyarmata szintén  
 S hármas körbe falat sietőn építe serényen.  
 995 Hejh, de Firenze atyái eközben megriadának  
 És a hatalmas Sforza-fiak a picenti mezőkről  
 Szerte a nemzeteket buzdíták frigyre, segélyre.  
 Mondva: «Philippus nem csak a Márk népére hozand vészt»,  
 Ámde hasonló vész felhője borúl Genuára;  
 1000 Mert hisz lángol örök gyűlölettel a tuscusok ellen.  
 Sőt nem tűri tovább, Rómát hogy birja a Szentszék.  
 El kell hát a közös tüzet oltni együttes erővel!  
 Marcellusra, ki most egyedül maradott menedékül.  
 Ép a midőn körül a Gardát hódítja meg ismét  
 1005 És a bezárt város számára hoz új eleséget  
 S győzve az Alpokon új diadaljelt állita épen  
 Verónát bizzák, hogy védje meg ezt egyedül csak.  
 El csak alig ment s már föllázad a bérczi lakosság,  
 Mert a legyőzöttnél, ha a félsz szűn, ritka a hűség.  
 1010 Meg csak alig jöve és Veróna legyőzi azonnal  
 Félénk aggályát s föl is ébrede újra bizalma,  
 Mindent rendbe hozott hamar éber gonddal e férfi  
 S elhárítja a vészt is, a mely fenyegette a várost.  
 Egy hó sem telik el s Picinmus elűzve futott meg  
 1015 És már nem fenyeget; de egyéb aggály is ijeszti  
 És remegés lepi meg, hogy a nagy hős Sforza közelget.  
 Leng a közös lobogó a szövetséges hadak élén.  
 Ó legelől, vele jön nem csak sűrű hadi rendje,  
 Ámde az istenek is vele jönnek és a szerencse.  
 1020 Mégis most megakadt, meg is állnia kelle, midőn már  
 Ép föllépni akart Brennusnak városa <sup>2)</sup> ellen;  
 Mert ellenfele már elzárta előtte az utat.  
 Sánczot vont ugyanis, kezdvén Soavus oromtól  
 Át a lapály közepén, mely az Ets partjáig elére,  
 1025 Roppant mű, hogy alig hinné el a messzi jövendő;  
 Nem hinné a jelen, de nyomát láthatja ma is még.  
 Így a kit annyi csapat követett, a kit annyi tömérdék  
 Drága arannyal zsoldba fogadtak, e nagy nevű hős, ez

<sup>1)</sup> Padua, melynek közelében volt az *Aponus* gyógyforrása, ma Albano kéntartalmú gyógyforrás.

<sup>2)</sup> Sena: Ancona és Ravenna közt, a Senones főhelye.

- Ujkori Pyrrhus sem segített a Velence ügyének.  
 1030 Mert ime, mint a ki nézi, de nem vesz részt a csatában,  
 Vesztegel ott tétlen s veszteglene tétlen örökké,  
 Ha Marcellus (mert hisz az ő hivatása kivált a  
 Nagy s a nehéz dolgok bonyodalmát oldni meg észszel  
 S törni új utat) most nagy titkon a hallgatag éjben  
 1035 Nem megy a városból kionsva az alpi tetőkre,  
 Hol meghódítván a lakókat, a bérczi vidéken  
 Caudinumszerű <sup>1)</sup> hegyszoroson hatol át leleménnyel  
 S kellő őrséget helyez el szanaszét egy-egy ormon  
 És hosszú kerülőn sergét Sforzának elérvén,  
 1040 Lesz kalauza. Imé biztos mesgyén a tetőkön  
 Rengeteg erdőn át tör a had most gyors sietéssel.  
 Már meghágva a szírt. Picininus látva az ellent  
 Fönn a tetőn, látván, hogy ez őt bekerítheti halkal.  
 Nem biz' töltésben, sem az ellenséges egekben  
 1045 S elsiet és a folyón ismét átkelve menekszik.  
 Most már szűnik a félsz, már felszabadulva a város,  
 Marcellusnak is ad pihenőt, de rövidke időre.  
 Ugyanis a jövevény, ki vezére az összes erőeknek,  
 Társul őt óhajtja csupán, őt annyi jeles közt.  
 1050 És nem akart új harczba se menni nélkülük többé.  
 Ugy hogy veszteg is ül vala ott cserjés Gevionnál  
 És ő birta reá csak, hogy mozduljon el innét  
 S hágjon a bérczre, vivén segedelmet, Brescia, néked.  
 Megmászzák a magas szírtet zord téli időben,  
 1055 Ott, hol a Sarca <sup>2)</sup> szakad bele a szép Garda tavába.  
 Oly sok élelmet szállítanak a várba e ponton.  
 Hogy eledelt a Mella felől még kapjon a tábor.  
 A perusini <sup>3)</sup> vezér most türelmetlen' elétör  
 S kezd balsorsú csatát, több vér melegétül az Alpok  
 1060 Jég fagya nem olvadt soha még, maga foglyul is esnék.  
 Hogyha titokba Olymp csúcsáról küldve le nem száll  
 Mája szülötte (ekép a sötét Parca keze fonta).  
 Elfedi őt bűvös süvegének fellege, árnya

<sup>1)</sup> Hegyszoros a Via Appia mentén Samniumban.

<sup>2)</sup> A Gardától északra foly. Szép költeményt írt róla Pietro Bembo. Megjelent a *Mai Spicilegium Romanum* VIII. 489. l. De eltérő alakban fedezte föl Morsolin Bernard: *Il Sarca poemetto Latino di Pietro Bembo*. Venezia 1887. cz. alatt tanulmányt ír róla.

<sup>3)</sup> Az Arsa völgye a Gardától keletre húzódik Vicenza felé.

- S nemcsak az ellenség sorain vezette keresztül  
 1065 Sértetlen, de csalárd csellel megnyitja előtte  
 Verónát is. O mily állhatlan a Mars kegye mindig!  
 Ő, ki imént szaladott, a ki szinte bilincsre jutott már,  
 Birja a várost csellel, a mit nem vett meg erővel  
 És a kapott sebet im súlyosabbal most viszonozza.  
 1070 Intve: szerencsédben harez közbe se bízz te fölöttébb.  
 Meglepi Sforziadest s megrémíti mostan e balhír  
 S már készült hadait kerülőn az Arsa <sup>1)</sup> kanyargó  
 Völgyén át a Vicenza határára vinni azonnal.  
 Ám őt visszahívá a szilárd Marcellus e szókkal:  
 1075 «Oh nagyhirű vezér, ivadéka te római törzsnek,  
 Mely gonosz istenség zavará meg eképen az elméd',  
 Hogy te ily úton akarsz átvinni ilyen hadi népet;  
 Melynek a Kaspi-öböl vagy tán a Cilicia síkja  
 Volna elég csak? Ekép önként romlásba vezérled  
 1080 Sergeidet. Mert hogy ha a bércz fia ellened áll majd  
 Sziklát gördítvén a magasból, egy megöl ezret.  
 Hogyha hadunkra csekély gondod, könyörülj a tiédn.  
 Hogyha reád hat önön dicséd és a Velence veszélye,  
 Verónába vezesd zászlóid'. Még szabad egy rész.  
 1085 Három bástya fenáll és egy kapu még nem esett el.  
 Márk népéhez e nép jobb része ragaszkodik és hí.  
 Rajta, siess és míg haboz, addig üzd el az ellent.  
 Meggyökerezni ne hagyd; ha sietsz, bizonyos diadalmad,  
 Képes vagy te reá, csak bizz te magadba, hogy az vagy.  
 1090 Jó, ne tekints te egyébre, de mondsza, szerette 'Johannad'.  
 S édes gyermekidet van-e hogy kire hagyd, kire bizzad?  
 Lásd, Veróna, ha újra birod, szent hitbizományát  
 Visszaadandja megint.» A leginkább ez hata rája  
 S indítá a szívét meg. A zászlót fölszedi nyomban  
 1095 S úgy sietett, hogy nem sietett neki senki eléggé.  
 Mint a madár, mely híres azért, hogy egy Ganymedest <sup>2)</sup>  
 Rabla, midőn a magas légben zsákmánynak esett más,  
 Most ha sötét kígyót fészkébe besiklani meglát,  
 Lebben a szárnya, hasít viharon s villámain által.  
 1100 Útnak erednek reggel, egész nap mennek, egész éjt

<sup>1)</sup> A bevezetésben méltatom e körülményt.

<sup>2)</sup> Jupiter sassa, mely Ganymedest fölragadá, a szép ifjút, ki az Olympus pohárnoka lett.

- És még eltelik egy nap a míg áttörhet a sziklás  
 Bérczen a had. Nem is ép közepén szeli által a zajgó  
 Ets Verónát ; ott, hol a nap nyugatra lehajlik,  
 Sík terül el s itt tör fel az égbe a nyugati bástya  
 1105 Sík keleten, mit a nép ős névvel a Mars mezejének  
 Hiv s ama tájon, a hol tündöklék az égen a gönczöl,  
 Két meredélyes bérczfokon áll két bástya keményen.  
 Egymáshoz közel. A rohamos vizü folyamon által  
 A ketté szakított várost nagy híd köti egybe.  
 1110 Ha a miként Marcellus akarta, e síkra leszállnak,  
 Ujra övék lesz a város, egyuttal megfut az ellen.  
 Ám Ancona fiát a vezért rávette Johanna,  
 Hogy fen a bérczi kapún törjön be e várba merészen.  
 Már a hanyatló nap sugarával az ormokat érte :  
 1115 A mikor ő legelőbb meglátta urának a sergét ;  
 Ő tűzé legelőbb ki a jelt, kelevézen a siskot ;  
 Ő legelőbb fuvatá meg a kürtöt a bástyatetőkön.  
 És leszalad s a csikorgó kapút fölnyitja merészen.  
 Nem késlelteti nő létére se' félsz, se szemérem.  
 1120 Mint ölelé meg a férj s viszi őt édes nyoszolyához !  
 Marcellus, ha leszállt is az éjnek az árnya, homálya.  
 Nem fél, tart egyenest a folyónak, a hidat elérvén.  
 Melyet a nép a *Hajós* neven ismer, megveszi tüstént  
 És azután közel egy kaput ér, de elállja az utját  
 1125 Egy czölöpös sáncz. «Rajta, vitézek, rőzsecsomókat  
 Hozzatok -- így szól -- és a fagátra tüzet vet azonnal.  
 Hullhat a nyíl szakadó záporként rá a magasból,  
 Ő nem bánja. A tűz ki sem alszik, még heve lángol,  
 S ő megsarkantyúzva lovát, a lángokon áttör.  
 1130 Már köpenyét megperzseli tűznek a hamva, parázsa  
 És a sisak tetején már perczeg is ennek a tolla :  
 Még habozott a csapat, de a mint csak a láng lohadott már,  
 Nagy zajjal követé a vezért nagy lelkesedéssel :  
 Mark neve harsog, az ő neve fölhat a csillagos égit.  
 1135 Végre a polgárok bátródva elébe rohannak,  
 S győzhetlen jobbát csókolják mind vetekedve,  
 És követ ér követet, kit küldnek a bástya fokáról,  
 Hogy bevonuljon büszke örömmel, szép diadallal.  
 Szerte az utcákon foly vére az insubereknek,<sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Az insuberek a régi gall törzs neve, melynek székhelye Milano volt. Itt tehát a milanoi serget érti.

- 1140 Már a piarcz látá, Marcellus, lengeni zászlód!  
 S Sforza jövőn, ki alig lihetett ily égi csodában.  
 «Üdv neked -- így szól -- oh te Quirinus sarja bizonynyal.  
 Oh te ki megmentéd újból a Velence hatalmát!»  
 Árada még ajkán a beszéd, de szaguldva a hír jött.
- 1145 Hogy felgyűjtva titokba a várost, fut Picininus.  
 Nyomban a füst tömegét magasán gomolygani látják  
 S perczek alatt száz ház tetején csapa össze a láng már.  
 Most kettős tusa foly. A gyalognép oltja a lángot.  
 Míg a futó ellenek utána eredt a lovasság;
- 1150 Űzi, szalasztja; az Éj betakarja sötéten azonban  
 Azt, ki menekszik és késlelteti árnya az űzöt.  
 Míg ez alatt álom karján pihen a fiatalság,  
 Marcellus még a többi kapunál s bástyafetőkön  
 Azt a ki ellenség, hűségre fölesketi rendre.  
 Még mielőtt lefelé hajlék fen az égen a gönczöl.
- 1155 Ámde e férfi nagyobb küzdelmeket állá ki másnap.  
 Ép a szövetséges szegül ellen a rend- s fegyelemnek  
 És a bevett várost kezdé most dólni kegyetlen.  
 Ádáz ellennél iszonyúbban a béke dühöngött.
- 1160 Fosztogatá a szegényt, a templomokat kirabolta.  
 Ő nem tűrte el ezt, vérében fojtja a bűnöst.  
 Így bírhatta csak ő azon egy nap kétszer elérni.  
 Hogy neki a «haza atyja» nevet Veróna megadja.  
 Szárny nem száll oly gyorsan, mint szállt híre e tettnek.
- 1165 Túl a Gangesen és még túl az Atlason is elszállt  
 Marcellus neve zenge ezer nyelven s ezer ajkon,  
 Ő maga Sforza, midőn neki hálát mondna a város,  
 Szól a Tanácsnak eképen: «E hála nem engemet illet,  
 Mért pazarolnátok rám azt, minek érdeme másé.
- 1170 Ez menté meg, *gyors sietéssel* <sup>1)</sup> e férfi a várost,  
 Mint Mariusnak, csak neki öntsetek áldozatul bort,  
 Csak neki adjátok koszorút a régi időknek:  
 Csak neki az ostrom-koszorút <sup>2)</sup> a hajókkal aranyból,  
 Csak neki a koszorút a gyepes mohlepte falakkal.<sup>3)</sup>
- 1175 Juppiter Aphrodité s az Apollo lombja övezze.<sup>4)</sup>

<sup>1)</sup> Ellentétül Fabius Cunctatornak, ki *cunctando restituit rem* Ennius szerint.

<sup>2)</sup> Corona muralis és novalis.

<sup>3)</sup> Graminea sive obsidionalis.

<sup>4)</sup> Cser, myrtus és borostyánág.

- Más homlokra elég Pallas fájának az árnya.  
 Nem kis tisztesség s jutalom nekem az, ha tinektek  
 Őszintén a valót kijelentem. Tiszta tudattal  
 Meg nem tépni irigyen másnak az érdemét érdem."
- 1180 Így dicsérte fel őt, a ki ott áll oldala mellett.  
 Arcza pirúl, a midőn akaratlan hallja e szép szót.  
 Most nem mondom el én, mint hágja meg újra az Alpot  
 S fenn a tetőkön mint töri újból meg Picinmust.  
 Ám ez alatt ura ezt a velencei harci mezőről
- 1185 Visszahíván, küldé ki legott az etrusk csatatérre,  
 Mert hisz a számkivetett ivadék a tyrrheni vérből  
 Költe reményt, hogy a lyd föld meghódol neki bizvást,<sup>1)</sup>  
 Ha a sereg megtérne azonnal a boji<sup>2)</sup> határról  
 És a Sylla falát támadja meg összes erővel.
- 1190 Éles szemmel ügyel Florencz s megtudja a tervet.  
 Összeszedé erejét s frigyest is szerze magának.  
 Küldé Jenő<sup>3)</sup> a latin Tiberistől egy patriarchát  
 Padua, mely Phaëton<sup>4)</sup> ismerte, ezernyi íjászt küld.  
 Troilus is segített, mivel a Sforzák ivadéka.
- 1195 Ezt teszi, mert félté Picenumot<sup>5)</sup> ebben a harczban.  
 Hát te Velence, kit is küldhetnél ekkora vészben  
 Mást mint Marcellust? Etruria ennyi erővel  
 Győz a csatán és sok hadi jelvényt foglal el és az  
 Istenek oltárán fölszenteli szép diadallal.
- 1200 Nem kisebb hadi láрма betölti azonban a gallok  
 Síkját, hol nem jobb a ligur kigyónak a sorsa.  
 Mert mihelyest lendült a tavasz fúvallata enyhén,  
 Míg távol Picininus, azonnal a bérczi tetőkről  
 Száll a lapályra kiválva erőre, erényre a bátor
- 1205 Sforziades s bebolyongja a völgyet, a melyben kanyarg a  
 Mincius<sup>6)</sup> árja sötétkék nádborította mederben:  
 Minciusé, kit örökre híressé nagy fia<sup>7)</sup> tett már,

<sup>1)</sup> Etruriát állítólag lydek telepíték. Itt Firenzéről van szó, mely ellen fordul Maria Fülöp Visconti és ezért hívja vissza vezérét.

<sup>2)</sup> A boji gallok föl elye volt Verona.

<sup>3)</sup> IV. Jenő pápa (1431—1447). Velencei származás: e háborúban Velence részén van.

<sup>4)</sup> A rege szerint itt ért véget a nap szekéréről lebukott Phaëthon.

<sup>5)</sup> Ancona.

<sup>6)</sup> Mincio.

<sup>7)</sup> Vergilius, ki Andesben született.

- Mincius és kinek <sup>1)</sup> árja dicsőbb az aoni <sup>2)</sup> haboknál  
 Átkele Sforza, de várja kigyós lobogókkal az ellen.  
 1210 Ő vele hősi tusát küzdött az itali vezér most :  
 Bármí vitéz a csatán, őt nem követé a szerencse.  
 Végzete itt is utól éré, leveretve, legyőzve  
 Vesztí hadát. Ime most oh Brescia végre szabad vagy.  
 Ostrom alól menekülve, a mit negyed éve vesztél.  
 1215 Mostan visszaadá neked ím egyszerre ez óra.  
 És nem ütött máskép ki a harcznak a sorsa a Gardán.  
 Vesztve raját, ezt is vesztette Philippus egészen :  
 Ám itt is Marcellus az ok, Marcellus a kűtfő ;  
 Ő ki a zord sziklákon is átszállíta hajókat,  
 1220 S természet, taposá törvényed imádtá honáért.  
 Majd irtván a fenyűt sűrűn a reugeteg erdőn  
 Vízre bocsátja, hajót ácsolva, az árnyat adó fát  
 Maoni Arnótól <sup>3)</sup> jöve épen a hős diadallal  
 S hozzák már az atyák végzését, melybe Ravennát  
 1225 Ő rá bizza Velence ; mivel fenyegette e várost.  
 Már a ligurnak az éhdühe. Ugy de mi lenne veszélyesh  
 Mark népére, a mely szeli folyton az Adria árját  
 Mintha az ellenkézre kerül eme tengeri város.  
 Ennek volt is elég hada, ha ellenfele gyáva  
 1230 S volt, ha botor, fufangja elég s ez gyáva, botor volt.  
 Kormányzá -- ha ugyan kormányoz az ostoba, gyáva --  
 Kötve Velenczéhez már rég hűbérkötelékkel  
 Ostasius, <sup>4)</sup> a Polenta nemes törzsének a sarja.  
 Ám adományt nem nyert soha tőlem <sup>5)</sup> s így üres elme  
 1235 Épen ezért neki tört szomszédai hánytak is untig.  
 Épen ezért is a nép boszusan viselé csak a féket  
 S inkább lesz vala rab, mint tűrjön ilyen buta kormányt.  
 Minden fölfordúl egyenetlenség zavarában.  
 Mintha a leczke után pajkos gyerekek dulakodnak  
 1240 És repül is már a levegőben szerte a tankönyv  
 S a kalamárisnak szétfreccsen rút folyadéka ;  
 Most ha a szörnyű zsibajba belép a szobába a mester.

<sup>1)</sup> Személyesítem mint a költő is.

<sup>2)</sup> Az Aganippe forrást érti, honnét ihletet merítettek a költők.

<sup>3)</sup> Etruria = Toscana folyója.

<sup>4)</sup> Ostasiusról szölok a bevezetésben.

<sup>5)</sup> Ne feledjük, hogy Pallas beszél, az értelmi adomány adója.

Vesszőt tart a kezébe, szigor s harag ül ki az arcán ;  
 Elnémúl a gyerek, remegéssel nézi az ostort  
 1245 És az elébb fölvert iszonyú por is leülepszik :  
 Így Marcellusnak látván fenséges alakját,  
 Elcsillapul a harag s a dühöngő nép zaja megszűnt.  
 Zendülők vészes lármája se tombol egész nap  
 És remegést nem okoznak örökké éjjel a rablók.  
 1250 Jelszót érti az ór, szót is fogad és az igazság  
 Tiszteletet költ és megtorlást retteg a bűnös.  
 Hitte a nép, hogy most a Velence uralma alá jut  
 És hogy Marcellust küldötték épen e czélból  
 És fogadá is lelkes örömmel, készen előtte  
 1255 Meghódolni tolong iszonyún a magas palotába.  
 Ó fenségbe' megáll e fúlasztó levegőben  
 És kitör : « Őt a Tanács nem küldte ki teljhatalommal.  
 Ám hogy a várostól elűzze a külveszedelmet  
 És hogy mentse együtt meg a népet is és fejedelmet  
 1260 Mert hiszen annyira még nem tartja Velence Ravennát.  
 Hogy rútúl hitet is szegjen, rászedve barátját.<sup>1)</sup>  
 Újra meg újra ilyen szót hallván, enged a nép már.  
 Őt, csakis őt, bámulja, csodálja, dicséri az égig.  
 Végre a válogatott öregek sora járul elébe  
 1265 S tolmácsolja előtte egész nép közakarátját.  
 S kérve-esengve kínálja meg őt fejedelmi jogarral :  
 Azt kértökre fogadja el, a mit más keres, áhít  
 És o ne vesse meg, a mikor őt az ég maga hívja ;  
 Nincs ura, mert bárgyút ural épen e perczbe' Ravenna ;  
 1270 Várja a trón, üres az, foglalja el ő maga tüstént ;  
 Hogy ne ültessék akaratlan a trónra Philippust.  
 Szép szóval kezdé lebeszélni őket e tervről,  
 Ámde beszéde alatt a tömeg rontott be zajongva  
 És kiabál, hogy tény e dolog már és a piarczon  
 1275 Lázad a nép. Lobban Marcellus szörnyű haragra  
 És rettentő hangon eléhíva nyomba' poroszlót  
 És a nyaláb vesszőbe dugott bárd<sup>2)</sup> íme kivillan.

<sup>1)</sup> Az események ugyancsak nem adtak igazat Marcellusnak. Velence egyszerűen kijátszta és száműzetésbe küldte Ostasio da Polentát.

<sup>2)</sup> Cum fascibus et securibus : lebeg a renaissance-író előtt, ki a hol lehet, a római viszonyokat másolja le korának jogi és tábori életében is.



- Tennie ezt kellett. kinek a nép bódola önként  
 S félt is tőle, ki vért csak kénytelenítve ha ontott.
- 1280 Szétfuta nyomba. Nem is csak a félsz remegése hatott rá.  
 Mint inkább megdöbbsenté eme lelki magasság.  
 Hogy van e földön olyan, ki hatalmat, polezot is elvet  
 És elodáz, a midőn kérelmek közt fölajálják.  
 Más a kezébe ragadja erővel, kit uralomvágy
- 1285 Szomja gyötör, ki ezért széttép minden köteleket.  
 Polgárt föllázít hona, szülőt gyermeke ellen  
 S kardot is ad testvérnek a testvér elleni harcra.  
 Élne, csak élne ilyen lélek mindenkiben, akkor  
 Tündöklő csatarend vizen s harci mezőn se zújongna.
- 1290 És soha sem kardot csapkodna kovács a pörölylyel.  
 Gyilkot egy üllő sem láthatna, de isteni békét  
 Élvezhetne a nép s saturnusi <sup>1)</sup> korszakot élne.  
 Édes szenderként lepné a halál meg az aggot  
 És az arany Szűz <sup>2)</sup> e földi mezőkre leszállana ismét.
- 1295 Ámde kegyeltemnek nem is áll egyedül eme tette.  
 Hányszor, o hányszor ígért neki más nagy garmada kincset:  
 Annyiba vette, miként homokot, halmát az aranynak!  
 Fölkeresé Párist s a futóknak kér menedéket.  
 Titkon megbizatott bár mennyit ígérni, ha ingyen
- 1300 Nyújtani oltalmat nem akarna talán eme férfi.  
 Ezt meg is orrontá Paris és új pyrrhusi <sup>3)</sup> eszellel  
 A nyereségből részt is ígér: új Fabriciusnak.  
 Marcellus megová nem csak lelkét a Gylippus <sup>4)</sup>  
 Szennyétől, de Parist is megtéríti hízalgó
- 1305 Szókkal s így roppant kincset megtarta honának.  
 Vérónát ez alatt dúlá Sforzának a serge.  
 Megbízta a Tanács, hogy sarczúl ezreket adjon  
 Vagy nyílt síkon tör maga nyomba garázda hadára.  
 Hogyha nem ő, a vezér vet féket e csűrbe tömegnek.
- 1310 Sforzának titkon besugák a Tanács üzenetjét,

<sup>1)</sup> Az Ovidiustól megénekelt arany korszak: Saturnus uralma.

<sup>2)</sup> Astræa, az Igazság istennője, Jupiter uralma alatt hagyja el a földet.

<sup>3)</sup> Pyrrhus megkísérté Kineas útján Fabriciuszt vesztegetni, de ez hajthatatlan maradt.

<sup>4)</sup> A syrakusai hős a peloponnesosi háborúban ragyogó hírnevét galád közpénzek sikkasztásával szennyezé be. Plutarchos, Lysander 17.

Nem haboz ez, a titokban ajált pénzt mint a magáét  
 Marcellusnak ajálja. titoktartást is igérvén.  
 Ám nem tántorítá meg ez édes vesztegetéssel  
 Mint nem a római hőst,<sup>1)</sup> ki nevette a samnita kincset  
 1315 És a babot csak főzte tovább eszerép fazekában.

\* \* \*

Harcz meg béke között míg eképen folytak a dolgok,  
 Őszre hajolt az idő, a meleg nyár nagy heve szűnt már.  
 Lomhán telt el a tél. A tavasznak zsenge virágít  
 Itt vagy amott nem sok vérrel szennyezte be Mavors.  
 1320 Harsona hallgata most. Janusnak<sup>2)</sup> érzehevederrel  
 Elzárták kapuját, dühe nem tombolhata nyíltan.  
 Mert ugyanis ádáz harcok közepette Philippos  
 Már kimerült, nem birta tovább ki a Sforza szerencsés.  
 Büszke hatalmát és fordult hioni csel- s leleményhez.  
 1325 Mert emez ifjú hősnek odadni ígérte a lányát  
 Nőül és vele még a kelengye fejébe Cremonát.  
 Ha a gyűlölt harczot békével félbe szakítja  
 S őt az apóst nem bántja a vő. Forrong szíve ennek  
 Űzi emitten a kék - meg amott zaklatja a dicsvágy.  
 1330 Lanyha Velence iránt s nem érez az Insuber ellen  
 Semmi gyűlölséget s a felek közt békebiró lesz.  
 És hogy a két fél közt egyetértés is jöve létre.  
 Picenumba' körül jár büszkén ünnepi fénynyel  
 Ő, a ki békét szerze, ki nőt nyere és ki kelengyét<sup>3)</sup>.  
 1335 Mint ki lakon nőt<sup>4)</sup> vitt haza Venus ajándokaképen  
 S tette valóvá rémlátásit az édes anyának.  
 A Rubiconon alig kele át diadalmi menettel  
 És hordozta körül a nejét e vidéken a nép közt:  
 Hirtelen a nászdalt túlzúgja a harczi riadója.  
 1340 Mert méltán lobbant Latium főpapja haragra  
 S vissza a Picenum földjét követelte magának

<sup>1)</sup> M. Curius Dentatus, ki a samniták garmacla aranyát megvetette és megelégedett az egyszerű babétellel. Horatius Carm. I, 12, 40. dicsőíti

<sup>2)</sup> Janus templomát béke idején bezárva tartották. Érdekes Verg. Aen. I, 294. és köv. VII, 607. és köv.; de már Ennius Ann. 370.

<sup>3)</sup> Sforza jegyesének Cremonát ígérték és adták kelengyébe.

<sup>4)</sup> Helenát.

- És Alfonz segíté, a ki győzött Campaniában  
 S Parthenopé <sup>1)</sup> ura lőn innét elűzve Renatust <sup>2)</sup>.  
 Veje miatt bőszt dühre fakadva segít Galeazzo.  
 1345 Visszatorolni kívánja a kelta bukást s vereséget  
 Nem csatatér győzé le szegényt, de nyomor meg az inség  
 S szerte bolyong mind'ütt szálnalmat keltve, a hol jár.  
 Ám az após e csapást szégyelvén bosszura gerjed  
 És meg nem szakadott a gyűlölség és harag addig  
 1350 Mig a szegény nyomorult valamit még veszteni birt csak.  
 Mostan igaztalanul elvenni akarja Cremonát.  
 Ámde a hős a rokon kígyó mérges foga ellen  
 Óva magát, fölkérte Velenczét: védje e várost  
 Békeszegésre ez új ürügy és új ok vala ismét.  
 1355 Már fenyegetve a kéz sietett is rántani kardot,  
 Most hogy erővel védni akarta Velencze Cremonát,  
 Hogy egy időre adá csakis át, veti szembe Philippus.  
 Nem segíté meg a jogtiprót, nem az ég sem azonban.  
 S cserbe hagyák a nagy istenek azt, ki eként szege esküt.  
 1360 Mert vagy a jogtalan ügy fordult ő ellene mostan,  
 Vagy végső fonalát fonták éltének a Parcák  
 Vagy a vezér lett más: odahagyta hadát a Szerencse.  
 Mert nem rég le a Styx vizihez szállván Picininus; <sup>3)</sup>  
 Mostan utána Ferencz fia állt élén a hadaknak.  
 1365 Testi erőre nagyobb ő nála, de gyöngé tehetség.  
 Ámde a testi erő mit is ér, mit nyom, hol az ész kell.  
 Fordulatot vesz az ügy a Velencze javára azonban.  
 Ő igazát védé, neki kedvez most a szerencse  
 És még balsors ellen is ott mellette vezérül  
 1370 Állt Marcellus. Előbb ez a mint ama régi Quiritek  
 Béke alatt pihenő idejébe' művelte a földjét.  
 És mialatt fogason függött rég fegyvere sorban  
 Az eke szarvánál szívesen hullat veritéket  
 És árkot vonván örömet homlítja a szöllőt.  
 1375 Érezi oltó ág a kezét, áldás van alatta.

<sup>1)</sup> Nápoly.

<sup>2)</sup> Anjou René, ki versenyzett Alfonzóval a nápolyi trón felett.  
 Janus Pannonius e René királyhoz is intéz epithalamiumot, mikor Galeazzo leányát veszi el.

<sup>3)</sup> E hely is egyike a költeményben megénekelt események időpontjának meghatározására figyelembe veendő helyeknek.

- Büszke a szántó is, hogy patricius veti, szántja  
 És ha időközben pihenője akadt a kezeknek,  
 Halkan pengetvén az achillesi <sup>1)</sup> lanton elandalg.  
 Míg játszik a körisfa sötét árnyában a lanton  
 1380 Néma ajakkal rá hányszor figyelének a fecskék.  
 És a vad is, mely félt a vadásztól, hányszor, o hányszor  
 Csüngve dalán bűvölten előtte figyelni megállott.  
 Ekkor is épen ilyes valamit művelt a magányban,  
 A mikor im sietőn jön a város hírnöke hozzá.  
 1385 Hozza a bárdokat és vig zaj tölté be a házat.  
 Így keresé föl ép a mezőn dictatori tisztség  
 Azt a bozontos öreg harezost, <sup>2)</sup> a ki törte a földnek  
 Durva rögét nehezen, hogy az izma dagadt bele karján.  
 Most a követ kivéve kezéből gyorsan az ásót  
 1390 — Mert habozott még — és izzadt vállára felölté  
 A bíboros tógát s átadta a bárdot, a vesszőt.  
 Eltűnt már a paraszt külszin, fenség üle arczán  
 És a bikákat <sup>3)</sup> az új bíbor megijeszti — riasztja.  
 A vakító fény úgy elkápráztatja övéit.  
 1395 Hogy bámulja gyerek, bámulja cseléd csodaképen.  
 Hol vagy Quintiusom — ezt tőle az asszonya kérdi —  
 Hős Marcellus ekép a vezéri botot veszi által.  
 Hagyva kapát, ásót s a zilált hadakat tömöríti.  
 Mindenik ujjong és nagy örömel megy vele szembe  
 1400 S hozzá bízva remél diadalmat aratni bizonynal.  
 Közéjük megyen ő, nem volt neki pénze se kincse,  
 Mégis olyan szívesen teszi meg mindenki parancsát,  
 Mintha ajándokot és gazdag bért nyerne jutalmul.  
 Környezi őt bizalom, szeretik bármily takarékos.  
 1405 Mily csoda volt, hogy most az az ifjúság, mely a bérért.  
 Megfizetett aranyért mozdult csak és teve mindent;  
 'S engő pénz a midőn nem csábítá, sem ajándék.  
 Látva nyugodt arczát, hallván a szelíd szavait csak,  
 Mind vetekedve ragadt fegyvert s táborba siet mind  
 1410 És hadi rendbe siet, csak a népnek az alja kívánja,  
 Hogy halogassa tovább máskorra az ütközetet még.

<sup>1)</sup> Achilles, mikor haragjában visszavonult sátorában, lantját pengeté.

<sup>2)</sup> Cincinnatus, kit az ekétől hívtak dictatori székbe.

<sup>3)</sup> Kallimachus egy költeményében hasonló jelenetet beszél el Herakles látogatásáról.

- És ne hajtson azokra, a kik csak harezót üvöltnek.  
 Tiltá még a csatát a Tanács, ha netán, mielőtt még  
 Hína csatára a kürt, békére hajolna Philippos.  
 1415 Huzza-halasztja soká ez a választ, míg a követség  
 Észre vevén a család furfangot, őt oda hagyja:  
 Mostan a harez-vágyó csapatoknak pénzjutalom jár  
 És meg is engedték a vezérnek kezdeni harezot.  
 Sforziades megtudja hamar, hogy az Ancona táján  
 1420 Van Marcellusnak hada már, jön védni Cremonát.  
 Enged azonnal, mert hiszi, hogy míg e férfi vezérel.  
 Nyer hamar oltalmat, segedelmet, hogyha kívánja  
 Míg ha korábban kért, panaszolt, késett a segítség  
 S nyiltan tépték szét a szövetség szent kötelékét.  
 1425 Nem kószálnak most a ligur csapatok szanaszélylyel,  
 Szerke mezőn nem dűlnak, zárt városba se törnek,  
 Nem szágúldoznak csapatok sem egész a kapukig  
 Szépen a tábor sáncza mögé húzódva megülnek.  
 Az Eridanus <sup>1)</sup> két nem egyenlő ágra szakadván.  
 1430 Közbe vesz egy szigetet, melyet innen mossa kisebb ág,  
 Ámde belül meredélyes a mart, sziklás üregében  
 Örvényt alkot a víz, azután tüskés csalit elzár  
 Minden utat, buja dús pázsit-borította mezőre  
 Szélesedett ki tovább a vidéknek távoli síkja.  
 1435 És szabad itten a két rész közt a közlekedés is.  
 Mert ugyanis két hid köti egybe a két folyamágot.  
 Táplálékot e hely bőven nyújt mindig a nyájnak  
 És a folyón a hajók szállítanak egyéb eleséget.  
 Itt eme zárt helyen ül meg az ellenség hada mostan.  
 1440 Sánczok közt érezte magát, pedig ott a nagyobb rész,  
 Hol már senki se fél s nem retteg semmi veszélytől.  
 Szégyen, o szégyen! Nyílt csatasíkra kiszá lni se mertek?  
 Vaj' mit is ér a nagyobb szám, hogyha a lelketek ernyedt  
 Nincs biztos menedék sehol, azt csak az éber erény nyújt.  
 1445 Ostoba renyhét nincs fal, a mely megvédeni bírna.  
 (Ganges védjen emit az Araxes <sup>2)</sup> védjen amottan,  
 És ha fagyos Tanács, <sup>3)</sup> meg a Maotis <sup>4)</sup> árja körülvesz.

<sup>1)</sup> A Pó mythikus neve.

<sup>2)</sup> Folyó Örményországban, ma Aras.

<sup>3)</sup> Dón.

<sup>4)</sup> Az Azóv-tenger.

- És ha kilencz ágával a Styx is ölelne körül még :  
 Útat tör Marcellus, utat. Már rántani kardot  
 1450 Kész vala, mert szítá az a harcз lángját, hogy az ellen  
 Bujkál. Most akará, ép most támadni meg őket.  
 Most hogy e rejtek helybe bizának s mit se remegtek.  
 Ámde titokba csalárd cselt szöve takarta be tervét,  
 Úgy hogy a kémeknek szabad útat is engede tudva,  
 1455 Sőt e Dolonokat <sup>1)</sup> a táborba' körül maga vitte.  
 Ez pihenő szint ölt és még mozdulni se' készült  
 Szerte csupán lakomák, játékok víg zaja cseugett.  
 Aztán ajándokot adva bocsátja is el fedezettel.  
 Fölfegyverzi hadát azalatt mély csöndbe' titokban  
 1480 És vezeté halkal csapatit maga szép hadi rendben.  
 Egy portyázó csapat hoza hirt a velencei hadról,  
 És hogy e hír mely igaz, mutatá már messzi a táj', mert  
 Porfelió boritá az eget, de Ferencz üle tétlen  
 És csak ijedtségszülte mesének vélte a dolgot.  
 1485 S még az üres hírnek szerzőit megfenyítette  
 (Cselet nem alít, gondját el Iacchos <sup>2)</sup> mámore üzte ;  
 Végre közel ragyogott im előtte a bíbor oroszlán.  
 S kápráztatva szemét az aczélnak fénye kivillan.  
 Mint kit a villámnak szele gyorsan a röptiben ér csak,  
 1470 Földre lerogy elaléltan, a végét várja bizonynyal  
 És eszmélve, egész testén által remegés fut.  
 Nem meri még szemeit fölnyitni, fölállani sem mer.  
 Így döbbsent meg az ifju, alig hogy szólni tudott már  
 «Rajta fiúk, a hidat szedjétek szélylyel azonnal ;  
 1475 Mert ha fenáll, megvédeni azt nincs semmi reménység.  
 És alkosson a többi csapat hadi rendet azonban.»  
 Szóla rekedt hangon sápadtan. A hidnak a talpa  
 Omlik a vízbe legott, még át sem kelhete épen  
 Serge egészen, e kis nyereség sok vérbe került ám  
 1480 Most a kigyós csapatoknak : akár mint is sietének,  
 Meghiusultan azért még bőszebb dühre gyuladtak.  
 Marcellus látván, hogy e gyors rohamára az ellen  
 Mint megrémüle, nyomban a vízbe rohan csapatostul,  
 Hol a fogoly kalauz gázlót mutatott a folyón át.  
 1485 Most mit e férfi mivelt, hiven azt elmondni ki birná?

<sup>1)</sup> A Homeros, II.-nak X. énekébe szöft epizód a Dolon kémjáratáról.

<sup>2)</sup> Iacchos == Bacchos.

- Kész vala egymaga ő száz meg száz vészbe rohanni,  
 Bár testébe hagyá a nyomát nem régi betegség.  
 Annyi felé csap, mintha csak állna ezer csapat élén.  
 Itten az alkalmas helyen ő állíta föl ágyút ;  
 1490 Ő némítja amott el az ellenség tüzelését.  
 A sietőknek emitt mutat útat, feddi amott a  
 Még habozót, fényes díjat adni ígér, ki először  
 A rohamos folyó árjába rohanna be bátran.  
 És csakis ő mutatá meg, a part hogy hol meredélyes  
 1495 És hol tart rövidebb ideig gyors víz rohanása.  
 Hejh, tarts erre, csak erre irányozd Picus a zablát,  
 Ott hol a sárga kavics megcsillan a szép verőfényen !  
 Merre sietsz te Oliva? Veszélyes amottan az örvény.  
 Tarts csak jobbra emitt a sekély ; alig fedí tiszta  
 1500 Víznek a tükre, amott elvész feneketlen iszapban.  
 Így kiabál s legelőbb maga törtet a mély vizen által.  
 Jégzáporként zúgva üvöltő kopja özönben.  
 Végzete óvta s az én pajzsomnak védte varázsa.  
 És mikor egy kürtös takaródót fűtt, kiragadta  
 1505 Kürtjét és maga fűtt riadót, ada jelt a csatára.  
 Lárma, zsbaj támad fölesap kavaródva a mély víz,  
 Fényes harczi mezet, paripát megbámul a Nájád  
 És a vörös tollat föltüzni fejére szeretné.  
 A folyamistén mély barlangnak ölébe lakik bár,  
 1510 Csillagos szép arcát mégis felüté e csodúra  
 És háborgu nagyon láttán eme szörnyü merénynek,  
 Hogy lábbal taposák így a Hesperida habok atyját.  
 Ezt forgatva magába' haragra gyuladt is azonnal  
 S már zivatart támasztani kész, de nem engedi meg Zeüs.  
 1515 S titkos jellel tiltja, milyent ismer csak egy isten.  
 Átgázolni tehát könnyebb, de nehéz a kimászás ;  
 Mert szakadékos a part s le-lemüllik könnyen a vízbe  
 És kereken szétszórt őrség is védte a partot.  
 Folyton a kopja- s' nyilsuhanás hangzék a mag asból  
 1520 Majd hogy elúzá ezt a miénknek hősi erénye,  
 Egyrészt nagy kerülőn menedékes partra törekszik,  
 Könnyü szökéssel a más meredélyes martra kiugrik.  
 S makranczos paripát a lovagja nem egy maga hajszol.  
 Mig sarkantyuz elől, a lovat böki, szúrja gerelylyel  
 1525 Az ki mögötte jön és tör utána előre az árban.  
 Geszt fogadú azokat, kik fölvergődtek a partra.

- Tüske bozót benövé, szanaszét tömötten az útát.  
 Itt a velencei had megakadva veszélybe' forog már ;  
 Ámde merészen előre halad bontott hadi renddel  
 1530 És szűk ösvenyeken nehezen szakadozva egyenként  
 Törtet előre, kuszán bebolyongván szerte a tájat.  
 Végre kivergődött a had egy téres csatasíkra,  
 Hol a ligur tábor legszélső sátrai álltak.  
 Most kezdődött még csak, mostan a harc igazában.  
 1535 Kopja hasítva repül és zúgva süvöltöz a léghen.  
 Lenn a mezőn a tusán iszonyún csapkodnak a kardok.  
 Döng a sisak, mikor a buzogány rá csapva bezuzza  
 A koponyát, sikoly és nagy láрма betölti a léget.  
 Láthatod ezt a midőn vág, az fölfogja csapását.  
 1540 Ép így csapkod az ár, emelkedik s száll le a hullám.  
 Sárga kalásztenger hullámszik a szélben eképen,  
 Ép így hajlik, eként rendül meg a fák koronája.  
 Még se soká volt kétes a két tábornak a sorsa.  
 Mer hisz' a meglepetés a kigyós hadat úgy megijeszté,  
 1545 Hogy nem birta soká ki a Marcellus rohanását  
 Ott a hajókra elébb a vezérek szálltak azonnal  
 És az alatt a sereg sietett átkelni a hidon.  
 Hejh, de mily alkotmány birt volna el ily tömeg embert ?  
 Roppan a láb, tágul a gerenda, szakadnak a kapcsok,  
 1550 Dúl az egész már fölcsap az ár és mélyen az erdő  
 Zúg a robajtól és körül a Phaëthont sirató fák,<sup>1)</sup>  
 Megrezenve a törzs, ontának a földre borostyánt.  
 Úszni se bírnak. Alá-lemeríté őket a fegyver.  
 És lenyomák a lovak ; szanaszét úszkálnak a pajzsok.  
 1555 Fenn a vizen himbál a sisak, fentartja a tolla.  
 Hát folytassam-e még? Teljes diadalmat arattunk.  
 Több el a vízbe merült és foglyul esék a nagyobb rész.  
 És kit az öldöklésbe kifáradt had hagyva futni  
 S már megelégtült bosszú se' bánta, csak az menekült meg.  
 1560 Biztonságba' fogott már zsákmánylášhoz a tábor  
 És míg az éj be nem állt, kiki szerzett drága ragadmányt.  
 Csak te valál egyedül távol Marcellus azonban.  
 Mert mintsem magadat, mást inkább gazdagítottál.  
 Közharczost zsákmány, a vezért illette a palma :  
 1565 Sok diadalt aratál, de te több hasznót se kívántál.



- Mint Paullus,<sup>1)</sup> ki vivé Perseust diadalmasan egykor.  
 S mint ki remek műveket megvet, földulva Korinthost.  
 Mind a vagyont mit veszte Cremona, mi birtoka volt csak  
 Most egyszerre együtt veszi vissza s szép diadallal;  
 1570 Most csak a Marcellus neve zengett édig emelve.  
 Név a vizen, földön nem hangzók annyiszor egy sem.  
 Készült már számára az út diadalmi menetre.  
 Szép lejtős út, amde pihenni ha vágyik a többi,  
 Nem Marcellus. «Még idejét nem látom a téli  
 1575 Táborozásnak -- szól -- in' az ősz még ontja gyümölcsét.  
 Hannibal is Cannæt mért nem használta ki jobban?  
 Hát Capuába' miért dőzsöltek sergei renyhén?  
 Nem, o ne veszsen el a had, mert duskál a javakban:  
 Bére van és elesége elég s még megvan az ősznek  
 1580 Dús termése! Éként szólt és szó nagyszerű tervet,  
 Hogy mint állna boszút az Insuber ellen az Etsért,  
 Hogy súlyosb vereséggel ezért neki visszafizessen.  
 Védi a Medve felől a kigyós birodalmat a zúgó  
 Addua,<sup>2)</sup> mely majdnem mérkőzik a Kelta folyók közt  
 1585 Az Eridanussal, mivel oly mély medret is ása  
 S egymástól oly messze vagyon két partja a víznek.  
 Éjnek az árnya alatt ő kompot ereszt a habokra.  
 Mély csönd titka fedé, takarí be homálylyal a tervét,  
 Kémül azonban elébb a folyón átküldte Tibertust.  
 1590 Küldött másokat is, kik az ellent messzire vonják  
 Ép ama ponttal, a hol a folyón átkelni akartak.  
 Az vala ún lelemény, őket rászedni tanácsosal  
 Akkor birni futásra, midőn támadhata bizvást.  
 Ennyit a csel, nyilván elvégzi a többit erényük.  
 1595 Hozza azonban igazszavu kém eme pereczben a hírt, hogy  
 Még a sok ágra szakadt folyam két ága előttük,  
 Más meg hozza a hírt, hogy annyi hajó van az áron,  
 Hogy csőrükkel a kompot ezek még szerte hasítják.  
 Most mindannyi jajong s átkozza jajongva a tervet:  
 1600 Nincs menedék, ha legott nem térnek vissza honukba  
 És földidezik a mult emlékeit ősi időkből.  
 Régi csapásokról, mivel a félsz volt tanítójuk.  
 Már próbált e folyón átkelni velencei zászló,

<sup>1)</sup> Aelius Paulus Pydna mellett verte meg Perseust, Makedonia királyát.

- Ámde hiún maradott próbája veszélyt hozza mindig.  
 1605 Majd sok vergődések után alig értek a parthoz,  
 Majd lemerülve a kapzsi halaknak az étke levének.  
 Ha a kegyes Gonzaga,<sup>1)</sup> ha Carmagnola <sup>2)</sup> vezette :  
 Tervük meghiusult mindig csúfos vereséggel.  
 Most is előttük az áll, ha a végzetet újra kihívják.  
 1610 Mert vagy e föld- vagy e víznek a végzete, sorsa bizonynyal,  
 Hogy soha ellenség itt át ne hatoljon e ponton.  
 Nem lehetett még túl e vizen ki se tűzni a Szent Mark  
 Zászlóját sohasem. Mig eként háborga a tábor,  
 Marcellus kifakad : «Mely balga, mely ostoba félsz ez !  
 1615 Megtört ellenségben ugyan van-e annyi merészség,  
 Mely még küzdeni kész ? A hajókat halkal eresztők  
 Hullámokra, nehogy romboljanak úszva az áron  
 S épen azért feszített kötelek még fékezik őket  
 Vagy ha a partba csapódnak, ügyelve segítnék azonnal  
 1620 Ott a miénkek. Van Szent Marknak végzete, sorsa,  
 Mely jobb végzet, sors a kigyó-czimeres Fülöpénél.  
 Tán nem is új Halys ez <sup>3)</sup> ? Nem tilt átkelnem Apollo  
 Kétes jósszava sem ? Pontusra ha szállani Jason,<sup>4)</sup>  
 Cæsar az Oceanusra, Icarus a légbe merészelt :  
 1625 Minket vissza nem űz e csekély víz medre talán csak ?  
 Visszavonulásnál ha lehet súlyosb vereség is,  
 Ámde nagyobb szégyen nem, a mit elbirni se bírnék.  
 Hejh, de mi szép a babér, a melyért örömet adom éltem.»  
 Mfg buzdíta ekép, jön a hír : a hajók a kezükben  
 1630 S van gázló, a hol átkelhetni az Addua árján.  
 Ellenség nyoma sincs, már biztos egészen a környék.  
 Marcellus műve volt, hogy ez oly sok századon által  
 Szűzi talajra lép a velencei rótszin oroszán.  
 Reggel már az egész had örülve körülveszi őt és  
 1635 Bár nem akarta arany sarkantyút köt fel a hősnek.  
 S drágaköves szinarany hüvelyű szép kardot övez föl.

<sup>1)</sup> Aligha nem Gonzaga Lajos, Mantua fejedelme, kihez Janus Pan-  
 nonius egyik dicsőítőmémnyét intézi. (Teleki-kiadás I. 235—251.)

<sup>2)</sup> Carmagnola, kit később hazaárulással gyanúsítottak és halálra  
 ítélttek.

<sup>3)</sup> Legnagyobb folyó Kis-Ázsiában, ma Kisil-Irnek, melyre nézve  
 Kroisos kapta a delphibeli isten jóslatát, hogy nagy birodalmat tesz  
 tönkre, ha átlépi. Átlépte abban a reményben, hogy meghódítja Persiát  
 és épen ezzel veszíté el saját birodalmát. Herodotos I. 53. és köv.

- Hósi díjul, mivel ő leigázta az Addua árját.  
 Nagyra vevék eme ténnyt, a minél még férfi nagyobbhat  
 Nem teve, mert míg elébb védé a honát, a sajátját  
 1640 Most lelkes seregével az ellen földre tört be.  
 Épen azért a Quirit törvény nem azoknak adá meg  
 A Capitoliumot meghágni, a kik a hazát csak  
 Védtek, ámde ahhoz kik még szerzettenek újat.  
 Több külföldi király küld Marcellusnak is önként  
 1645 Szép hadi jelvényt. Így legelőbb is küldé Renatus,  
 Parthenope ura és azután meg a francia küldött,  
 Sőt a te drága hazád feje, kormányzója <sup>1)</sup> is egy szép  
 Ősművü boglárt küld, a melyet maga horda a mellén  
 Ősi vitézkötés, a melyen csupa ékkövü kigyó  
 1650 Lángszin testével halkul tekerődzeni látszék.  
 Több oldalról jött lovagoknak rendjele, éke,  
 Annyijeles közt nem juta még soha, nem juta bizvást  
 Mint Marcellusnak méltóbbnak sem derekabbnak,  
 Hogyha az okra, időre, ha helyre, ha módra tekintesz.  
 1655 Szégyen, hogy ha ilvest a királyok termeiben nagy  
 Áron szerzene bárki : mivel dísz nem díszit aljast.  
 Legszebb ék nem is ék annak, ki nem érdemes arra.  
 Részesité maga is bajtársit bő jutalomban.  
 A ki vezér valamennyi egy-egy kastélyt nyere tőle.  
 1660 S a hadi népnék is osztá ajándékot érdeme, rangja  
 Tette szerint értékben a mely ép megfelelő volt.  
 És te kevésbe ne vedd, hogy e folyót megzabolázta.  
 Egy tettére se volt maga Caesar annyira büszke,  
 Minthogy a Rajnának féket vet torkolatánál.  
 1665 És e merény vaj' azért-e dicsőbb, mivel átkele bátran ?  
 Vagy tán több a siker s a haszon, hogy vissza is épen  
 Jött maga, jött hada is. O bizonyynyal többet is ért ez.  
 Cassanust legelőbb támadja meg ott a közelben,  
 Órjás ivezetű kőhidat is épít a vízre.  
 1670 Hogy többé el az árja ne zárja előlük az utat.  
 Mintegy örök lánczczal kötözé meg foglyul a folyót.  
 Eztán bárha hadát a november zord hidegével  
 Kényszerité már téli köpenyt hogy öltne magára.  
 Mégis az insuberek dús városait befutá még.  
 1675 Zsákmányolt roppant sok kincset, állatot, embert.

<sup>1)</sup> Hunyadi János. E hely érdekes és ismeretlen adat történetünkben.

- Ugy hogy megveti már a vitéz a középszerű hasznát  
 És nem egyéb, de csupán a bíbor ruha kell neki már csak.  
 Drága smaragd, szinarany meg ezüst tárgy, rengeteg érték,  
 Zsákmányul egyebet hagyta ott a szolgacsoportnak.
- 1680 Ám gyakran ragadá el az embert már a szerencse,  
 Mostan a préda felett föllázad a fosztogató nép.  
 Már nem fáklya, dorong vagy kő süvöltöz a légből,  
 Ámde erős karral röpitett sok dárda, gerely száll.  
 Gyorsan a nyíl csengő fjról suhan a levegőn át.
- 1685 Puska ropog, kirepülve halált visz messze az ólom  
 Gyászos lesz vala akkor e nap rád nézve Velence,  
 Marcellus ha — legott ámbár feje, melle fedetlen —  
 Nem rohan a zúgó kopjáknak a zápora közé.  
 Egy percz kell neki csak s el is ül a viszály dühe nyomban,
- 1690 Hangja meg arca s a kéz intése elég vala néki.  
 Mint a midőn a vihar veri föl csapkodva az örvényt  
 S csapja a szírthez : a tenger urát bosszantja a mélyben.  
 Vissza is üz minden szelet ez barlangi lakában.  
 Mert a mihelyt fölüté a fejét a habokból az Auster,
- 1695 Elnémúl s retteg szigonyátul az északi szél is.  
 Felleg eloszlik, a hab nyugodt tükörbe verődék ;  
 S lágyan rengve verőfényes csilláma fehérlik.  
 Ő a habot nem is érve robog szárnyas fogatával.  
 Akkor is épen eként csilapult le legottan a vak düh.
- 1700 Késő télre vivé már csak nyugalomra a tábort.  
 Ám hogy az elméket ne lazítsa a renyhe hanyagság  
 S pettyhüdtté ne váljon a tétlenségben a test sem,  
 Ki-kicsapott a sereg s gyakorolta szünetlen a harcot  
 Ticino vára <sup>1)</sup> alatt. Ekkor vereték le egészen
- 1705 Braccio Károly, e hős ivadéka a dicső atyának.  
 Gentilis győzé le vitézül nyílt csatatéren.  
 Nála barát közelebb Marcellushoz nem is állott  
 S hozzá nem vala senki erényre, se tette hasonlóbb.  
 Mennyire isteneket csak erénnyel elérhet az ember.
- 1710 Ennyi csapás oka, ily sok baj forrása Fülöp, te  
 Most mit is éreztél, hogy két vereséget is értél  
 És hogy az ellenség nem is állta határodon immár,  
 Ám tüzzel-vassal behatolt földedbe egészen,

---

<sup>1)</sup> Tessino.

- És dúlá a tied, ki raboltad mindig a másét ?
- 1715 Rejtekedet folyton veri hír föl újabb vereségről  
S már gyűlölöd, bőszen dühre ragad csak a hirneve is már.  
Büntetlen te neked nem hozhat hirt soha senki.  
Bármi jelentés bánt jobban mint bánthat az ellen.  
Ám a kígyó erejét veszítve növekszik a mérge :
- 1720 Oh ha fejét, ha fejét fölemelhetné csak is egyszer !  
A ki leverte, viszont le a földig alázni ha bírná !  
Ez vala éjjeli, ez vala nappali gondja szünetlen.  
Törrel szúrja le orvul avagy neki öntene mérget.  
Végre csalárdan eszel ki magában olyan csoda csábót,
- 1725 Mely már annyi erélyt puhított meg, foglyul is ejte  
Annyi szívet s zavarát föl is annyit Italia földjét.  
Küld neki roppant kincset ajándokul annyit, a mennyin  
Megvehetné a Catók meg a Publicolaknak <sup>1)</sup> a lelkét.  
Mind a mi szép remeket csak a gallok városa <sup>2)</sup> sző, fon,
- 1730 Vés, esztergályoz, furag, önt fát vagy vasat, érczet  
És mit más föld, más víz vagy más bányá teremvén.  
Hoz, szállít, aknáz : kalmár, a hajós vagy a bányász.  
Mindez azonban csak úgy hat Marcellusra, miként a  
Szendergő gyermek hallgat még dajkamesére.
- 1735 Mert mit a zsarnok küld ajándokot, úgy veszi számba,  
Mint Kirké csodabájitulát az eszélyes Ulixes.  
Látva, hogy a magasan repülő sast törbe nem ejti  
És számára hiába vetett ki akármi kelepczét  
Ismét esd a vejének (a végszükség mire vitte !)
- 1740 S azt, kit teljes erővel elébb letiporni törekvék,  
Hívja segélyül : «Jobb lesz fátyolt vetni a multra.  
Megtalan ő, az após, a vejére száll az örökség.  
A fejedelmi jogart követelheti gyermekinek már  
S szomszédból örökébe lopózni ne hagyja Velenczét»
- 1745 Sforza tehát eme csábra saját bús végzete folytán  
Csatlakozott a ligurhoz, a jót, mit nyujta Velencez.  
Eskükötést, czimeket, díszet, mindent elfeledett már  
És feledé, hogy ez nem is oly rég harczola érte.  
Sok balsorsa után emelé a fejét a ligur már,

<sup>1)</sup> Valerius Publicola, ki a Tarquiniusokat és szövetségeseiket legyőzte, a népszabadságot tisztelte és ezért köztekintélynek örült.

<sup>2)</sup> Milanora vonatkozik.

- 1750 S készülé már új harczra a gall Senának <sup>1)</sup> a táján  
 A mikor annyi csapás láttára kétségbeesett, bús  
 Viscontit sok bűne miatt megtorlani jöttek  
 A furiák, neki hozva halált. Zord tél fagya multán  
 Már a midőn zöld lombot a fák, a mezők gyepet öltnek.
- 1755 Még darabig Marcellus időzvéen künn a határon  
 Hódítgat helyeket, miket elfoglalni tudott még.  
 Mostan azonban egy új nagy tettet végzeni készül.  
 Terve merészebb, mint a mit álmában szöve eddig :  
 Megtámadni akarja magát a büszke Milanót.
- 1760 Mondd hogy a *Gyapju közet*, <sup>2)</sup> ha nevét származtatod ennek.  
 Hejh de tömérdek a gát : Marcell' őrzöngeni szünjél  
 És a Gigasokként az eget botorul ne rohand meg.  
 Hisz ha talán éjjel szövi néked e tervet az álom  
 Másnapon áldozol is, hogy e rossz jelt messze elűzzed.
- 1765 Hát te e várost, mely legnépesb Hesperiaiban  
 Ostrom alá fognád ? Nem látod, mennyi vezére,  
 Mennyi vitéze s erős fala ? Mernéd messzi honodtól ?  
 Mint szállítsz eleséget ? Ugyan mi lesz akkor a zsákmány,  
 Hogy te azért biztos veszedelmet ilyen nagyot állj ki ?
- 1770 Hőszünk így felel erre : « Igaz, hogy népe tömérdek.  
 Ám hitvány csöcselék aggasztana bajnoki serget ?  
 És ha hadukból még maradott tán némi maradvány,  
 Vert had az, mely megfut, mihelyest csak látja a győzőt  
 És eleségről is rég gondoskodtam előre :
- 1775 Kétszersültet <sup>3)</sup> hoz, szállít két száz koci titkon.  
 És mi a zsákmány ? Hát az adó meg a vám ha nekünk jár  
 És a ligur elesik hasznától, nem haszon ez sem ?  
 Hát hogy a győzhetlen Mariának <sup>4)</sup> félt neve eztán  
 Hitvány árnyékká elzüllik szét a világban ?!
- 1780 Hát valahogy ha a nép zendülne bent a falak közt ?  
 Oh mily szép diadal koronázná annyi tusánkat !

<sup>1)</sup> Ma Sinigaglia: a Senon gallok alapította hely a Sena (ma Nigola) torkolatánál Felső-Olaszország keleti partján.

<sup>2)</sup> Az eredetiben: Ipsam illam *Mediae* referentem nomina *lanac*. A név mai származtatásába nem megyek bele, de a mint Janus Pannoniusz származtatta, a *Gyapju-közzel*, a kolozsvári *Kétrizköz*, *Szamosköz* hasonlatára alkotott szóval visszaadhatónak véltem.

<sup>3)</sup> Bis tosta Ceres.

<sup>4)</sup> Maria Philippus Visconti, Milano hercege.

- Ekkora díjért vaj' ki ne routana bármi veszélybe?»  
 Szóla eként s lengő lobogóival indula nyomban  
 És nem is állá elébb meg, a míg Lambrus vize mellett  
 1785 Jó táborot nem ütött; egy rész a szabadba' feszített  
 Sátorat, a többi körülsáncolta magát a falukban.  
 Földült is szanaszét, mit csak földülhata haddal.  
 Elkobzott nyáját siratá meg emitten a pásztor,  
 Szöllőt vinczellér, gabnának amottan a gazda  
 1790 Dús aratásra megért mezejét jajongva siratta.  
 Mert lelegetve avagy letiporva találta utánuk.  
 És mit a vas hagyta meg, megemészti nyomban a tűzvész  
 S hozzá még levelet doba Marcellus be a várba.  
 Melyben ez állt: «Titeket nem bántani jöttem e haddal  
 1795 Polgárok, de lerázni az undok zsarnoki jármot.  
 Mit nyakatokra e vad kényúr teve, ő, a ki renyhén  
 Dözsöl s mint here él, veritéken gyült javatokbul.  
 S nem hagy örülni sem ő nejetek-, sem gyermeketeknek.  
 Üldözi, fajtalanul gerjedvén szenvedelemre.  
 1800 Természet-szentelte jogot tipor egyre kegyetlen.  
 Tárva legyen hát, tárva kaputok, hív a szabadság.»  
 Mindezt látja Fülöp várának bástyafokáról.  
 Gyötri a gond, a harag s a félelem egyre a keblét.  
 Néma szorongással folyton hánykódva tünődik.  
 1805 Oh nem trónja, de már önön élte miatt remeg és fél.  
 Mert ha marad, fölzendül a nép s fejedelmi lakára  
 Tör, ha pedig Beagrossa<sup>1)</sup> alá be a várba menekszik.  
 Kétszeresen fél, hogy még foglyul is ejti az ellen.  
 S otthon féktelenül még szörnyűt merhet a nép is,  
 1810 Mely ha urát közel érzi, hunyászan hódol előtte.  
 Mint Proteús,<sup>2)</sup> ki ezerkép szokta cserélni alakját,  
 Majd ez, majd meg amaz formába' jelentkezik arca,  
 Mert az elébb ki fatörzs vala, ismét szörnyeteg állat  
 És ki előbb tűz, most hullámként szertefoly, ömlik.  
 1815 Száz gond űzi ekép Galeazzo fiának a keblét  
 És egynél meg is állni, csak egybe' maradni nem is bír.

<sup>1)</sup> Tényleg Maria Fülöp Visconti élete végén elsötétült kedélyvel, habonás félelmek martaléka lőn. Valóságos alvilági *devotiot* ír le költőnk. E ponton is kitűnik, mily közlelről vette információit. E részlet költőisége megkapó.

<sup>2)</sup> Az alvilág istene.

- Hogyha e perczbe' karol föl egy eszmét, elveti nyomban.  
 Végre tovább nem birva viharzó keble dühét már,  
 Nem vádol hiu váddal eget, nem az isteneket sem.
- 1820 Nincs a hitetlennek, nincs semmi bizalma ezekben.  
 Ám ki szerénté varázst gyakorolt a földre s az égre,  
 Nursina <sup>1)</sup> ellen tört ki kemény átkokra dühöngve  
 És földézi saját maga ellen szórva az átkot,  
 A furiákat s már elszánta magát a pokolra.
- 1825 Meghallgatja sűrű átkát a nagy Orcus <sup>2)</sup> az éjben.  
 S míg ajkán lebegett a panasza, előmlik epéje,  
 Megmerevült az egész test és a szemek lecsukódtak.  
 Meghalt, ámde övéi, hívék, csak csöndesen alszik.  
 És a midőn a soká tartó nyugalom gyanut ébreszt
- 1830 Még zajt ütnek elébb, szeliden keltetgetik aztán,  
 Majd a kezét rázzák — ezt senki se merte korábban  
 Végre nagyon későn hiszik el a tiszta valót is.  
 Vizsgálják üterét, keblét figyelik, ha piheg még.  
 Ez megtépi a szórt testén, az preczekli vízzel ;
- 1835 Ez kiabál a süket, dermedt fülekbe hiába ;  
 Az próbálja : pihét lendít-e lehellete ajkán,  
 S hogy bizonyossá vált a halála, nem öltének ők gyászt.  
 Az eseményt mély, néma titok leplébe takarják.  
 És e halált titkolni nehéz nem is vala nékik,
- 1840 Mert hiszen assyri gőgje miatt külön éle a néptől.  
 Messzi került a fényt. Vendége ha jött, fejedelmi  
 Arczát sem látá : neje sem ismerte eléggé.  
 Kedveze akkor még eme emberi cselnek az ég is :  
 Mert akkor haragudt meg Juppiter épen a szárnyas
- 1845 Hirre, ki Phlegra-mezőn <sup>1)</sup> elesett testvéri miatt bősz  
 Bosszura gerjedvén az Olympust csacska beszédre,  
 Zendülésre ragadta, dühét már nem zaboláztván.  
 Hát elnyomta ezer meg ezer nyelvét, ajakát és  
 Hátra köté szárnyát rabul ejtve eként a hatalmát.
- 1850 Biz' ha a Parcak nem gátolták volna, a poklok  
 Mélyire dobja alá a titani fiakhoz az éjbe.  
 Mert ime Ambrosius, <sup>1)</sup> ki Milano védnöke, szentje,

<sup>1)</sup> Itt költőnk Irisszel, Thaumas lányával cseréli föl az *Ossa*-t a Famat, hogy ezt a mesét költhesse. A Phlegra síkján győzte le Zeus a titanokat. Phlegræi Campi Campaniában Cumæ és Capua közt.

<sup>2)</sup> Hirneves egyházi atya, Milano püspöke a IV. században : 374-ben. Meghalt 377-ben, Milano védszentje lett.



- Népe miatt búsul, háborg aggódva felettébb  
 S mint sem a büszke Velenceze oroszlánát csak uralja,  
 1855 Nyelje előbb el a föld — így eseng -- megemészsze a tűz is !  
 Hajtja magában : Ugyan hogy védhetném meg e várost  
 És hírítsem is el a bukást már drága honomról  
 S az idegen jármot ? Fekszik Fülöp im ravatalján,  
 Künn ellen fenyeget, benn izgalom űzi a népet  
 1860 Most is már, a midőn nem tud még mit sem uráról.  
 Hogyha halálát majd kimeséli a hír neki addig,  
 Mig Marcellus is itt ; nincs többé semmi menekvés.  
 Most kell, most eme vész ellen gyógyszer kitalálnom.  
 Most, de ugyan hol ? Bár fegyvert is ölteni bírnék  
 1865 Érte ha kardot vagy gyilkot foghatna e szent kéz.  
 Nosza megostromlom könyeimmal a böles atyaistent.  
 Kérni fogom hát mindama munkáért, mit e földi  
 Szent háromságát veritékkel védve viseltem,  
 Küzdve az Arrianus-tanok <sup>1)</sup> ellen ; kérni fogom hát  
 1870 Hagyja a várost, hagyja enyémmek, tartsa meg épen.  
 És meg is adja, hiszem, ha a főhatalomra jutott Mark.  
 Hisz' maga hozta örök törvényül minden időre,  
 Hogy fennálljon e földön a Viscontiknek uralma  
 És eme gall föld so'se uralja az Adria népét,  
 1875 Miglen a száraz földet övedzi körül csak a tenger.  
 Hejh, de legyőzhetlen veszedelme szerette honomnak  
 Csak te vagy oh Marcellus : ugyan honnét e hatalmad,  
 Isten-végzést, hogy felforgass ember-erővel.  
 Tudtam előre, minő vést hoz mi reánk születésed.  
 1880 És üldöztelek is avatott lélekkel örökké  
 Már kezdettől. Hejh, de se tengerek annyi veszélye  
 Nem vesztett el, sem harczok dúló zivatarja.  
 Nyilzáport az egész had ahányszor is onta te rád csak,  
 Kard téged keresett, te feléd surrant el a dárda  
 1885 És a parittya reád czélozta feszült idegét, az  
 Ágyúk torkából te feléd repülének az ólmok,  
 Gyakran alapjában rendült fal is te reád hullt  
 S szörnyű eséssel rád omlott le a bástya magashól  
 S ime te élsz, úgy nem sebezett meg semmi se téged,

<sup>1)</sup> A fiu isteni voltának tagadásával nagy szakadást idézett elő, melyet elátkozott a niceai és konstantinápolyi zsinat (315. és 381.)

- 1890 Mint maradott Messapus <sup>1)</sup> a Neptunus fia épen,  
 Mint szárnyas Cygnus, <sup>2)</sup> Cæneüs <sup>3)</sup> a ki nem marad asszony.  
 Nem csak is élsz, de bizony szörnyű módon fenyegetsz is.  
 Már nem uralma, de hejh csak is árnya marad a ligúrnak.  
 Ámde e székhelyemet készülsz most dönteni vészbe
- 1895 És feldúlni emitt e kicsiny sírt, mely fedi csontom.  
 Istent győzzsz te le, ember, imé neked adjuk a pálmát.  
 Nem, nem! Hát csak azért üzém el a nagy Theodorust <sup>4)</sup>  
 Ep eme szentélytől, ha te haddal döngeted ismét  
 A kapukat? Nem, nem fogytam még én ki egészen,
- 1900 Jól van: a pap fegyvert nem foghat, tiltja a tiszte,  
 (Mert te különben e kéz erejét már rég meg is érzed!)  
 Ámde szabad csellel tán elhárítnom az ellent.  
 Elhárítani kevés. Mit is érek el, ott ha szövöm mind  
 Fent a világban a Sors sok esélyét földi erőkkal!
- 1905 Lásd, mi szerencséd, hogy csak pappal vivsz te csatákat:  
 Rég törzsétől váltan porba heverne fejed már.  
 Jó, ha erőtlen az ég: leszálok a Styxi habokhoz <sup>5)</sup>  
 Fegyver, a mely a honért küzd, bármilyen, egy se gyaláz meg.  
 Mit használt Acheron mélyéről ellened egyszer
- 1910 Már az *Irigységet* <sup>5)</sup> földidéznem, ez iszonyú szörnyet?  
 Volt bizalmam: e szörny majd megtöri büszke hatalmad!  
 S terhes igánkat mink a nyakunkról nyomba lerázzuk.  
 Míg eltávolított téged tusc földre magányba  
 Táborozás közepette hívott nyugalomra csalárdul,
- 1915 Sőt megutáltatván is véled a városi pompát  
 Elcsalt, hogy te barom nyomokon jársz künn a mezőkön  
 S azt művelé, hogy a harczosból már földművelő lett  
 És az a kéz, mely elébb hordott fejedelmi jogart is  
 Most forgatva kapát veríték közt kérgesedett meg.  
 Hejh, de megint imhol, te vezér, imhol diadalmas
- 1920 Hős a vezérből. Jaj oda minden, ha nem igyekszem

<sup>1)</sup> Vergilius Aen. VII. 692: Quem neque fas igni nec sternere ferro.

<sup>2)</sup> Sthenelus fia ligur vezér, ki Phæton szeretett ifja után kesergése közben hattyúvá változott. Aen. X. 192.

<sup>3)</sup> Cæneus lánynak született. Neptunus fiuvá változtatja, majd madárrá változik. Ovid. Met. XII, 189. és köv.

<sup>4)</sup> Római császár 379—395. Az itt említett esemény aligha nem költött, a történelmi való, hogy Gratianus uralkodótársa volt.

<sup>5)</sup> Egészen megfelel a Juno-féle *Elíam Acheronta movebo*-nak.

- Es ha igyekszem? Hejh Erebusnak <sup>1)</sup> szörnye vagyon még!  
 Hogyha nem is segített emez egy, fog a többi segítni!  
 Szóla s elébb megnyerve kegyét a nagy égi atyának  
 1925 Inte atyám nekem <sup>2)</sup> és mozdulnom nem szabadott már.  
 Átalakulva felölti az én alakom' meg az arczom'  
 S Marcellushoz szól: — nemtőnek nézi ez őt és  
 Hódol előtte, nem is sejt cselet amaz ætheri fényből . .  
 «Claudiusoknak <sup>3)</sup> sarja nekem drágább Tydeusnál  
 1930 S Herculesemnél, hejh, mit téssz, mit időzöl e várnál,  
 Mely bevehetetlen? Mit csak elérni lehet, te elérted.  
 És ne reméld botorul, hogy ezeknél többet elérhess.  
 Hogyha talán hős Sforziades meglepne e tájon?  
 Mert közeleg . . . Hamar itt lesz e hős sok ezer hadi néppel.  
 1935 Félek, bánni fogod, hogy nem sietél te eléggé.  
 S nem tehetek semmit se' magam, Tritonia, <sup>4)</sup> érted.  
 És ha talán késnél; ha te itt veszteglesz egy évig,  
 Hasznod semmi se' lesz, de bizony roppant lesz a károd.  
 Hány várat bevehetne, o hány várost leigázna  
 1940 Serged, a míg űződ hiu árnyát itten a névnek.  
 Ostromló haddal vágyódva te léha babérra.  
 Jer ide, jer csak utánam, a zászlókat nosza szedd föl!  
 Jőjj velem és jobbról foglald el e bérceket itten,  
 Én az uralmad alá dús tájt vetek és ama *Nagy tó* <sup>5)</sup>  
 1945 Parti vidékét. Majd adok én még többet is eztán,  
 Csak ne habozz, ne időzz! Megbánod is egykoron, elhidd,  
 Itt hogy időztél vagy hogy még valaha ide jöttél  
 Így téríti meg a habozót, aggódva felette.  
 Még sem bánja a kárt, ha a várost mentheti így meg,  
 1950 Mit az egész nagy föld árán megválna magának.  
 Kár megtérül akármi, hivé, ha csak ez marad épen.  
 Meg nem elégszik evel, megdöngeti szörnyű kapuját.  
 Plutónak s sokkal veszedelmesb szörnyre talál ott.  
 Lenn a pokol fenekén lakik. Ő is az éjnek a lánya,  
 1955 A neve Rágalom <sup>6)</sup> és nem utolsó vészt hoz a földre.

<sup>1)</sup> Erebus az alvilág egyik neve.

<sup>2)</sup> Jupiter, mert Athene beszél.

<sup>3)</sup> Az új Marcellusok családfáját a római időre viszi vissza.

<sup>4)</sup> Pallas Athene mellékeve.

<sup>5)</sup> *Lago Maggiore*.

<sup>6)</sup> Költő előtt Vergilius Aeneis IV, 173. és köv. és Ovidius Metam. IX, 138, XII, 39 és XV, 853. sorai lebeghettek.

- Ölt ezer arcot, színt s alakot változtat ezerkép.  
 Kelt susogást, hírt, hol nyoma sincs meg bármi dolognak.  
 Pusztá koholmány ölt hamar általa tiszta való színt  
 És a mocsoktalan is szeplőt kap, rá lehel ő csak.
- 1900 Rút vétekbe csap át az erény, meggörbül az is, mi  
 Szép egyenes vala. Ő port hinteni bír a szemekbe  
 S bölcssek eszét hálóba kerítve megejteni tudja.  
 Éles az ajka, ha mar, de dicsérni ha kellene, hallgat.  
 Óvatosan hazug és a koholmányt vagy idomítja.
- 1905 Mint ki-ki érez, a ki a mitől fél, súgja fülébe  
 És a ki ellen küzd ki-ki, azt vádolni tanítja.  
 Tényt mi bizonytalan, azt bizonyos bűnként kiszíneztén,  
 Nem áll síkra ki nyíltan, a harcz mezejét kikerülven.  
 Arra les, a ki nyugodtan a békét élvezi és kit
- 1970 Senki se' véd s mérget kever Ő, rejtekbe' titokban.  
 Mint a kalóz, olyan ő vagy mint az éjjeli tolvaj.  
 Hajh, iszonyú bűn! Ime, te távol mit se' gyanítván,  
 Szenytelen, ártatlan, szeplőtlen, tiszta tudattal  
 Hűn szolgálva honod', még várod a drága babért is:
- 1975 Ámde felöltve barátnak, a hűnek, igaznak a képét,  
 Ő azalatt ellopta szerencséd' s törbe is ejtett,  
 S számkivetésnek zord szigetére dobott ki tégedte,  
 Arcza, alakja olyan neki ép, a milyen szíve, lelke.  
 Nyájas az arcza, mosolyg ravaszán, külszíne oly édes.
- 1980 Ámde szívébe' harag forr s titkon emészti gyűlölség.  
 Nézd viseletjét: hord Phlegethon mérgébe bemártott  
 Kopját balkeze s könnyű nyilat szór gyorsan a jobbjá,  
 Ijja se pattan, a nyíl repül és száll néma idegről.  
 Társai közt legelől jön, utána a Szellemi vakság.
- 1985 Öltve magára sötét árnyékát felleges éjnek.  
 Lép a hiszékenység a nyomába s gyáva Gyanakvás.  
 S a Lethének örök Feledése az emberi elmén.  
 És az Irigység sáppadoz ott s a Viszálynak alakja  
 S ime a Vakmersz is fölemelte a szemtelen arcját.
- 1990 Ottan a Csel megyen, ottan az Ámítás s a Csalárdság  
 Elterjesztve hín szavakat, fonják be az elmét  
 Messze mögötte busong, tépett fűrtökkel a Bánat  
 Ő ily fegyvereket hordván, ily társai lévén,  
 Nem táborba' dühöng s szít ellent ellene ellen;
- 1995 Ám békében a frigy kötelékét bontja ki s izgat,  
 Míg szeretetből szörnyű gyűlölség lángja ki lobban.

- Nem lakik Ő faluhelyt, a mezőt nem kedveli, ám nagy  
 Városokat keres és a királyi várba lopózik.  
 Vádlottakra hoz itt veszedelmet, szólva csalárdul,  
 2000 Vagy behizelgi magát a tömegnek lelkibe titkon,  
 Arra tapos, ki bukott s a hatalmast rágja szünetlen.  
 Téged o Róma, e Vész, emez Átok, ha menekültél  
 Bajból, ráveve hogy hálátlan légy te örökké.  
 Ő keveré Athenben a mérget a bölcseknek <sup>1)</sup> és egykor.  
 2005 Vádat is Ő iratott fel itt a cserép szavazásnál <sup>2)</sup>  
 Tárgyat a színiköltőknek elégszer adott, a halálos  
 Magvat szórva el itt, aranyat meg elásva amottan; <sup>3)</sup>  
 Antia, <sup>4)</sup> Phædra <sup>5)</sup> is ép Ő tőle tanulta erényes  
 Ifjura fogni reá a saját lelkének a szennytét.  
 2010 Ezt fölidézi az agg, hogy uszítsa Velenceze lakóit  
 Hős Marcellusom ellen, a míg ez hagyva Milanót,  
 (győztesen a Brevius <sup>6)</sup> völgyét megszálta hadával  
 És a Brianza <sup>7)</sup> hegyét — így a köznép hívja a bérczet,  
 Mely kincsekben igen gazdag vala, kézre keríté  
 2015 És Barcusnak bérczi magas várát is elejti,  
 Így jut a Lecchusról <sup>8)</sup> nevezett hídfő a kezére.  
 Megszállotta e hid három tornyát is egyúttal,  
 Hol rohamos folyamát a Larcus <sup>9)</sup> ontja magából  
 És innét nem messze körülveszi sánczezal a Lecchust,  
 2020 Mely nélkül — úgy véli — hiában hódíta eddig,  
 Melynek a birtoka nyujt biztonságot seregének.  
 Semmit meg nem tart, ha a Cassanus <sup>10)</sup> mezején nem

---

<sup>1)</sup> Sokrates, kit Anytos és társai bevádoltak és a kit a heliasták halálra ítélték.

<sup>2)</sup> Mint Aristidest. Kleistenestől behozott intézmény.

<sup>3)</sup> Palamedes Odysseus lakában hogy vád alá helyezhesse.

<sup>4)</sup> Ki Bellerophont hamis váddal üldözte, mert szerelmét nem viszonozza.

<sup>5)</sup> Phædra így üldözte fiát Hippolitost hamis váddal.

<sup>6)</sup> Ma Blevio, a Como-tó nyugati oldalán.

<sup>7)</sup> A Comotót délnyugatra az Arginate-tó mentén húzódó fensík.

<sup>8)</sup> Ma Lecco, a Via Viscontin van a *Ponte lungo*, az Addan. E híd 122 m. hosszú.

<sup>9)</sup> Como tava.

<sup>10)</sup> Cassano közel Milanohoz, Treviglio és Milano közt az Addua völgyében.

Út tábornok összes hadi népével mikorábban :  
 Így elvágja egészen az utat az Insuberektől,  
 2025 Hogy ne vihessenek ők élelmet városaikba.  
 Él polgárok azonba' találhatnak új utakat ekkor.  
 Ámde a míg Lecchus fala ellen megy hadi gépe,  
 Marcellus föl a hegyre siet könnyű lovasokkal,  
 Megveszi Sasena s Vallolinának <sup>1)</sup> a völgyét  
 2030 És az egész tópart népét sorban leigázza.  
 Mindezt négy nap alatt végzé el sebtibe', gyorsan.

\* \* \*

Szörnyeteget nevelő bús Éjnek a lánya azonban  
 Elhinté dühítő mérgét ez alatt a Tanácsban.  
 Majd egy, majd más férfi alakját öltve magára.  
 2035 Isteni arcot is ölt, kitalálva cselek szövetségét.  
 Majd a gyűlésben, majd a magánházakban eképen  
 Szóra titokba' gyanút : «Szent Márknak a népe hová lőn  
 Annyira bámult régi eszélyed s óvatos elméd ?  
 Annyi időtől egy, csakis egy intézi a sorsod.  
 2040 Lám a világ ura, a diadalmas Róma, a kit te  
 Büszkén tartsz fejedül, másképen járt el egészen.  
 Consula évre csupán, dictatora hat havon által  
 Birta hatalmát. Mert nem biztos is ott a szabadság  
 — Hejh, be ne telne szavam' — hol a főhatalom csakis egynek  
 2045 Birtoka állandón, Marius — Cæsarra tekints csak.  
 Újra meg újra nyeré meg a vesszőt s bárdot az első.  
 Ez öt-öt évenként folyton birlalva hatalmát,  
 Mint gyarapította. Hejh, mi szerény vala és igaz ember  
 Az, a ki már nem hagyta fiára ruházni a bíbort,<sup>2)</sup>  
 2050 Hogy ne emeljen olyan sokszor Fabiust a díszöltöny.  
 Hát nincs annyi nemes közt egy sem, nincs a Tanácsban,  
 Őt ki követné? Hát páratlanul egy maga áll csak  
 Marcellus? Hiszi tán maga és ezt hirdeti serge.  
 Ám titeket *matróz* s a *halász* gúnynévvel is illet,  
 2055 Büszke vezéri nevet csakis ő visel egy maga, ő csak  
 És a gyalázatotok gyarapítja csak egyre hatalmát.

<sup>1)</sup> A Como mellett.

<sup>2)</sup> Fabius Maximus: v. ö. Valerius Max. IV. de animi moderatione.

- Im idejét' megelőzve, miként Corvinus <sup>1)</sup> avagy két  
 Scipiad <sup>2)</sup> is juta már Marcellus főhatalomra.  
 Dombokat elsimít s a hajókkal bérczeken átkel.  
 2060 Nem fogad el se hunyász népet, fejedelmi jogart sem,  
 És legelőbb hatol át folyamon, hol senki előtte.  
 S hogy ne hiányozzék már semmi se', dőngeti immár  
 Carthago kapuit s neve fölhat a csillagos éégig.  
 Ámde ti harmok --- szószátyár békének a népe.  
 2085 Díctelen' aggatok el. Ha talán a harczi mezőre  
 Mészsz követül, meglásd, kinevet sergének az alja.  
 Hogy tógád le-alálóg, két rét ülsz paripán is  
 Hát nemzetségték nem az-é vagy nem nemesebb inég ?  
 Jobbja se jobb, sem erősb, elméje sem élesb.  
 2100 Úgy fokozá gőgjét már kormányzóí hatalma,  
 Mit sokszor nyere meg, hogy iné fölforgata mindent.  
 És kiszabott joga sem szab többé néki határt már.  
 Gattameláta elébb, ma Mihály igazán a vezérek <sup>3)</sup>  
 Táborban viszi ő egyedül csak a Gondnoki tiszte.  
 2075 Ez neve annak, a ki gyakorol polgári hatalmat  
 Táborotokban, a ki mint régen a római questor  
 Pénzt kezel és szállít fegyvert, öltönyt eleséget ;  
 Ám maga még hadakat csatarend- s hadi ékbe nem állít.  
 Ugy de vezéri hatalmat is ez ragadott a kezébe :  
 2080 Békét vagy frigyet ő köt, indul kénye szerént vagy  
 Táborot út s a vezér mit rendel, megveti gőggel.  
 Hogy ha talán bármily jeles ember szólni merészel,  
 Elnémítja legott : fenyítéssel sújtja merényét.  
 Vagy kiszidatva bizony csak szégyenszemre pirul majd.  
 2085 Kérlek ugyan hova visz zabolátlan büszke negélye,  
 Ha nem fordítottok mielébb a közüdvre ti gondot ?  
 Szerte a nép közt így hinté el a furia mérgét ;  
 Rögtön a rosszakarók közt ébredé szörnyű irigység.  
 Félték a gyávák s az igazat keresék csak a bölcsék.  
 2090 És nem hajtottak mindjárt a kósza beszédre  
 És nem ítétek azonnul előítélet alapján ;

<sup>1)</sup> M. Valerius Corvinus, ki 59-ben sz. Kr. e. és már 31-ben consul lett.

<sup>2)</sup> A nagy Scipio Africanus és az ifjabb Scipio Aemilianus.

<sup>3)</sup> Lásd a bevezető értekezésben az időviszonyok méltatását.

- Ám akarák az egész ügy higgadt mérlegelését.  
 Küldenek is nyomozó bírót Marcellus ügyében.  
 Ez szigorún vizsgál, de hibát nem bíra találni  
 2005 Tetteiben, mivel ok nélkül soha nem teve semmit.  
 Ellene ekkor sem némult el még az irigység ;  
 Sőt hogy Lecchuson ő diadalt most még se arasson,  
 Megvonják a segílyt, mit igényelt volna az ostrom  
 És a seregnek, bár a javában tarta a hév nyár,  
 2100 Alkalmatlan időbe<sup>1</sup> korán adnak nyugodalmat,  
 Mert kimerült — mondák — a szünetlen harcok alatt már.  
 Még az Addua balpartján alig út vala tábort  
 Marcellus, hogy a hír kígyós lobogója Fülöpnek  
 Hozta halálát, csak mostan kibocsátva világá.  
 2105 Várni parancsra akart egy rész, Marcellus azonban  
 Tudva : mi röpké a sors kegye, indula nyomban, azonnal.  
 Gyorsabban mint száll a zephyr, lovasoknak az élén,  
 Lodit<sup>2</sup>) megtámadja s elég vala ő neki egy nap  
 És bevév ezt és az erődöket is be határán.  
 2110 Ép ily villámgyorsan igaz le, Placentia,<sup>3</sup>) téged,  
 Tégedet is leigáz, Ticinus, hogy ha elébe  
 Nem vág Sforza, kinek napa<sup>4</sup>) már átadta e helyet.  
 Félte szabadságát balgán az Insuber ép e  
 Hőst fogadá föl. Bár intéd, Marcell' az atyákat,  
 2115 Hogy gyarapítsák épen azokkal a serget, a kikkel  
 Győze Fülöp, mivel ők készek szolgálni Velenczét.  
 Őket zsoldba fogod velük biztos lesz diadalmunk.  
 Gőggel elutasítá a Velenceze Tanácsa tanácsát ;  
 Mert azt hitte, egész Italia hódol előtte  
 2120 S ninesen a föld kerekén útjába ki állani merne.  
 Harczosa már van elég, tán több, mint kellene, vélé,  
 Jobb lesz a költséget leapasztani, így növelék az  
 Ellenség erejét : veszedelmül Sforza is így nőtt.  
 Ütközetet nem kezdé Mihály, mert lomha öregség  
 2125 Bénítá erejét, sehol ellenséggel szembe nem is száll.  
 Már átkelt a csekély Lambros,<sup>4</sup>) már út a nagy Addua árján.

<sup>1</sup>) Lodi Milanótól délre, Pavia irányában, I. Napoleon olaszföldi hadjáratában fényes emlék fűződik e helyhez.

<sup>2</sup>) Piacenza.

<sup>3</sup>) Maria Fülöp Visconti özvegye.

<sup>4</sup>) A Pó mellékfolyója, mely mellett Lodi van.



- Ha megelőzi, bizony még hátba kerülheti őt meg.  
 Marcellus mégis két izbe csatába vezette  
 Hadsorait : két izbe lerontá Sforza a hídat.
- 2130 Kezdeni harczot nem mere még sem. Tervet egészen  
 Másr sző: mert az após birodalmát birni ohajtá.  
 Tudva, Velence segélye milyen szükséges e tervhez,  
 Marcellussal akart mindenkép szőni beszédet.  
 Sokszor előrohan, ő vele vágnék állni ki síkra ;
- 2135 Gyakran is őt keresé a szemével a harczy tömegben.  
 Ám a mikor hősiünk más útra terelte futását  
 És ismert sisakát a sorok közt rejtegeté el,  
 Hogy ne találva okot vele szólani Sforza sehogy sem,  
 És látván, vele hogy nem szőhet semmi beszédet,
- 2140 Ir levelet s követet küld esdve Velence segélyét.  
 És felajálja magát nem egyenlő frigyü kötésre,  
 Nem részes társul, sőt majdnem szolgai sorban :  
 Hagyjon meg keveset neki, bírja csak ő a világot.  
 Erről Marcellus híven értesíté a Tanácsot
- 2145 És ad is intést ; hejh, de nem érti, nem is veszi számba  
 Ezt a Tanács, balsorsa olyan vak gögre ragadta.  
 Mint ki titokban' gyűlölt házat felgyújtani készül  
 Hallgatóg éjjel, hogyha erőiben tör ki az Auster,  
 Száraz galyba dugott üszköt rejt titkon a rozzant
- 2150 Ház fedelén a gerenda-nyílásba, a míg egy odúba  
 Ő maga elbúv' ; fölesap a láng már fenn a tetőn is ;  
 Így ragadá az időt meg a Styxnek a lánya azonnal.  
 «Áruló --- így üvöltöz --- csak hallgassatok én rám.  
 Áruló mondom, nem titkolhatja el immár.
- 2155 Oh milyen elvetemült, mily nyilván úzi a vétket,  
 Hogy nem kell már sem bizonyíték, sem tanutétel.  
 A kihez így küldöz szolgálkat gyakran az ellen  
 És a ki így fogad, ott van-e még kételynek helye ?  
 Hát nem elismert bűnbe' leledzik ? Régi közöttök
- 2160 Már e baráti viszony, magatok jól ismeritek már.  
 Mindkettőnek a célja csak egy, már rég egyetértnek.  
 Ez a Velence, amaz a ligur hatalomra törekszik.»  
 És rémítgeti őket, e vészt mielőbb hogy elűzzék.  
 Most már nem nyomozák a vádakát, ámde azonnal
- 2165 Mind az egész ügyet ők döntő szavazásra bocsátják  
 És a külön színű lapokat külön urna fogadja.  
 A szelidebb nézet győz : később sújtani vétkéit,

- Most a merészségét fékkal zabolázni elég lesz.  
 Így melléje, a mit nem tettek annyi sok éve.  
 2170 Társat is adnak. Nem szól, hallgat e férfi szerényen,  
 Mint az a férfi, ki túrt az igazságos Fabiusnak.<sup>1)</sup>  
 Majd súlyosbul a baj. Vallatják gyáva deákját.  
 A ki bizalmasa volt, hogy titkait ez kifecsege,  
 Szembe sem állíták, ki se kérdezhetette viszontag  
 2175 S tábori tisztjétől megfosztva, parancsot adának,  
 Hogy egyedül maga ép oda térjen vissza magányba :  
 Vérónába, a hol kormányzó is vala nem rég.  
 Hejh, folyt táborszerte a köny, hallszék a panaszszó !  
 Drága menyasszonyt sem búcsúztat el ily zokogással  
 2180 Otthon a nővér, nem sirt ennyire még soha gyermek,  
 A mikor a szerető atya hosszú útra elindul.  
 Drága halottuk ilyen siratással anyák se kísérik.  
 Oh, mint tört ki Mihály a vezér sűrű zokogásban,  
 Mint ölelé a menőt : «Jaj, jaj, oda büszke reményem !»  
 2185 Sűrűn mondogatá : Hej, az ellen nyer diadalmat !  
 És mint csünge nyakán a derék (gentilise szintén  
 S omló könnyei közt sóhajtvá, gyakorta rebegte :  
 «Rám idegenre mi vár ezután, ki jövék idegenbe,  
 Elhagyván Leonessa hazám szolgálni Velenczét.  
 2190 Szent Mark népe ha drága fiát is ilyen jutalommal  
 Illeti, azt ki talán többet tön drága honáért,  
 Mint a Heraklesi vér <sup>2)</sup> teve egykor a Romulidákért  
 És a dicső Corneliusok <sup>3)</sup> nagy törzse, családja.  
 Most menj boldogan és fölemelhet' d föld' magasabbra.  
 2195 Visszahivóidnál : eme bűnt megszenvedi, bánja  
 Drága honod jobban, keserűbben mint te kívánnád.  
 Baljóslásu jelül dörgés hangzott az egekben  
 És a kigyó az egen támadta az égi oroszlánt.<sup>4)</sup>  
 Ő nem tűrlhetvén a gyalázatot, el-kikerülve  
 2200 Vérónát egyenest lépett a Tanácsnak elébe ;

<sup>1)</sup> Minucius, ki kezdetben gyanúsította, később pedig a legnagyobb hódolattal vette körül Fabius Cunctatort.

<sup>2)</sup> A Fabius nemzetség, kivált Veji ostrománál egyszerre 306 taggal vett részt.

<sup>3)</sup> A Scipiók híres hazafias családjai.

<sup>4)</sup> Milano és Velenceze jelképei.

- Hol szigorú széket tíz férfi ül vala gyászban.<sup>1)</sup>  
 Könnyű bünt nem ítél, de halálra, de számkivetésre  
 Érdemeset mint zord Radamanthus, mint a kegyetlen  
 Aeacus és a rideg Minos s' a kemény Lycurgos.<sup>2)</sup>
- 2305 Hejh, ha a styxi kutyának avagy ha a bőszi furiáknak  
 Szélylyeltépni egy-egy nyomorult bús lelket od'adnak  
 Még az Elysium is belerendül, Castora nélkül,  
 Elmenekül Pollux, föl száll Proserpina<sup>3)</sup> tüstént.  
 Oly nyugodt arecczal jelenik meg előttük azonban
- 2310 Marcellus, mint hogy ha hívatta az argosi zsarnok,<sup>4)</sup>  
 Félelmetlenül, ánde sötétben megjelenék az  
 Amphitryonnak erős fia.<sup>5)</sup> Tiszta önérzete hátra  
 Nézett szembe akár a halállal. Szánja a nép már,  
 Hogy méltatlant érte e szenny. Vádlói remegve
- 2315 Bujkálnak szanaszét, a tömeg sír, esküszik egyre,  
 Hogy so'se hitte e bünt. Szégyenlik a bűnyomozók is  
 És eleresztik is őt szabadon, tisztázva, föloldva.  
 Nem megy Marcellus; mert hallani vágyik a vádat.  
 Kér nyomozást, kér rendes ítéletet: ott marad addig,
- 2320 Míg mindenre felel. Bajosan fölhoznak egyet-mást;  
 Hagyja, halaszsa; utóbb is tisztázhatja magát még.  
 Ő nem tágit. Sorra felel: maga ő soha el nem  
 Űzte Tibertust,<sup>6)</sup> bár több ízbe megérdemelé ez  
 S tán igen is enyhén tűré el vak dühe mérgét.
- 2325 Hogy ha Mihály meg közte vetély volt, annyiban állott,  
 Hogy melyikök hagyjon társának többet, azonban  
 Egymást kölcsönösen tisztelve egyeztek örökké.  
 A panaszos feleket hívhatják most tanuképen.  
 Többször az ellenség vele nem tárgyalt soha semmit,
- 2330 Mint hányszor maga írta nekik meg mindig előre.  
 Ő nem hallgata rá, csak ezért érhetne talán vád.

---

<sup>1)</sup> Tizek tanácsa.

<sup>2)</sup> Az alvilág bírái. Lykurgos szigorú büntetést szabott a hon-  
 árulásra.

<sup>3)</sup> Nem várta meg az alvilágra szánt hat hónapot. Janus Pannonius-  
 nál: *rumpit menses*.

<sup>4)</sup> Eurystheus, argosi király, Hercules nagybátyja, ki neki híres  
 munkáit kiszabta.

<sup>5)</sup> Hercules.

<sup>6)</sup> Marcellus titkára, ki rágalmozó vádlója lön.

Adja az ég, ne nagyon későn lássák be : mi hű volt,  
S változnék az atyáknak a nézete jobbra felőle.  
S hogy rég ellenzé átkelni az Addua árján.

- 2235 Azt a szemére miért vetnék, hogy most maga átkelt ;  
Mert maga hogy ha javalta, meg is maga tette e lépést.  
«Hogy ha javaltam is én --- mondá --- dics is érte Velenczét.  
Ám a minap, ha a had át nem kelt volna e folyón  
Ép a tanácsom után ; biz' szégyenszemre az ellen.  
2240 Mely szaladott az előbb, hátulról tör mi reánk még,  
Majd állíta elé sok fül-, sok szemtanut és sok  
Oklevelet hoza föl. Egyhangún szól az ítélet :  
Nem fölmenteni kell őt, ámde az égig emelni.  
Im ragyogón az ősz kapuján át szálla le mostan,  
2245 Ujra a földre alá a dicső Astrēa <sup>1)</sup> az égből,  
Míg azulatt a pokolnak a szörnye e földi világból  
A szomorú árnyak közé le az Éjbe menekszik.

★ ★ \*

- Az, ki elébb súlyos vádaknak a terhe alatt állt,  
Lőn most nem fölmentve csupán, de babérrel övezve.  
2250 És diadalmi menet közt Vérónába vonul be.  
Míg siratá az egész Oenotria <sup>2)</sup> mint elesettet.  
Mint kit a bosszu elért és földre lesujta a pallos.  
Hejh, hamar és nem könnyű csapásokból meg is érzé  
Serge ; mit ért, mit tett Marcellus, hogy ha jelen volt,  
2255 Régi erély, fegyelem, rend immár mind tova tűntek.  
Nyáj is eként tévelyg szanaszét, ha messzi a pásztor  
És kormányos nélkül eként hanyódik a sajka.  
Mert hisz' az ifjak emitt vagy amottan zsoldba szegődvén,  
Eltűnedezték, egész csapatok sora ritkula folyton.  
2260 Volt szökevény is elég ; ki maradt, mint Cadmusi fognak  
Sarja, <sup>3)</sup> viszálykodik egyre, nem áll meg a nyílt csatasíkon,  
Ámde szalad rémült sietéssel, mintha kezében  
Fegyver sem voln' messze futott a kigyós lobogóktul.

<sup>1)</sup> Az Igazság istenasszonya, ki az arany korszak letűntekor hagyta el a földet, hol már a viszály, a gyűlölség kezdtek dúlni.

<sup>2)</sup> Italia ; öslakóiról így nevezve.

<sup>3)</sup> Ismeretes a Kadmostól megölt s általa elhintett sárkányfogakból támadt óriások egymást emészthő harcáról szóló rege.

- Szörnyű sebet mindjárt Placentia veszte ütött már  
 9285 És e csapás az előjele volt csak a többi csapásnak.  
 Míg eme várost úgy szárazról, mint a folyóról <sup>1)</sup>  
 Ostromolá hevesen hős Sforziades szakadatlan.  
 Még csak alig hogy kérte ki ez a Velence segélyét :  
 Már feladá a renyhé tömeg zsákmányra, dúlásra.  
 2270 Még soha sem látott iszonyúbb romlást, veszedelmet  
 Phœbus fénysekerén a nagy ég boltját berobogva,  
 Sem a midőn földúlva hevert szét Byrsa <sup>2)</sup> romokban,  
 Sem a midőn Byrsan túltett a Numantia gyásza.  
 Trója sem égett ily iszonyú romlás közepette :  
 2275 Mikor az én paripám <sup>3)</sup> hadi népet szült a csalódott  
 Pergamum ellen s titkon a víg Ilionba lopóztak.  
 A fenyűbordák közt lappangó thessali hősök.  
 Mert mire birvágy és mire kéjvágy s durva erőszak  
 Csak vetemedhetik, az szanaszét fokozódva dühöngött.  
 2280 Ajtaja nem maradott háznak : miije volt, kirabolták.  
 Nők becsületje, szűz lányoknak erénye tiporva,  
 És szentségtörő kéz nem kímélt templomokat sem  
 És az edény, mit nem szabadott illetni az újjal,  
 Most széttörve, barom leverészett ott, hol az oltár.  
 2285 Nem pajzán kedvből ránták le arany köpenyét a  
 Mennydörgőnek <sup>4)</sup> is és ölté föl játszi szeszélylyel,  
 Pelyhesedő ifjú, de az istenszobrok egészen  
 Tűzbe dobaván, ottan az érezük, aranyjuk elolvadt.  
 Más szent tárgyakat ott szétrombol a kardok aczéla ;  
 2290 Mert kútatták, mélyük kincset rejt-e magában.  
 És a kiket szent éltük a Vesta leányaivá <sup>5)</sup> tőn,  
 Szerte üzék, mivel ők nem tűrhették el a szennyet.  
 S mennyköveit nem szórta le rájuk az égnek az atyja !  
 Hejh, baljóslatu jegy hozza létre Placentia téged !  
 2295 Míg csak a nyárfáktól árnyalt folyam <sup>6)</sup> elfoly alattad,  
 Jaj, e napot soha sem feleded : meg is emlegeted még

---

<sup>1)</sup> A Póról.

<sup>2)</sup> Carthago vára. C. Scipio Aemilianus rombolta le 133. Kr. e.

<sup>3)</sup> Az Ilionba bevitt fa-ló, melyet Minerva segítségével épített Epeos.

<sup>4)</sup> Klasszikus nyelven bizonyára a Szent-Háromság szobrát fejezi ki.

<sup>5)</sup> Apácákat hasonló jelzéssel jelöli meg.

<sup>6)</sup> A Pó folyam. A nyárfák a Phaeton regéjével függenek egybe.

- Hannibal és hada vad dúlását mint szelidebbet.  
 Nem kisebb vereség sujta a liburni hajókat.  
 Oly raj száll le a Pón, a minőt bámulna a tenger.  
 2300 Ám a milyen későn jöve, hogy mentse a várost.  
 Oly hamar is odavész maga; mert hisz a vízre alig szállt.  
 Sforza reáront, féltve Cremonát. Nem jön a partról  
 Semmi segély (mert fut vala, már fut Ollia <sup>1)</sup> árján  
 Túl a velencei had); hevesen most támadta Sforza.  
 2305 Míg a folyóra kevés számú rajt engede, addig  
 Szárazról az egész had támad teljes erővel.  
 Nosza mihelyt omlik tüzeső a hajókra ropogva,  
 Megrémülve hagyá a hajós nép ott evezőjét.  
 Egy rész helységekbe, a más erdőkbe menekszik.  
 2310 Hajh, de azért még sem menekültek, rejtekeikből  
 El-kiüzetvén, mind oda vész: a hajó meg a város.  
 Így pusztítj a folyóvizen el Mavors a hajókat.  
 Melyeket egykor nem törtek meg a tengeri vészek.  
 Ám ez alatt a velencei hadba viszály dühe villong.  
 2315 És ki a sánczokból se merészek szállni síkra,  
 Benn harcolnak, csak polgári tusára erősek.  
 Míg a vezérre se hallgat a nép, fordul gyűlölettel  
 Gondnoki ellen, emezt zendülve kifosztja. -- rabolja  
 És közápport zúdit amarra vak indulatában.  
 2320 Más meg alig menekülhet az éles kardok elől meg,  
 Mintha egész csatarend most megbosszúlni akarná  
 Marcellust. Ki kereste előbb a parancsnoki tisztelet.  
 Most kerülé a vezéri botot fájó gyűlölettel.  
 Térni honába ohajt inkább mint tűzni fejére  
 2325 Harci babért. Alig is hogy szálltak a sátrak alá s már  
 Bajnoki terhek alól magukat fölmenteni kéri.  
 Rossz vala még hogy szálla havonként másra a tisztség.  
 Senkire sem lehetett rátolni a büntető pallást.  
 Minden bomladozék, míg Donatusnak a sarja <sup>2)</sup>  
 2330 S büszke reménye vevé a vezérletet át a seregnél.

<sup>1)</sup> A Pó mellékfolyója, ma Oglio, Cremona és Mantua közt, Borgoforte közelében szakad a Póba.

<sup>2)</sup> Ermolao Donato, ki 1448-ban Federico Cantarinivel Velence követe volt a táborban, melynek hívatása volt fölmenteni Caravaggiót. Francesco Barbaro érdekes leveleket ír e korban ép ez eseményekről. L. Remeggio Sabbadini: Cento trenta lettere inedite di Franc. Barbaro, Sa-

- Míg Vérónából ez elindul : «Adj o tanácsot  
 Szól — te dicső hős, mit gondolsz, tisztembe' jogomba  
 Mit tegyek én és mit ne tegyek ; most öltök először  
 Én, az öreg, fegyvert ; el-elúzi a harsona álmon.
- 2335 Míg te vitéz harczos vagy rég, java férfi erődben»  
 «Méltó nem vagyok én - Marcellus válaszolekép ---  
 Ép te neked, ki hazánk szemefénye vagy adni tanácsot.  
 Köznapi elmét túlszárnyalsz te a lángeszed által.  
 Még sem vethetem én meg, o dicső férfi, parancsod'.
- 2340 Tudj meg : három fajta egyén vagyon ott a seregben.  
 Egy rész az öregebbek, a kiknek a vére lehült már  
 És megrögzött félsz reszketteti gyakran a keblük'.  
 Mert hisz' sok vereség emléke is él a szívökben.  
 Mit se mernek ezek, nem tűrik, más ha merészel :
- 2345 Renyhén ülve remegnek a bizton léthe' szünetlen.  
 Thaddaüssal egyik, vele szembe megáll a Mihály-párt  
 Ifjak ezek, kiknek még rangjuk nincs a seregben.  
 Izzó fejjel mind nagy terveket üznek örökké :  
 Mert magas állást, büszke babért így elérni remélnek.
- 2350 Tudják jól, fennen kiabálva beszélhet az ifjú  
 Bármit, azért meg nem tenné, a kinél van a kormány.  
 Tán ha meg is teszi, az semmit sem vesz, ki alatt áll  
 És a hibáért is nem terheli őt felelősség.  
 Ha a merényt tán egy kegyes isten hozza sikerre
- 2355 Nos ujjonganak és emelődnek a népszerű szellőn.  
 Bölcs mérsékkel a két párt közt egy harmadik áll most.  
 Mint a közép égöv, mely alatt legjobb is az élet.  
 Itt a fagyos havat, ott az aszályt mérsékeli enyhén.  
 Áll az enyémeikkel közbül Rubertus<sup>1)</sup> eképen
- 2360 Hűk mindketten, erélyt egyesítnek mindig eszélylyel.  
 Mindnyáját hallgasd ki, határozz bölcsen a végén.  
 Éles ítélettel mindenkit jól ki is ismerj.  
 Egyre ügyelj, megmondom előre. Tibertus<sup>2)</sup> e férfi.  
 Nagy figyelemmel ügyelj, ravaszabb nincs senki se' nála ;

lerno 1884. 45. lapon a levelek rövid kivonata : 1447. márcz. 25-ről és írt Franc. Barbaro Ermolao Donatonak, melyben örömet fejezi ki megmenekvése felett

<sup>1)</sup> Gentilio Rubertus.

<sup>2)</sup> Tibertus Brandolino.

- 2826 Nincs irigyebb sem, nincs kit a dicsvágy jobban emészszen.  
 «Kész van, biztos a terv» — oh hányszor is esküszik ő majd  
 Ám te ügyelj, ne higj neki mindjárt hallva beszédét,  
 Mely mint jóslószék, szava kétértelmű, homályos :  
 Hogyha csatúra kerül, nem tétlen, bátor a harcban.
- 2870 Ámde haszontalanabb a tanácsban senki se' nála.»  
 Oh nem is intés volt eme férfi beszéde, de jóslat,  
 Mely méltó vala, hogy levelére fölírja Sibylla.  
 És boldog lett volna az Adria városa <sup>1)</sup> akkor,  
 Hogyha meg is tartják, de csak az volt képes is erre.
- 2875 Ki e tanácsot adá. Ir is őszintén a seregtől  
 Hermoleos kérvén Marcellust vissza hogy adják.  
 Nem sikerülhet semmi, ha nem tér vissza azonnal.  
 Mint orvos betegét kimerülni ha látja, ha tudja  
 Szégyenkezve is adja tanácsát. ámde honának
- 2880 Szörnyű veszélye miatt a valót nem akarta takarni.  
 Már-már készültek Marcellust visszabocsátni  
 És a Tanács a terembe bíbor tógába' gyűl egybe.  
 Míg ez alatt a hadat szétszórták, összetiporták.  
 Tönkre jutott a sereg, végromlás sujta le mindent
- 2885 És oka és szerzője Tibertus volt eme bajnak.  
 Állítá, hogy az ellentábort ő kikutatta,  
 Öltve parasztmezet és érett szőlőt kosarában  
 Víve a táboron át: «Most, most kell törni reájok,  
 Míg fegyvertelenül és gondtalanul lakomáznak!»
- 2890 Keskeny rét vala, melyet egy oldalon öntöze egy láp.  
 Másikon egy lombos bércznek meredélye beárnyalt.  
 Majd a medence olyan nagy síkka szélesedék ki,  
 Hol egymással szembe csatát vívhattak e sergek.  
 Itt a velencei had megszállta e dombot, azonban
- 2395 Hátát nem fedezé, ha visszavonulnia kellett.  
 Ott hol szembe velük czölöpös védsáncz vala vonva.  
 Mely elvágta keresztbe az utat, tán e kapúkon  
 Törték volna keresztül; azonba' Tibertus a perczbe  
 Cserbe hagyá őket, megfutnak, elűzi az őrség.
- 2400 Hogyha a kezdet nem, ritkán sikerülhet a vég is.  
 Mert hős Sforziades, a ki épen reggeli mellett  
 Űlt, a midőn így megrohanák váratlan' a serget,

---

<sup>1)</sup> Velenczét érti.



- Összeszedve magát, kivezette gyalog hadi népét  
 És sisakos lovasit: lón csúnya futás, riadás most.  
 2405 Nem lehetett szabadon többé ki se' menni a sánczból,  
 Mint szárnyas madarak vagy mint a halak, melyeket nagy  
 Hálónak tágas szövénnye kerít be ölébe ;  
 Foglyul esett mind. Ritka vezér kerülé el a lánczot ;  
 Gondnok egyik sem. A nép szabadon zsákmányolni kezdett.  
 2410 Hermoleos menekülhete bár, de a lelki nemesség  
 Hírneve fényét többre becsülte mint a menekvést.  
 Ő legutolsó volt, a ki végig harczola folyton.  
 S fegyveritől megfosztva vonult csak egy közel erdő  
 Sűrűjébe, miként farkas, melyet elver a pásztor  
 2415 Nyájától, nyilzápor emitt, a molossi eb ottan  
 Üldözi, nyomja ; az éh itt vonja, amott meg elűzik  
 És haboz egy ideig ; majd ismét szembe rohan még :  
 Végre az erdőség sűrű mélyébe' vonul meg.  
 Még nem is ért szálló hír a néphez e nagy vereségről,  
 2420 Temploma legtetetjén Szent Mark <sup>1)</sup> atya nézve magusból  
 Ellátott a liguri határra, megérzi sebét is,  
 Látja meg érzi ; iszonyt keltő szájtátva fölördít.  
 Tengerek és a közel föld megrázkódik e hangra ;  
 Megfordul sok torkolatán a Timavus <sup>2)</sup> ijedten ;  
 2425 Mély barlangok ölén meg az Alpok visszafelelnék  
 És a nyakán le alá hullámzó sárga sörényét  
 Tépdesi mint a haját, fogait düh nem vicsorítja  
 S csüggedten bevoná még ujjai körme hegyét is.  
 Följajdulnak a társai is, Zeus szárnyasa <sup>3)</sup> tépi  
 2430 Tollazatát kampós csőrével, míg iszonyún bőg  
 A bika <sup>4)</sup> s ottan az ember-alaknak <sup>5)</sup> is omlik a könnye.  
 Hymnust zengedező hangok nem szólnak azonban.  
 Rejtélyes kerekék zaja búsan hangzik a légben.  
 Ő maga tűnődik, ha az égtől vagy ha a földtől  
 2435 Kérne segítyt. Lángszín szárnyakkal lendüle mostan

<sup>1)</sup> Velenceze védszentjének jelképe az oroszlán.

<sup>2)</sup> Ma Timavo Istriában, kilencez torkolaton szakad a tengerbe. Verg.  
 Aen. I, 245.

<sup>3)</sup> Sas, János symboluma.

<sup>4)</sup> Ökör a Lukácsé. Itt a Mark-templomban a 4 evangelista szobrát  
 szólaltatja meg a költő.

<sup>5)</sup> Ember, a Máté symboluma.

- És átszállva az Ets folyamán, Véróna felé száll.  
 Itt Marcellus, mit se tudott bár, gondban ül épen  
 Visszavonulva, magába' szünetlen hányta vetette  
 Majd hona sok gyászát, vereségét, majd meg a rajta  
 1440 Elkövetett súlyos sértés bántotta, emészté.  
 Ekkor a Szentet (mert föl is ismeri nyomban alakját,  
 Bár sáppadt gond ült szépséges rózsaszín arczán)  
 Áhítattal elébb ő szólítja meg eképen :  
 «Drága atyám, te hazám egyedüli igaz menedéke,  
 2445 Oh mily örömmel lát szemem annyi veszély, haj után most  
 Hisz' neked, oh egyedül teneked panaszkodhatom el mind  
 Azt a gyalázatot, a melylyel sújtott az irigység.  
 Mondd csak : merre valál, oh merre te tiszta Igazság,  
 Hogy a minap fejemet fenyegette halálos ítélet?  
 2450 Mintha bizony nem régen a Carnagnola halála <sup>1)</sup>  
 Nem lett volna sötét folt ten népednek a lelkén.  
 Vagy tán fájdalom csilapítani jövéll ma be hozzám  
 És sajtó sebemet kissé enyhíteni ohajtod  
 És a magam gyászát gyászolja sötét, borus arczod?  
 2455 Mért nem voltam is én mindig csak egyszerű polgár?  
 Mért éltem vagy fent a tetőn vagy mélybe taszítva?  
 Adj a közélettől távol nekem enyhe nyugalmat!  
 Hagyj te honomra, mely oly hálátlan mostan irántam  
 Így haragudnom ; mert nem ohajtok lenni kegyetlen  
 2460 Cinna, <sup>2)</sup> se Sylla, <sup>3)</sup> elég ha Scipio lészek ezentúl.  
 Linternum <sup>4)</sup> számomra e sziklatető legyen itten.  
 Hogyha azok, kik alatt a hajók meg a városok esnek,  
 Hűbbek iránta, ha jobbak előtte, ha többet is érnek.»  
 Szól vala még többet, de nem engedte őt az Oroszlán <sup>5)</sup> . . .  
 2465 «Akkor irigyelték tőlem meg Itália földjét  
 Lenni a sötét Styx lányi, midőn a kegyetlen Erinys  
 Csúnya galád csellel vont téged távol a hadtól.  
 Hejh, de nem a sebeidre jövék írt hozni ma néked :  
 Nem, Marcellusom : amde növelni a gyászod, a gondod'.

<sup>1)</sup> Késedelmes hadjárata miatt bevádolták és elítélték és lefejezték 1432-ben.

<sup>2)</sup> Marius híve.

<sup>3)</sup> A polgárháború főindítója és diadalmas feje.

<sup>4)</sup> Campania városa, hová Corn. Scipio Africanus major száműzetése alkalmával visszavonult.

<sup>5)</sup> Szent Mark maga.

- 2470 S a haza új fájó sebeit föltáрни előtтеd.  
 Ez bántalmaidat meg is engesztelte eléggé,  
 Ugy véleem, mikor a hazug és rút vádak alól már  
 Fölmentett téged nyílt, egyhangú szavazattal.  
 Foscarius <sup>1)</sup> sorolá föl az érdemidet maga sorban.
- 2475 Máskor hírnöke nem vala még soha másnak e herczeg.  
 Vallá nyíltan, hogy mind szerte foszoltak a vádak  
 S bírmi szoros nyomozás se vetett te reád soha árnyat.  
 Elmondá kora ifju korodtól, mit teve jobbod,  
 Mennyi verejtéket hullattál értem örökké.
- 2480 Hányszor dűl le hazánk, ha alá nem tartod a vállad  
 Mint az Atlas <sup>2)</sup> terhét tartá fön Hercules egykor.  
 Minthogy fölmentetni ekép szebb dics vala néked  
 Mint így vádoltatni gyalúzat, szűnj a panaszszal.  
 És a daczot vetkezd le. Segíté számkivetetten
- 2485 Hűtlen Athénéjét is Aristid <sup>3)</sup> védi hiven még  
 Alcibiades a Hont, restté nem tette Cimont sem  
 Atyja bilincse, <sup>4)</sup> halált is ivott Neokles <sup>5)</sup> is inkább  
 A bikavérből semhogy megbosszulja hazáját.  
 S Marcius <sup>6)</sup> anyjának föl mekkora bosszút is áldoz :
- 2490 Oenides <sup>7)</sup> nejeért, bős Achilles a régi barátért. <sup>8)</sup>  
 Lásd Latium multjába' sehol sincs szebb, de dicsőbb tény  
 Mint a számkivetett Camillus honfiszereleme,  
 Ki hazatérve, elűzte a győztes gallt a falakról,  
 Honnét számkiveték nem túrvén el, hogy arannyal
- 2495 Váltsa magát hona meg, miután potom áron eladta.  
 Rútnak tartá ily nyomorába' gyűlölni honát még.

<sup>1)</sup> Francesco Foscari : a dogé.

<sup>2)</sup> Míg a Hesperidák almáit megszedé.

<sup>3)</sup> Önként részt vett a Salamis melletti tengeri csatában ellenfele Themistokles vezérlete alatt.

<sup>4)</sup> Stesagoras 50 talentummal tartozván az államnak, került volna börtönbe Cornelius Nepos szerint, kit Janus Pannonius követ.

<sup>5)</sup> Themistokles, kit a perzsa király nem bírt rávenni, hogy az írúnta hálátlan hazája ellen fegyvert fogjon ; inkább öngyilkossá lőn.

<sup>6)</sup> Marcius Coriolanus.

<sup>7)</sup> Melcagrost neje, Kleopatra vette rá, hogy a kuretek és az aitolok közt a kaledoni vadkan felett kitört háborúban, melyből anyja átka miatt vonult vissza, visszatérjen.

<sup>8)</sup> Patroklosért.

- Ez legyen, oh Marcellus előtted, e férfi a példa.  
 Már idegenné vált Caravaggia <sup>1)</sup> földje egészen,  
 Már Capitoliumunk' mind jobban nyomja a kelta  
 2500 És a Boji <sup>2)</sup> mezőn van együtt összes hadi népem.  
 Sforza meg áttört már diadallal az Ollia árján  
 És azzal fenyeget, hogy birtokim' elveszi tőlem.  
 Benned van, fiam, és csak benned végmenedékünk ;  
 Mert e veszélyt más, mint te, legyőzni, elűzni ki bírná ?  
 2505 Rajta, feledve a mult sérelmét, kelj föl azonnal  
 És fékezd meg a büszke ligurt, o alázd meg a gögjét !  
 Sforza ha Lenktra után Epaminondas, <sup>3)</sup> a ki Spartát  
 Megtámadta, o légy te Agesilaos, <sup>4)</sup> hogy az ellen  
 Lássá : minő más férfiakon nyere csak diadalmat  
 2510 S lássa honod, mit veszte, midőn ellítt a seregtől.  
 Szóla eként. Nem hagyta tovább Marcellus, azonnal  
 El-kirohán, sebtén keresé föl a Mincio partját  
 És feltölti legott, hol lankán hajlik az árra.  
 Ez sem elég, hanem itt őrséget alkot a népből.  
 2515 Bergamot és téged, híj Brescia, biztata szépen  
 Szép levelével. A rég pihenő rajt szervezi újból  
 Gyorsan a Garda taván. Az előbbeni harcza nem egyszer  
 Hősi erénye kivált ; de bizonynyal most vala bölcsőbb :  
 Mert látván, hogy azok, kik elébb bajjal menekültek.  
 2520 Szerte rabolnak : mert őket rávitte az inség,  
 Megfékezve elébb, majd összeszedé csatasorba  
 S pénzzel látván el, szanaszét állítja fel örül.  
 Aztán egymaga ment s keresé föl a bércei tetőkön  
 Parisnak fiait, <sup>5)</sup> ki pihent maga régen a sírban,  
 2525 S minthogy ezekre hatott az ellenség csele, mérge.  
 Megnyeri őket vagy fenyegetve avagy hizelegve.

<sup>1)</sup> Ma Carregio, Parma és Reggio közt.

<sup>2)</sup> Bologna táján.

<sup>3)</sup> 362-ben. Ezután következett a Mantinea melletti ütközet, hol sebet kap és a diadal pillanatában meghal.

<sup>4)</sup> Ő kényszeríté Epaminondast visszavonulásra és szorítá Mantineauba, hol a végzetes csata lefolyt.

<sup>5)</sup> Látni, hogy Veneze milyen eszközökkel harczolt, mint emelt condottieri-eket várúri grófi méltóságba. 1439-ben jutalmazta meg Veneze, de nemsokára meghalt. Tehát itt mondhatta J. P., hogy rég pihent a sírban. V. ö. J. Fr. Le Bret: *Staatsgeschichte der Republik Venedig*. Riga 1773. I. Abtheilung. 505. l.

Mert felhozta nekik, hogy az atyjuk pusztá kalózból  
 Vár ura lón csak azért, mivel ő neki járt a kezére ;  
 Védte is őt teljes haderővel, a tengeri rajnak  
 2520 Hozta segélyét föl várába e sziklatetőkre.  
 Mint atyjuknak, aként nekik is hű védnökük ő lesz.  
 Őt csábos szó el nem tántorítá soha tőlük.  
 Mert jótétet nem feledett el. nem soha ő még  
 S visszafizette viszont búsásan is azt kamatostul.  
 2535 Volt ezelőtt is, volt több ízbe' leverve Velenceze.  
 Ám a fejét fölemelte megint bármekkora vészből,  
 Hűségében eként a Paris két sarja megállott.  
 Mindenről számolva hiven, most ír a Tanácsnak.  
 Ezt a sűrű vereség már régen gonddal emészté.  
 2540 Éjjel-nappal mind tanakodtanak aggya szünetlen  
 Tesznek az égnek nagy fogadalmakat, oh de az üdvnek  
 Tűnt a reménye : a haj zsibadtta tette az elmét.  
 Marcellus levelét olvasván, most felüdülnek.  
 Mind vádolja magát ki-ki ottan, mért hogy e férfit  
 2545 Visszahívák a sereg vezetésétől, ki azonnal  
 Látja be, mit más hosszú időre se' bir kitalálni.  
 Ő az egyetlen, ő egyedül a velencei fajból,  
 Kibe lehelte tüzét Prometheüs égi lakából.  
 Jaj Epimetheüs <sup>1)</sup> volt csak a többinek atya bizonynyal  
 2550 Mostan e férfiúnak dictatori tisztet is adnak.  
 Háboru-béke fölött is egyként teljhatalommal.  
 Hejh, polgárok eként ily későn tértetek észre !  
 Ám a midőn a hajón szélről dagadott a vitorla,  
 Bezzeg kormányost mellőzni reméle a matróz ;  
 2555 Most a midőn a vihar-rongálta hajó hasadoz már,  
 Ismét régi kezekre kerül csak bezzeg a kormány,  
 Hol volt, hol az elébb eme bölcs, eme tiszta belátás,  
 A mikoron tüzetektől egész Insubria <sup>2)</sup> lángolt.  
 Marcellust, kire most biztok korlátlan uralmat,  
 2560 Még az elébb gyanu üzte ; o mért ragadá el a jó sors  
 Mindig a népet, hogy botorúl fölemelje a szarvát,  
 Kétes időbe' pedig makacsul nem bíz' a vezérben.  
 Marcellus vonakodva ugyan, fölvette hatalmát

<sup>1)</sup> Prometheus az előrelátás, Epimetheus a késő bánat személyesítője.

<sup>2)</sup> Lombardia a régi Insuber lakóktól így nevezve.

- Nyomba' kikémli, hol csak kell. szükséges az őrség  
 2585 Oly helyeken mindig, hol átkele könnyen az ellen  
 És a szövetséges hadakat biztatja segélytel:  
 Tűrjék csak ki a bajt híven, kétségbe nem esve,  
 Majd kiderül újból még, szerte oszolnak a felhők.  
 És nem szedte a bús atya széttépett Phaëthonja <sup>1)</sup>  
 2570 Testét oly hamar össze, miként önté csatarendbe  
 Marcellus minden szétszórt csapatát a seregnek.  
 Ismét harczy mezőn a had és már lengeti újból  
 Fenn lobogónk' a Notus <sup>2)</sup> Felhőbe borúl el az égbolt  
 S gyenge füvet dobogó paripáknak lába tapossa.  
 2575 Sforza, kinek közből immár meghódola minden  
 S a cenománok <sup>3)</sup> főszékét fenyegette hadával,  
 Látva, hogy újra föláll, kit végkép hitt elesettnek -  
 Tönkre nem is vágyott ő annyira tenni Velenczét  
 Mint a ligur fejedelmi hatalmat venni kezébe - -  
 2580 Marcellusnak, a kit már látta közelgni a Mella <sup>4)</sup>  
 Kristály halja felől küldött békés olajágat  
 Szent szalagokkal övezve s frigyvet kér ő, a ki győztes.  
 «Nem félszből teszi - - szól - - de tekintsék érdemeképen.  
 Mark népével hogy kényszerből harczola eddig.  
 2585 Abból láthatják, hogy elébb maga a diadalmas  
 Kér békét tőlük, kiken ő teljes diadalt vőn,  
 És mi csekély áron! Semmit se kíván az övékkől.  
 Birtokukat tartsák meg, övét neki birnia hagyják.»  
 Marcellus meg is írja legott mindezt az atyáknak.  
 2590 Erre helyeslő taps, éljenzés zúg föl azonnal.  
 Kölesönösen megegyezve a két fél így köte békét. <sup>5)</sup>  
 «Sforza megint azt vissza hogy adja mit elveve aztán.  
 Hogy vívták a csatát, váltságul jó aranyat kap.  
 Adria népe viszont pénzt s nyolcezezernyi vitézt is  
 2595 Szolgáltat, míg Sforza kivívja apósa uralmát.

<sup>1)</sup> Helios, kitől a szerencsétlen Phaethon elkérte a nap szekerét.  
 Ovidius Met. II. 1. és köv.

<sup>2)</sup> Délnyugati szél.

<sup>3)</sup> Verona, a régi cenoman-gallok főfészke.

<sup>4)</sup> Ma Mela, folyam Brescia mellett.

<sup>5)</sup> E béke megkötötett 1449. szeptember 24. L. Romanin. Storia Documentata di Venezia III. 24. Le Bret: Staatsgesch. der Republ. Venedig II. Th. I. Abth. 862. l. 687. §.

Azt ne fogadja egyik sem föl, kit elenged a másik.<sup>1)</sup>  
 Így szerződéssel csilapult le a háboru vésze  
 S birta Velence megint a szárazföldi hatalmát.

\* \* \*

Ennyit akartam eléd tárnom Marcellus elébbi  
 2400 Tényeiből. Teve ő ezután is sok jeleset még.  
 Ám ezeket tudod ép a saját emlékezetedből:  
 Mert hiszen ép ez idétt hoza tégedet Ausoniába  
 Szent Heliconi tüzed földjéről Pannoniának.  
 Hisz jut eszedbe, segédsapat élén e frigynek alapja .  
 2605 Mint mene Sforzához: mint törte tiporta is össze  
 Ő az iber erejét (e királyra hagyá fejedelmi  
 Székét hátra Fülöp<sup>1)</sup> mint törte, tiporta is össze  
 Parina helyőrségét, idegen járomba e várost  
 Mint hajtotta, holott szolgálni akarta Velenczét:  
 2810 Börtöne mélyéből Bembust mint tette szabaddá,  
 Foglyul az ellenség ejtette e honfi barátját.  
 Így leve Marcellusnak e Péter hű Culeoja.<sup>2)</sup>  
 Culeo, kit Scipio megmentve örökre kötött le.  
 A hazatért Quiritek jobban még Flaminiust<sup>3)</sup> sem  
 2815 Tisztelték, a midőn neki Græcia váltja ki őket  
 Hálából, hogy szánva bukását, főlzabadítá.  
 Majd rabigába se' más hajtotta Novaria<sup>4)</sup> földjét;  
 Nem más verte, tiporta le három harcban a gallust.  
 Jól tudod azt Sforzát mint ejti meg a Picininók  
 2820 Rút csele, Marcellus ha be nem lát a szövevénybe.  
 S mint őszinte barát föl nem fedi. Atyja gyanánt is  
 Tiszteli ez s azt vallja, hogy ő neki tartozik annyit.  
 Mint Alcídának<sup>5)</sup> Theseüs szabadulva a Styxtől  
 És a ki annyit tőn az előtt is adva tanácsot,  
 2825 Most már mindeneket maga intéz, hogy ha vezérlé  
 Messzi a serget, avagy bástyát ostromla közléről.

<sup>1)</sup> Bosszúból veje, Sforza iránt: Arragoniai Alfonzra.

<sup>2)</sup> Terentius Culeo a 2-ik pún háborúban karthagoi fogságba esett, honnét Scipio Africanus mentette ki.

<sup>3)</sup> C. Flaminius.

<sup>4)</sup> Novara a Lago Maggiorától délre, a Ticino közelében.

<sup>5)</sup> Hercules.

Bár egyetértő frigy köti egybe Sforziadessel  
 Mint a minő a lakonhoni Léda fiúkat <sup>1)</sup> az égben :  
 Még is a mint a Tanács titkon neki küldé parancsot  
 2630 Sforziades sergét haladéktalanul oda hagyta,  
 Téve magán köteléknek elébe a honfi kötelmét.  
 Visszahívék ugyanis, mert Sforza titokba növelte  
 Fölfogadásokkal hadi népét, szegve a békét.  
 Oly hamar eltűnt, hogy még észre se vette körötte  
 2635 Senki se még a ligur hadból, sőt nem maga Sforza,  
 Ő, ki bizonynyal még ravaszabb volt Autolyeusnál <sup>2)</sup>  
 Sergeivel már szembe találta a rótszin oroszánt  
 Kétszer is így sujtott a ravasz Nero egy leleményvel,  
 A mikor egyszer csak megfordula hirtelen és ezt  
 2640 Távoztával, amazt jöttével játszta ki gyorsan.  
 Mostan azonban Velenceze frigyét köt az Ambrosidákkal.<sup>3)</sup>  
 Késő volt ez a frigy, ostromnál dulta erőiben  
 Két nagy vész egyszerre Milanot : az éh- meg a dögvész  
 Sok sanyarú küzdés árán bár, végre szabad lett.  
 2645 Hejh, de hamar hajlítja Fülöp jármába a végzet.  
 És mi csekély árért küzdött érette Velenceze,  
 Mert Crenát <sup>4)</sup> nyeri csak díjúl hadi aldozatáért.  
 Melyben a ki legelébb Mark népét tette urává,  
 Marcellus vezeté több éveken át is a kormányt.  
 2650 Mind jól ismered ezt, ismertebb még az előtted,  
 Hogy hős Sforza alig ült még az apósa helyébe  
 S haddal megtámadá Mark népe az új fejedelmet  
 És Marcellus erénye bizony megdönti a trónját,  
 Hogyha segélyvel nem jött voln a királyi Renatus <sup>5)</sup>  
 2655 S Alpokról nem száll le a pánczélos csapatokkal  
 És vele Cosmus <sup>6)</sup> jött az etrusk föld dús fejedelme,  
 Cosmus, a ki Crassust <sup>7)</sup> versenyre ha hívja, legyőzi :

<sup>1)</sup> Castor és Pollux.

<sup>2)</sup> Hermes fia, Odysseus nagybátyja, híres cselszövő. Homer, Od.  
 XIX, 395.

<sup>3)</sup> Ambrosius után így nevezi a Milano képét.

<sup>4)</sup> Lodi közelében.

<sup>5)</sup> Anjou René, ki szintén Nápoly trónjára vágyott és szövetekezett.

<sup>6)</sup> Cosmus-szal : Medici Cosmo.

<sup>7)</sup> A triumvir rengeteg gazdagsága példaszóba ment át.



Annyi aranyt nem bírt Midas <sup>1)</sup> és Zeus sem esőzött. <sup>2)</sup>

Mostan a béke uralg az egész Itália földjén.

- 2660 Sebző fegyvereket már marja, emésztí a rozsda ;  
 Harsonaszó helyett gyöngéden zengnek a lantok  
 És az Olymp gúnyára megejti a lemnosi háló <sup>3)</sup>  
 Marsot. Félre tevém magam is a harcz viharának a gondját.  
 Verset zengek imé s Muzsák közt csendüle ajkum.»

\* \* \*

- 2665 Szóla ckép s eltűnt Tritonia <sup>4)</sup> az ætheri fényben.  
 Jupiter így akará. Föl az Iris ivén mene tüstént  
 S két istennő fénye kilobban az égnek a boltján,  
 Átszövé a nap a felhőket arany sugarával  
 És a mezőkre lehull a légnek a harmata halkal  
 2670 Én e csodán tünődve megálltam a lelki homályban,  
 Mint a Pithia áll ha szivéből száll el Apollo ;  
 Már nem erősb ajkán sem a hang s nem rémit alakja,  
 Arcza nem ölt más szint ; a fején a szalagja se rezdül ;  
 Nincs a jövő sem a lelke előtt ; tovatűntek a titkok,  
 2675 Ujból ember : Ekép dermedten a földi homályban  
 Állék én, a midőn elszálla Minerva előlem.  
 Csüngtem még a szaván és még kérdezni akartam.

\* \* \*

- Most nosza, add te elé multaknak hírnöke, Clio,  
 Hogy mint jött vala által a Trójaszülötte Quiritek  
 2680 Közt Marcellusok ősi családja velencei földre.

\* \* \*

Hogy hős Claudius <sup>5)</sup> ép leigázta Szicília földjét,  
 Hogy rabságra jutott Arethusa <sup>6)</sup> vidéke először,

<sup>1)</sup> Kinek minden aranynyá változott érintése alatt.

<sup>2)</sup> Danaét aranyeső alakjában környékezte meg.

<sup>3)</sup> Melybe a házasságtörő Venust megfogta az Olympus közkacaja mellett.

<sup>4)</sup> Pallas. Eddig tartott Minerva előadása. 5—2664.

<sup>5)</sup> M. Claudius Marcellus, Szicília meghódítója, kitől költőnk le-szűrmaztatja hősét.

<sup>6)</sup> A híres forrás Syracuse közelében.

Mondják, hogy diadalmenetet sem tarta elébb, sem  
Tért meg e bajnok a bős punokat félő Tiberishez,  
2685 Míg hona sorsa felől kérdést a jós Palicokhoz <sup>1)</sup>  
Nem teve: hogy mi lesz ily nagy háboru végzete, sorsa?  
Ősi Quirínusnak maradandó birtokot ad-e  
Juppiter és ama phryg Vestának örök tüze, lángja?  
S rája minő sors vár s az utódira messi jövőben?  
2690 Néma sötét éjjel keresé föl, esengve tudásra  
Symæthat, <sup>2)</sup> melyből töltéseken át föl a légbe  
Lomhán füstölög a kengőz párája szünetlen  
S egy tónak hömpölygve dagad vize, halkal azonban  
Medribe visszaesik s kelt szörnyű iszonyt a sötét ár.  
2695 Páras tükre fölött a pokolnak az utja sötétlik;  
Hogy Styxből bugyogott föl e tó, az nem mese többé.  
Tiszta való bizonyítja: e helyt a ki tőn s szege esküt,  
Büntelenül még nem maradt soha senki sem itten.  
'Tábla merül s az esküszegőt utóléri, önátka.  
2700 Itt a közelbe van egy templom, dúsgazdag az oltár.  
Rajt' áldoznak ezernemű terményt, drága gyümölcsöt  
Itten az ætnai két testvérnek. Ez ikreket a Föld,  
Bár Junó <sup>3)</sup> nem akarta, hozzá a világra e tájon.  
E szentélybe hevert le <sup>4)</sup> a római hős kaczagányra,  
2705 Sok kérdésire várva a választ, esdve fohászszal.  
Szent nyugalom lepi meg s az ikerjós szóla eképen:  
Háromszög szigetünk ura, három izbe ki győzvén.  
Juppiter oltárán tűzsz föl diadalmi ragadmányt  
És ki a győzhetlen pün hőst menekülni futással,  
2710 Látod is és még látni fogod gyakor ízben ezentúl.  
Hogyha az erdei leshelyeket kikerülted eszélylyel,  
Ezt a vezért egyedül te vered meg a harczi mezőkön  
És egyedül te töröd meg Elyssa erős falu várát. <sup>5)</sup>

<sup>1)</sup> Alvilági dæmonok, a Palike tó közelében. Az istenítélet egy nemét üzték e forrásnál. Az eskütáblát dobták a vízbe; ha elmerült, akkor az esküszegést bebizonyítottak vélték; ha fenn uszott, a vádlottat fölmentették.

<sup>2)</sup> A féltékeny Zeus ellen Thalia, a Palici anyja a föld gyomrába menekül. Ezért szülte a föld ez ikreket világra.

<sup>3)</sup> A keleti rítusokban annyiszor előforduló incubatio. Jákob is incubatio alatt látta az égi létrát.

<sup>4)</sup> Elissa = Didó neve.

- Lesz ügyeteknek sok váltsága, de végre bizonynyal  
 2715 Földre tiporva adót nektek Carthago fizet majd,  
 Sors így akarja, midőn harmadszor büszke reménynyel  
 Ismét fog támadni, egyenlő lészen a földdel.  
 Majd Rómának nem csak az izzó Africa hódol,  
 Ámde egész föld majd neki szolgál hordva igáját,  
 2720 Ott hol a tengerből kel a nap s tengerbe lenyugszik  
 Ott, hol örök tél nyomja, fagyasztja az északi gönczölt,  
 S ott is, a hol elenyész a nap árnya Syena <sup>1)</sup> homokján,  
 Nemzetséged ülend mindaddig mindig a polezon.  
 Míg nagy büszke hazád birandja világnak uralmát.  
 2725 Ámde mivel mindaz, a mit alkot az ember a földön,  
 Romba omolhat, bár soha még a csillagos égbolt  
 Nem látott szebbet, se dicsőbbet, mint eme város,  
 Mégis jönnek idők, a midőn nagy uralma, hatalma  
 Porba omol s pusztán maradand csak a névnek a fénye.  
 2730 Ámde a hitnek azért a világ feje lészen örökké  
 És az emberi nem, míg csillagok égnek az égen.  
 Hét dombját nem szűn' soha sem tisztelni, csodálni,  
 Bár földjét gyakran letapossa, tiporja a barbar.  
 Ám a sötét Clotho más székvárost szó szövőszékén  
 2735 És az ital romból más Róma kel újra ki fényben,  
 Mint a miként támadt a tiétek Trója porából.  
 Másik Róma, melyet telepítnék a dardani sarjak.

\* \* \*

- Szenben az Altinus <sup>2)</sup> partjával fekszik azon hely  
 Ép a Velence vizén, mit a nép *Rio alto* neven hív.  
 2741 Vaj hiszed-e, hogy e hely a szerencse tanyája leend a  
 Tarpeji <sup>3)</sup> szirtek után, e helyet te azért o nevezd meg!  
 Mert ma <sup>4)</sup> a viz tükrén s a napon sütkérik a bűvár  
 És vizityúk játszik, vagy hálót vetnek a mélybe.

<sup>1)</sup> Város Felső-Egyiptomban. Itt periphrasissal Róma világhuralmát jelzi a költő, ki a világhuralom győzelmes hadjáratainak első kezdeményezőjeül tekinti Claudius Marcellust, ki Hannibal varázsát megtörte Nolánál és a ki Szieziliát meghódította, bevévén Syracusát.

<sup>2)</sup> Velence főcsatornájának jelzése már a Claudius Marcellus idejében!!

<sup>3)</sup> A Mons Capitolinus szirtje, honnét a honárulókat letaszították.

<sup>4)</sup> A jóslat idején.

- Most hol a sátéból font gyékény libben az áron,  
 2745 Hogy ha zephyr leng, sorba ragyog majd ott a jövőben  
 Márvány-oszlopokon sok templom aranykupolája  
 Mert jön idő, hatszor perdül le azonban a század  
 És húsz év háromszor is eltűn' és elenyészik,<sup>1)</sup>  
 Mikor a vad hun nép betörend a Sarmata Ister<sup>2)</sup>  
 2750 Mellől s várositok' feldulja az Adria mentén.  
 Majd Aquilēja vesz el; Altina a porba hever majd  
 S a veletek rokon ós Antenor városa<sup>3)</sup> porba;  
 Városaikbul azonban a polgárok menekülvén  
 Messzire nem mennek, de közel csak emitten a parthoz.  
 2755 Mint közös helyen összegyülnének e parti vidéken,  
 Mint menedék szigetet gyűlevész nép rendre betölti,  
 Ámde e szent hely nem fogadott be, nem soha bűnöst.  
 Itten azonba' hamar gyarapodván száma a népnek,  
 Sorban emelkedtek föl a házak, végre hozának  
 2760 Törvényt és ez a hely már városi arcot is ölte,  
 Majdan özönlik a föld kerekéről a nép eme helyre,  
 Biztonságát majd keresendik e messzi magánynak.  
 A te családod is — a Parcák szövik sorsuk' eképen —  
 Át ide költözik és menekülve korábbi honából  
 2765 Kincsekkel megrakva hajóit — meglete négy is —  
 És fölevez, föl a zord Isternek a torkolatáig  
 Majd ezután meg a társ kormányra hivatva meg itten.  
 Patricius leve; mert ez az osztály volt a vezérlő.  
 Már az özönlő nép nem fért e kicsinyke szigeten  
 2770 Most a talajt leleményes uton nyerik és gyarapítják  
 Mélyen a tengernek fenekére czölöpzetet ütnek  
 És tetejébe követ hordnak föl garmada számmal  
 És hogy el ne seperje az ár, nagy körben emeltek  
 Nagy töltéseket a tenger hullámai ellen.  
 2775 Hogy ha vihar támadt s a habok belecsaptak ezekben,  
 Zord Nereús<sup>4)</sup> megtörve vonult meg a medríbe' újból.  
 Nem terem itt, nem, semmi, a mit nem terme a tenger

---

<sup>1)</sup> Körülírva 660 esztendő. Minthogy Cl. Marcellus Syracusát 212-ben Kr. e. vette be, Kr. u. 448 év jön ki Velence alapítása évéül.

<sup>2)</sup> Az Al-Duna.

<sup>3)</sup> Padua.

<sup>4)</sup> Socium regimen: az oligarchikus kormányt fejezi ki.

<sup>5)</sup> Tengeri isten, Pontos és Gaia fia a tenger helyett.

- Mégis bővebben dűskál mindenben e város  
 Mint mely a szárazon áll ; mindent így szállít a tenger
- 2780 Sík mezején az egész földről búrholnan e helyre,  
 Mint beölelve egész földet Neptunus a karját  
 Messze kinyújtva hatol be a száraznak közepébe  
 S közlekedésre eként köti egybe a tájakat árja ;  
 Azt akará, kéklő mezején legyen úr ez a város,
- 2785 A hova gyűjtsék egybe a mit csak termel egész föld  
 Mint a közös magtárba világnak garmada kincsét,  
 És ki-ki szükségét csak is innét kérje, keresse.  
 Nem veszi, nem körül ezt fal, bástya miként Lacedæmont.  
 Fal lesz, fal neki és pedig áthatatlan a tenger,
- 2790 Honnan elágazván átszegdelik itt e csatornák,  
 Melyeken át se Titan <sup>1)</sup> nem bírna hatolni, se Brennus.<sup>2)</sup>  
 Sem Porsenna <sup>3)</sup> se Syri Hamilcar hős ivadéka <sup>4)</sup>  
 Hogy ha merészel majd közelébe hatolni hajókkal  
 Hősi tusán edzett Genuának egész raja elvesz
- 2795 És hasadozva megült az Athesis torkolatánál.  
 Fessem-e a polgári erényt meg a rendnek uralmát?  
 S birtoka messzi határit? (O nem volt még e világon  
 Állam, a mely azon egy formába maradt meg örökké.  
 Mert nem előbb a király, majd consul, népi tribunus
- 2800 Majd dictator ülend kormányán, ánde örökké  
 Első szervezetét megtartja, nem osztja viszály meg  
 Polgárvillongás két részre se' tépi a várost  
 Hogy vagy az Aventinus- avagy szent hegyre <sup>5)</sup> vonuljon.  
 Meghasonolva a nép ott hagyva urát, a Tanácsot.
- 2805 Mint a világ testét egy törvény hatja csak által,  
 Kormányoz csak is egy, de a főhatalom nem ez egyé.  
 Itt a nemesnek van közösen joga ülni tanácsot  
 És oly polczra so'sem jut a népnek sepreje, alja,  
 Hogy a curuli zsölyét <sup>6)</sup> ülvén szennyezze be mocska.
- 2810 Vív majd harczokat is, de vezérli csupán az igazság.

1) A föld óriás fia.

2) A gallok hódító vezére.

3) Clusium híres királya.

4) Hannibal.

5) A népnek két secessiója, mikor a patriciusok és plebejusok közt kiütközött a viszály.

6) Prætori, consuli jog volt ülni curulisi széket.

Syria patjáról elüzetvén, büszke hatalmát  
 Rettegi majd az arab, megvédi, megója a karja,  
 Hogy ne hajoljon örökszép Græcia barbar igába <sup>1)</sup>  
 Dalmata várositól megfosztja e város a Pannont <sup>2)</sup>  
 2415 S háromszor töri meg Crétát is hősi tusában.  
 Ámde dicsőbb tettét nem zengi örökre egész föld,  
 Mint hogy az egyháztok <sup>3)</sup> fejeért száll harez mezejére.  
 Ezt a midőn székét menekülvén a Vaticánból  
 Már oda hagyva sehhol se talál biztos menedéket  
 2420 Vendégül befogadja : legyőzve a föld fejedelmét.  
 Ujra a mennyek kulcsa alá veti majd a világot.  
 Ő vele szembe csupán a daczos Genuának <sup>4)</sup> a népe  
 Állja soká a tusát. óhajtva a tengeri fölényt.  
 Végre saját révébe legyőzve hajol meg előtte.  
 2425 Féli Velenczét, majd Tartesus <sup>5)</sup> távoli árja.  
 Féli a föld, hol az Eurus, a föld, hol bõmből az Auster.  
 Féli a Bosporus árja körülbe a föld mit eláraszt.  
 Rendíthetlen is marad ennek a földi hatalma  
 Egy népnek sem adá meg a sors hogy mind növekedjék  
 2430 Annyi időn át. Hatszáz évig harezola Róma  
 S még Latium nem bírta egész Oenotria földjét  
 Ősi erényeteken tultesz majd az unokáké.  
 Mert leigázzák majdnem egészen tizszer öt évre  
 Italiát : mennyit Phaëthon folyója <sup>6)</sup> bezár csak.  
 2435 Föl, magasan föl egészen a Carnok <sup>7)</sup> bérczi fokáig.  
 Ekkora nagyra növekszik a híres római vérből  
 Ősi családokból eredett ivadéki nemednek.  
 Ám ezeket mind túlszárnyalja családod erénye.  
 Számtalan érdeme lesz : a nevök fényének örülj hát.  
 2440 Új Marcellus fog támadni, kikelni porodból.  
 Túlszárnyalja a mit te tevé ez tetteivel majd.

<sup>1)</sup> E ponton nem érdemlett dicséretet halmoz Velenczére.

<sup>2)</sup> De a magyar vissza is vette e helyeket.

<sup>3)</sup> IV. Jenő, ki velencei származású volt. Családi neve Condonieri.

<sup>4)</sup> A 7-ik genuai hadjáratban a genuai és paduai egyesült hajóraj végszükségbe juttatá Velenczét, de Pisani erélye és hadvezéri ügyessége fényes győzelmet aratott.

<sup>5)</sup> A Quadalquivir partját érti.

<sup>6)</sup> A Pó.

<sup>7)</sup> A carni Alpok.

- Ötször consuli és két ízbe proconsuli bárdot  
 Fogsz elnyerni: közember alig lesz ez annyi időn át,  
 Hányszor fogja dicső neved' ismételni az Évkönyv.
- 2845 Hogy ha te Nolát, ő megmenti a Brescia népét;  
 Téged a hány évig fáraszt a Corinth' fala újból,  
 Ő Veronát újra veendi meg annyszor épen.  
 Hogyha előled fut meg először Hannibal egykor,  
 Annyi között ez előtt hátrál meg csak Picininus,
- 2850 Viridomarus <sup>1)</sup> lánczát meg fegyvereit ha te hordod,  
 Ez Fülöpöt, fészket fenyegetvén, küldi halálba'.  
 Ha leleménnyel egyik tengerre bocsáta vitorlát,  
 Bérczekén át csodamód szállítja hajóit a másik,  
 Embereket győzesz te le és csak is emberi munkát,
- 2855 Természetnek örök szigorát megfélekezi majd ez.  
 Míg te vezér vagy, a pún fenyegetve riasztja a várost,  
 Ő meg az ellenség falait maga döngeti bátran,  
 Míg társiddal alig bírod azt meg is őrzeni bizton,  
 Mit csak hosszú tusák árán szerettek az ősök:
- 2860 Ő csak is egy maga azt a mi elvesze, vívja ki újra.  
 Biztonságba helyez mindent vésznek közepette  
 S hősi tusán hódít ugyanannyit a régi határhoz.  
 Épen azért ha eléri a lét sors-szabta határát  
 És odahagyja tűnő árnyát eme földi világnak,
- 2865 Őt nem a kárhozatos Zűr s Tartaros éje fogadja,  
 Ámde megistenül és fölszáll, föl az égi lakokba:  
 S ottan a csillagos égnek ölén heverészik örömmel  
 És örök ifjító nektárral elüzi az aggkort,  
 Ott hol ürit poharat Herakles a neje <sup>2)</sup> kezéből.
- 2870 Hol Perseus, Líber <sup>3)</sup> s Lédának az ikrei <sup>4)</sup> ülnek  
 S dől le Venus sarjával együtt heverészve Quirinus <sup>5)</sup>!

<sup>1)</sup> Az insuber gallok vezére, kit M. Claudius Marcellus elejtett 222-ben Kr. e. és ez által *spolia opima*-t nyert.

<sup>2)</sup> Hebe.

<sup>3)</sup> Bacchos.

<sup>4)</sup> Castor és Pollux.

<sup>5)</sup> Romulus megistenült alakban.





- V. k.** I. szám. Nyelvészkező hajlamok a magyar népnél. *Barna Ferdinand* lev. tagtól. 1875. 40 l. 25 kr. — II. sz. A neo- és palaeologia ügyében. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 1875. 48 l. 30 kr. — III. szám. A hangsúlyról a magyar nyelvben. *Barna Ferdinand* lev. tagtól. 1875. 48 l. 30 kr. — IV. szám. Brassai és a nyelvújítás. *Ballagi Mór* r. tagtól. 1876. 22 l. 15 kr. — V. szám. Emlékbeszéd Kriza János l. t. felett. *Szász Károly* l. tagtól. 1876. 40 l. 25 kr. — VI. szám. Művészet és nemzetiség. *Bartalus István* l. tagtól. 1876. 35 l. 20 kr. VII. szám. Aeschylus. *Tel'fy Iván* lev. tagtól. 1876. 141 l. 80 kr. — VIII. szám. A mutató névmás hibás használata. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1876. 15 l. 10 kr. — IX. szám. Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve. *Imre Sándor* l. tagtól. 1876. 97 l. 60 kr. — X. szám. Bérczy Károly emlékezete. *Arany László* l. tagtól. (1875—1876.)
- VI. k.** I. szám. A lágy aspiráták kiejtéséről a zendben. *Mayr Auréltól* 10 kr. — II. szám. A mandsuk szertartásos könyve. *Balint Gabortól* 10 kr. — A rómaiak satirájáról és satirairóikról. *Dr. Barna Ignác* l. tagtól. 20 kr. — IV. szám. A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval. *Goldziher Ignác* l. tagtól. 50 kr. — V. Emlékbeszéd Jakab István l. t. fölött. *Szász Károly* r. tagtól. 10 kr. — VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. *Szilágyi István* l. tagtól. II. *Vasary Kolozstól*. III. *Révész Imre* l. tagtól. 60 kr. — VII. Emlékbeszéd Mátray Gábor l. t. felett. *Bartalus István* l. tagtól. 10 kr. — VIII. A mordvaiak történelmi viszontagságai. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 20 kr. — IX. Eranos. *Tel'fy Iván* l. tagtól. 20 kr. — X. Az ik-es igékről. *Joannovics György* l. tagtól. 40 kr. (1876.)
- VII. k.** I. Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 50 kr. — II. Podhorszky Lajos magyar-sínai nyelvhasonlítása. *Budenz József* r. tagtól. 10 kr. — III. Lessing (székfoglaló). *Zichy Antal* l. tagtól. 20 kr. — IV. Kapcsolat a Magyar és szuomi irodalom között. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 10 kr. — Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 30 kr. — VI. Rankavis Kleon új-görög drámája. *Tel'fy Iván* l. tagtól. Ára 30 krajcár. — VII. A nevek uk és ük személyragairól. *Imre Sándor* l. tagtól. 20 kr. — VIII. Emlékbeszéd Székács József t. tag fölött. *Ballagi Mór* r. tagtól. 20 kr. — IX. A török-tatár nép primitív kultúrájában az égi testek. *Vambéry Ármín* r. tagtól. 10 kr. — X. Bátor László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. (Székfoglaló.) *Volf György* l. tagtól. 10 kr.
- VIII. k.** I. Corvin-codexek. *Dr. Ábel Jenőtől*. 60 kr. — II. A morlvaink pogány istenei s ünnepi szertartásai. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 50 kr. — III. Orosz-lapp utazásomból. *Dr. Genetz Arvidtől*. 20 kr. — IV. Tanuimán a japáni művészet-ről. *Gr. Zichy Ágosttól*. 1 frt. — V. Emlékbeszéd Pázmány ú Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. A születése századik évfordulóján, Pázmádon rendezett ünnepélyen, az Akadémia megbízásából tartotta *Szász Károly* r. t. 10 kr. — VI. Ukkonpolház. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — VII. Az ugynevezett lágy aspiráták phoneticus értékéről az ó-ind-ben. *Mayer Auréltól*. 60 kr. — VIII. Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. *Dr. Ábel Jenőtől*. 80 kr. — IX. Ujperzsa nyelvjárások. *Dr. Pozder Károlytól*. 50 kr. — X. Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. Székfoglaló *Imre Sándor* r. tagtól. 30 kr.
- IX. k.** I. Emlékbeszéd Schiefner Antal k. tag felett. *Budenz J.* r. tagtól. 10 kr. — II. A Boro-Budur Jáva szigeten. *Dr. gr. Zichy Ágost* l. tagtól. 40 kr. — III. Nyelvünk újabb fejlődése. *Ballagi Mór* r. tagtól. 20 kr. — IV. A hunnok és avarok nemzetisége. *Vambéry Ármín* r. tagtól. 30 kr. — A Kín- vagy Petrarka-codex és a kínok. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 30 kr. — VI. Emlékbeszéd Lewes Henrik György külső tag felett. *Szász Károly* r. tagtól. 10 kr. — VII. Ős vallásunk főistenei. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 40 kr. — VIII. Schopenhauer aesthetikája. *Dr. Ruzsicska Kálmántól*. 10 kr. — IX. Ős vallásunk kisebb isteni lényei és áldozat szertartásai. *Barna F. l.* tagtól. 30 kr. — X. Lessing mint philologus. *Dr. Kont Ignác*tól. 30 kr. — XI. Magyar egyházi népének a XVIII. századból. Székfoglaló. *Bogisich Mihály* l. tagtól. 50 kr. — XII. Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. *Simonyi Zsigmond* l. tagtól. 20 kr.
- X. k.** I. A jelentéstan alapvonalai. Az alakokban kifejezett jelentések. (Székfoglaló.) *Simonyi Zsigmond* l. tagtól. 30 kr. — II. Etzelburg és a magyar hűnmonda. (Székfoglaló.) *Heinrich Gusztáv* l. tagtól. 20 kr. — III. A M. T. Akadémia és a szómi irodalmi társaság. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — IV. Értsük meg egymást. (A neologia és orthologia ügyében.) *Joannovics György* t. tagtól. 30 kr. — V. Baranyai Deesi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. *Ballagi Mór* r. tagtól. 10 kr. — VI. Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophokles tropusáival. Miveltésgtörténeti szempontból. (Adalék a költészet összehasonlító tropikájához.) *Dr. Petz Vilmostól*. 60 kr. — Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. *Szász Károlytól*. 10 kr. — VIII. Cationale et Passionale Hungaricum. *Bogisich Mihálytól*. 30 kr. — IX. Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig. *Jakab Elektől*. 50 kr. — X. Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula kültag felett. *Dr. Heinrich*



- Gusztáv* 40 kr. — XI. Ujabb adalékok a magyar zene történelméhez *Bartalus István* 40 kr. — XII. A magyar romanticizmus. *Benczei József* 10 kr. — XIII. Ujabb adalék a magyar zene történelméhez. *Bartalus István* 40 kr.
- XI. k. I.** Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — II. Ujgörög irodalmi termékek. *Dr. Telfy Iván* l. tagtól. 40 kr. — III. Középkori görög verses regények. *Dr. Telfy Iván* l. tagtól. 30 kr. — IV. Idegen szók a görögben és latinban. *Dr. Pozder Károly* 50 kr. — V. A csuvasokról. *Vámbery Ármín* r. tagtól. 30 kr. — VI. A számlálás módjai és az év hónapjai. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — VII. Telegyi Miklós mester magyar katechismusa 1562-ik évből. *Majlath Béla* l. tagtól. 10 kr. — VIII. Káldi György nyelve. *Dr. Kiss Ignác* 50 kr. — IX. A muhammedán jogtudomány eredetéről. *Goldziher Ignác* l. tagtól. 10 kr. — X. Vámbery Ármín «A magyarok eredete» című műve néhány főbb állításának bírálata. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 60 kr. — XI. A nyelvfejlés és történelmi folytonossága és a nyelvör. *Ballagi Mór* r. tagtól. 20 kr. — XII. A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. Válaszom Hunfalvy Pál bírálati megjegyzéseire. *Vámbery Ármín* r. tagtól. 30 kr.
- XII. k. I.** Seneca tragédiái. *Dr. Kont Ignác* 60 kr. — II. Szombatos codexek. *Dr. Nagy Sándor* 30 kr. — III. A reflexív és valláserköltési elem a költészetben s Longfellow. Székfoglaló. *Szász Béla* l. tagtól. 30 kr. — IV. A belviszonyragok használata a magyarban. *Kunos Ignác* és *Munkacs Bernáttól*. 50 kr. — V. A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. *Vámbery Ármín* r. tagtól. 50 kr. — VI. Kiktől tanult a magyar írni, olvasni? *Volf György* l. tagtól. 50 kr. — VII. A kasztamuni-i török nyelvjárás. *Irta Thury József*. 50 kr. — VIII. Nyelvészeti mozgalmak a mai görögöknél. *Telfy Iván* l. tagtól. 20 kr. — IX. Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya. *Kálmány Lajostól*. 20 kr. — X. A mondat analízise. *Brassai Samuel* ö. 60 kr. — XI. A kunok nyelvéről és nemzetiségéről. *Gr. Kuun Géza* t. tagtól. 40 kr. — XII. Isota Nogarola. *Ábel Jenő* 50 kr.
- XIII. k. I.** Kudrun, a monda és az eposz. *Heinrich G.* l. tagtól. 40 kr. — II. A votják nép multja és jelene. *Barna F.* l. tagtól. 30 kr. — III. Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. *Goldziher I.* l. tagtól. 40 kr. — IV. A homeroszi Demeter-hymnusról. *Ábel Jenő* l. tagtól. 50 kr. — V. A votjákok pogány vallásáról. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 20 kr. — VI. A régi magyar nyelv szótára. *Szarvas Gábor* r. tagtól. 10 kr. — VII. Egy kis viszhang Vámbery Ármín ur válaszára. *Budenz J.* r. tagtól. 20 kr. — VIII. Ki volt Calepinus magyar tolmácsa. *Szily Kálmán* r. tagtól. 10 kr. — IX. Szegedi Lénárt énekeskönyve. *Bogisich Mihály* l. tagtól. 50 kr. — X. Szórendi tanulmányok. I. rész. *Joannovics Györgytől*. 30 kr. — XI. A kisebb görög tragikusok tropusai. *Petz Vilmostól*. 10 kr. — XII. Heraclius. Rankavis Leon hellén drámája. *Telfy Ivántól*. 30 kr.
- XIV. k. I.** Az ó- és középkori Terentius biographiák. *Ábel Jenő* 40 kr. — II. Szórendi tanulmányok. II. rész. *Joannovics Györgytől*. 40 kr. — III. A mordva nép házassági szokásai. *Barna F.* l. tagtól. 30 kr. — IV. Jelentés újhellén munkáiról. *Telfy Iván* l. tagtól. 30 kr. — V. Mythologiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. *Kálmány Lajostól*. 10 kr. — VI. Etymologium magnum Romaniae. *Putnoky Miklóstól*. 20 kr. — VII. A magyar szótók. *Simonyi Zsigmondtól*. 30 kr. — VIII. A nyelvújítás történetéhez. *Simonyi Zsigmondtól*. 20 kr. — IX. Szórend és accentus. *Brassai Samuel* t. tagtól. 40 kr. — X. Három franczia hellenista és a volapük. *Telfy Iván* l. tagtól. 20 kr. — XI. Euhemeri reliquiæ. *Némethy Gézáól*. 60 kr. — XII. Gáti István steganographiája, kapcsolatban a modern stenographiával. *Vikár Bélától*. 40 kr.
- XV. k. I.** Az iszlám vallásos mozgalmak az első négyszázadban. *Dr. Schreiner Márton* 30 kr. — II. André Chénier költészete. *Haraszi Gyulától*. 1 frt 50 kr. — III. Kombináló szóalkotás. *Simonyi Zsigmondtól*. 40 kr. — IV. Az aranyosszéki mohácsi nyelvemlékek. *Hunfalvy Páltól*. 15 kr. — V. Psychiatria és politika. *Zichy Antaltól*. 10 kr. — VI. Ujabb hellén munkák és a hellén nyelvtanítás. *Telfy Ivántól*. 60 kr. — VII. A magyar zene tudományos tárgyalása. *Ponori Theurewk Emiltől*. 20 kr. — VIII. A hangsúly a szláv nyelvekben. *Asbóth Oskártól*. 80 kr. — IX. A nyelvújítás és az idegenszerzések. *Simonyi Zsigmondtól*. 60 kr. — X. Kisfaludy Károly «Mohács»-a görögül. *Telfy Ivántól*. 40 kr. — XI. Tanulmányok az újabbkori persa irodalom történetéből. *Dr. Kégl Sándortól*. 1 frt 50 kr. — XII. Ujabb adatok a kún Petrarca-Codexhez. *Gróf Kuun Gézáól*. 15 kr.
- XVI. k. I.** A besztercei szöszedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból. *Finály Henrik* 2 frt. — II. A pogány arabok költészetének hagyománya. (Székfoglaló.) *Goldziher Ignác* 60 kr. — III. A szláv szók a magyar nyelvben. *Asbóth Oskártól*. 45 kr. — IV. Paraspondylos Zotikos költeménye a várnai csatáról. *Pecz Vilmostól*. 30 kr. — V. Új-görög munkák ismertetése. *Telfy Ivántól*. 20 kr. — VI. Két új-görög nyelvtan magyarul és a mai görög verstan. *Telfy Ivántól*. 20 kr. — VII. A Murelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. *Szamota Istvántól*. 50 kr. — VIII. Guarinius és Janus Pannonius. *Hegedűs Istvántól*. 80 kr. — IX. Kisázsia török dialektusairól. (Székfoglaló.) *Dr. Kunos Ignác* 45 kr.